PSP'92
Mierlostraat 43
6844 DW ARNHEM
info@psp92.nl
KvK 40537675

Onderwerp:
GELDERLAND
THEMATISCH

Uw kenmerk:
2026-002132

Arnhem, 16 JUN 2026

Provincie Gelderland
t.a.v. College van Gedeputeerde Staten
d.t.v. Team Omgevingsvisie
Postbus 9090
6800 GX ARNHEM

Geacht College,

Graag vullen wij onze reactie op de Omgevingsvisie aan met deze brief met bijlagen. Deze brief gaat over hoofdstuk 5: Beleidsthema's. Over de 14 thema's treft u losse notities aan, die hier als integraal ingelast kunnen worden beschouwd.

De 14 thema's vragen om een inhoudelijke invulling. We stellen daarnaast dat er onderwerpen zijn die ontbreken in deze Omgevingsvisie.

Visserij
Wij hebben op 23 maart 2026 een notitie over de visserij gepubliceerd. Deze is al eerder aan uw College gezonden en op het SIS geplaatst onder nummer **PS2026-299**. Wij verwijzen naar deze notitie en achten deze als integraal ingelast in deze zienswijze. Tijdens de Open Agenda van 17 juni 2026 wordt deze toegelicht. Deze notitie is al in uw bezit en we verwachten dat deze wel als zienswijze wordt meegenomen.

Ruimtevaart
Ook vragen wij aandacht voor de ruimtevaart. Ruimtevaart is een innovatieve sector en dat vraagt ruimte. Wij verwijzen naar de notitie die tijdens de Open Agenda op 17 juni 2026 wordt toegelicht. Deze notitie wordt later toegezonden.

Gezinszaken
Wij vinden dat het gezin ook aandacht nodig heeft in de Omgevingsvisie. Ook hier wordt een notitie over opgesteld die later toegezonden wordt.

Sociale kwaliteit
De sociale kwaliteit vinden wij belangrijk genoeg om extra aandacht aan te geven. In de bijgevoegde notitie geven wij deze aandacht. Ook deze notitie is onderdeel van de reactie.

Notitie

CULTUUR EN ERFGOED

Gelderland is een provincie met veel geschiedenis, cultuur en erfgoed. Het Gelderse cultureel erfgoed is zowel materieel als immaterieel. Wij steunen de Gelderse cultuur en erfgoed.

In het Gelders DNA zit de verscheidenheid als eenheid verankerd. De Hanze en de Romeinse Limes zijn werelden van verschil. Tussen Hattem en Heumen en tussen Nunspeet en Nijmegen ligt een wereld van verschil.

De academische werkzaamheden van Dolly Verhoeven waardoor de Gelderse geschiedenis is opgeschreven en de publieksactiviteiten van De Ridders van Gelre brachten dit onder de aandacht. Bas Steman en René Arendsen hebben de noodzaak om een Gelders Museum op te richten helder gemaakt. Met betrekking tot dit Gelders Museum hebben wij eerder een notitie "Het verloren museum over het verloren hertogdom" gepubliceerd (SIS-nummer: **PS2023-674**). Wij vragen om deze notitie te betrekken bij het vervolg.

De Canon van Gelderland vat de Gelderse geschiedenis samen. Hier mag meer aandacht voor zijn. Verder vragen wij om op 3 mei jaarlijks aandacht te geven aan de verjaardag van het Gelders Parlement.

Bij erfgoed moet worden gedacht aan monumenten. Het Rijk en de gemeenten mogen monumenten aanwijzen. Opvallend is het dat de provincie dat niet kan. Wel kan de provincie subsidies kan verstrekken.

Voor het religieus erfgoed vragen wij aandacht. Door de secularisatie verliezen steeds meer kerken hun functie. De kerken hebben echter in de kernen wel een sociale functie (gehad) en moeten dan ook voor sociaal-maatschappelijke functies worden benut. We benoemen de Theaterkerk in Bemmel als positief voorbeeld.

Actieve deelname aan culturele activiteiten zorgen voor meer verbinding en ontmoeting. Cultuur en leefbaarheid hebben op deze manier een stevige link. De Leefbaarheidsalliantie zou hier ook aandacht aan moeten geven.

Het Gelders landschap hoort ook bij het erfgoed. Zo zijn de werelderfgoederen Hollandse Waterlinies en de Neder-Germaanse Limes van belang om zorgvuldig mee om te gaan. Ook het zogenoemde zintuiglijk erfgoed verdient aandacht (zie de aangenomen motie van BBB Fryslân, 23 oktober 2025).

Tenslotte zijn de talen en dialecten belangrijk om te noemen. Het Nedersaksisch is een Gelders dialect. Daarnaast vragen wij aandacht voor het Friese taal- en cultuuronderwijs. Fries is de tweede Rijkstaal en zou ook in Gelderland onderwezen moeten worden. Wij vragen het College om met de Afûk te Leeuwarden in contact te treden.

Bijlagen: enkele moties

Arnhem, 16 JUN 2026

MOTIE

In te vullen door de griffier

Indiener: Ursela Lolkema (BBB) Mede-indiener(s):

Motie nr.	9
Paraaf	
Agendapunt	7
Besluit	

MOTIE, ex artikel 31 Reglement van orde

Statenvergadering	23-10-2024
Agendapunt	7 Ontwerpprogramma Erfgoed
Korte titel motie	Zintuigelijk erfgoed

De Staten, in vergadering bijeen op 23 oktober 2024

gehoord hebbende de beraadslaging;

constaterende dat

- Fryslân een plattelandsprovincie is met een duidelijke eigen cultuur en identiteit.
- Het provinciale beleid op gebieden als ruimte, taal, cultuur en erfgoed erop gericht is de Friese eigenheid te beschermen en te versterken;
- Omgevingsvisies en -programma's betrekking hebben op de fysieke leefomgeving en ruimtelijke kwaliteit waar belevingswaarde onderdeel van is;
- Naast beeld, ook geur en geluid onlosmakelijk zijn verbonden met de belevingswaarde van het cultuurlandschap en monumenten en daarmee onderdeel zijn van de Friese identiteit;

overwegende dat

- Het luiden van de kerkklok in het dorp, het carillon in de stad, het kraaien van de haan op het platteland, de geur van schapen op de zeedijk en de geuren en geluiden van een oogst die binnen wordt gehaald, daarvan herkenbare voorbeelden zijn;
- Deze geuren en geluiden ook onderwerp zijn voor klachten en conflicten die druk zetten op de Friese identiteit en hoe die beleefd wordt;

verzoeken het college van Gedeputeerde Staten

- Om in het programma erfgoed bij de achtergronden van het Friese erfgoed op te nemen dat gebiedseigen geuren en geluiden die cultuurhistorisch zijn verbonden met het Friese cultuurlandschap en monumenten, onderdeel zijn van de belevingswaarde van ons erfgoed in de fysieke leefomgeving.

en gaan over tot de orde van de dag

MOTIE

Indiener(s)	(fractie / naam / handtekening) BBB Ursela Lolkema

MOASJE

Yn te foljen troch de griffier

Yntsjinner: FNP, Gerben van der Mei Mei-yntsjinner(s): GrienLinks, Elsa van der Hoek	Moasje nr.	7
	Paraaf	
	Wurklistpunt	7
	Beslút	

MOASJE, eks kêst 31 Reglemint fan oarder

Steategearkomste	23 oktober 2024
Wurklistpunt	07. Untwerp programma Erfgoed
Koarte titel fan de moasje	Libjend erfgoed

De Steaten, yn gearkomste byinoar op 23 oktober 2024, heard hawwende it berie;

konstatearjende dat
- Fryslân in grut oantal soarten histoaryske lânboubisten en -gewaaksen kent, lykas bygelyks Fryske readbûnte kij, swartbles skiep, Fryske hin, wâldbeantsjes, Fryske appelrassen, wâldgieltsjes of de Berltsumer sipel;
- yn de foarige beliedsnota *'Nij Poadium'* oandacht jûn waard oan Fryske rassen en gewaaksen, mar dat dy aspekten net eksplisyt opnommen binne yn it Untwerp programma Erfgoed 2025-2028;
- it kolleezje fan Deputearre Steaten yn de gearkomste fan 16 oktober 2024 oanjûn hat dat de fokus fan it programma erfgoed 2025-2028 rjochte is op it erfgoed yn de fysike omjouwing, mar tasein hat dat it belang fan libjend erfgoed meinaam wurde sil yn it nije programma lânbou, mei spesifike ferwizings nei bygelyks de Fryske readbûnte kij[1];

oerwagende dat
- libjend erfgoed fan grut belang is foar it behâld fan ús kultureel erfskip en it bioferskaat;
- it wichtich is der der kontinu oandacht bliuwt foar it beskermjen fan Fryske rassen en planten binnen it bredere ramt fan erfgoed en lânboubelied;
- it fêstlizzen fan it libjend erfgoed yn de beliedsbrief lânbou it draachflak en it wurkjen oan it behâld fan Fryske rassen en gewaaksen fersterkje sil;

fersykje it kolleezje fan Deputearre Steaten
- it belang, behâld en stimulearjen fan it libjend erfguod (Fryske bisten, rassen en gewaaksen) eksplisyt op te nimmen yn de nije beliedsbrief lânbou;

en geane oer ta de oarder fan de dei

Yntsjinner(s)	FNP, Gerben van der Mei GrienLinks, Elsa van der Hoek

[1] Wurden fan de deputearre yn de kommisjegearkomste fan 16 oktober 2024;

MOASJE

Yn te foljen troch de griffier

Yntsjinner:
Statenlid Albert G. van Dijk
Mei-yntsjinner(s):

Moasje nr.	1
Paraaf	
Wurklistpunt	7
Beslút	

MOASJE, eks kêst 31 Reglemint fan oarder

Steategearkomste	23 oktober 2024
Wurklistpunt	Ontwerp programma erfgoed
Koarte titel fan de moasje	In takomst foar ús histoaryske tsjerkegebouwen

De Steaten, yn gearkomste byinoar op

heard hawwende it berie:

- Der tanimmende ûnttsjerklikens plakfynt en tsjerkemienskippen net altyd mear yn behear bliuwe kinne fan de oanbelangjende gebouwen; en
- In soad tsjerkegebouwen op 'e nij bestimd wurde.

konstatearjende dat:

- In soad tsjerken har oarspronklike funksje ferlieze en ekonomysk net mear fetberens hawwe; en
- De kosten om dizze gebouwen te ûnderhâlden hieltyd tanimme en in soad op 'e nij ornearre wurde.

oerwagende dat:

- Tsjerken histoaryske gebouwen binne dy't in djippe symboalyske en kulturele wearde hawwe, net allinnich foar de kristlike mienskip, mar foar de hiele mienskip;
- It respektfol werbestimmen fan tsjerken dit erfgoed beskerme en foarkomt dat ferfal en ferlies fan betsjutting foarkommen wurdt;
- As mienskip wy de morele ferantwurdlikheid hawwe om respektfol om te gean mei hillige gebouwen; en
- In passende werbestimming foarkomt dat de tsjerke degradearre wurdt ta in oerflakkige funksje en draacht by oan it behâld fan it karakteristyk fan it gebou en dat de ynfalling troch de mienskip droegen wurdt.

MOASJE

fersykje it kolleezje fan Deputearre Steaten: • By de werbestimming fan tsjerken te sjen nei in passende ynfolling; • Hjirby rekken hâlde mei it karakter fan it gebou en mei respekt foar de histoaryske en arsjitektoanyske wearden fan it monumint; • En sa gau as mooglik, yn elts gefal foar it ein fan 2025, werom te kommen nei de Steaten mei in tsjerkenvisy yn neifolging fan ús gemeenten.
en geane oer ta de oarder fan de dei

Yntsjinner(s)	(fraksje / namme / hantekening) Statenlid Albert G. van Dijk

Grotestedenbeleid
Tenslotte wijzen wij op onze notitie over grotestedenbeleid. Voor ons is dit ook een thema waar wij aandacht voor vragen. Ook deze is onderdeel van onze reactie.

Koers!
Eerder zonden wij een reflectie op de Koers voor Ruimte en Leefomgeving in Gelderland. We sturen deze als bijlage toe, met de vraag om in te gaan op de reflectie van toen en nu als GS te reflecteren op de Koersnota uit 2021.

VERZOEK
Voor nu vragen wij niet om de inhoud van deze documenten in de zienswijzenota mee te nemen, maar om toe te zeggen dat deze inhoud meegewogen wordt bij het opstellen van de komende Omgevingsprogramma's en bij de eerst volgende herijking van de Omgevingsvisie. Voor ons telt het gesprek en het goede contact met de provincie Gelderland en niet de formele processen.

Afschrift van deze brief met bijlagen wordt aan Provinciale Staten van Gelderland verstuurd. Een bericht van ontvangst wordt gewaardeerd.

Met vriendelijke groeten,
Pacifistisch-Socialistische Partij '92,

Ramon Barends, voorzitter

Notitie
DEFENSIE

Vooraf

De PSP'92 staat voor vrede en daarmee een wereld zonder defensie. We houden alle legers in stand en zo houden we oorlogsdreiging in leven. Door de legers af te schaffen krijgen we overal vrede. Vrede is daarmee ons einddoel. Helaas is dat nog steeds een utopie.

Defensie

Zolang er oorlog is hebben we een leger nodig. Dat vraagt ruimte in onze provincie. Groei in defensie vraagt om groei van defensieterreinen en van kazernes. Dat geeft echter ook economische groei, want er komen meer mensen die gaan werken en consumeren in de provincie Gelderland. Er is ook meer overlast: er komen meer oefeningen en dus vliegtuigbewegingen.

Keuzes in de regio maken is wat de regio en de provincie samen met Defensie moeten doen. De kwaliteit en samenhang van de leefomgeving moet hier centraal staan.

Economisch-maatschappelijke activiteiten in de defensie- en veiligheidsindustrie zorgen voor de groei van de provincie. De ruimtelijke, economische en maatschappelijke impact is zichtbaar bij het defensief-ruimtelijk beleid. Integrale afwegingen zijn hier nodig.

Vrijheid

Bij de paragraaf 'Defensie' hoort ook aandacht voor het herdenken en vrijheid. Uiteindelijk is vrede en vrijheid het einddoel.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie
ECONOMIE

De Gelderse economie moet vitaal en innovatief zijn en blijven om brede welvaart behouden. Veel van deze innovatie speelt zich af in de kennisclusters in de provincie. De Nijmeegse Radboud Universiteit en de Wageningen University & Research staan aan de top van de kennisclusters die worden aangevuld met de diverse HBO's en MBO's. Er zijn diverse clusters waar de provincie mee aan de slag is.

Economische ontwikkeling zorgt uiteindelijk voor toegevoegde economische waarde en werkgelegenheid. De topsectoren als het voedsel- agrofoodcluster (in Wageningen en Ede), de maakindustrie en de hightech met semicon (Nijmegen), het energiecluster (Arnhem) en het gezondheidscluster (Nijmegen, maar ook Harderwijk). Startups vragen om een stabiel vestigingsklimaat, waarbij de problemen rond netcongestie, stikstof, arbeidskracht, voedselzekerheid en gezondheidszorg positief opgelost moeten zijn.

Samen met kennisclusters buiten Gelderland, zoals Twente en Brainport, werken zij aan Brede Welvaart. Het voedsel- en agrocluster werkt met FOOD NL aan het versterken van de voedselzekerheid en voedselkwaliteit.

Er wordt gewerkt aan autonomie. Niet alleen op voedselgebied, maar ook technisch en op maakindustrie. Ook op energie wordt er geïnnoveerd, maar ook in de zorg. Zorginnovaties leveren ook banen op.

Het is noodzakelijk dat bedrijven zich op de juiste plek kunnen ontwikkelen. Bedrijvigheid vraagt ruimte. Het RPW is hier een instrument waardoor de economie juiste ruimtelijke inpassing krijgen.

Toekomstbestendige economie vraagt ruimte voor economische activiteit. Campussen en innovatieve hubs in Wageningen, Nijmegen, Arnhem en Apeldoorn, maar ook in Ede, Barneveld, Doetinchem en Harderwijk zullen hier een goede basis voor zijn. Meer ruimte is hier nodig om start- en scaleups een plek te geven.

We zien dat de provincie Gelderland via RPW's (regionale programma's werklocaties) ruimte wil maken voor economische ontwikkeling. Wat is de huidige stand van zaken in de 7 regio's?

Het vraagstuk is vooral om de juiste plaats voor de economische ontwikkeling te vinden. Meervoudig ruimtegebruik is hier een doel. Werken in leegstaande panden in de stedelijke centra zou mogelijk moeten worden. Denk hierbij aan horeca, gezondheid, recreatie en winkels.

In de Verstedelijkingsplannen zal aandacht moeten komen voor de (stedelijke) economische functies.

Economische ontwikkelingen draagt bij aan een gezonde en veilige leefomgeving.

Bij het innovatiebeleid is de positie van OOST NV van belang. Zij voeren het Perspectieffonds uit. Worden de kaders van dit zgn. Gelders Groeifonds anders nu de Omgevingsvisie aangepast wordt? We verwijzen verder naar de motie-Buunk (VVD Overijssel), aangenomen door de Staten op 11 november 2025. Graag uw reactie op de motie-Buunk.

Arnhem, 16 JUN 2026

Provinciale Staten van Overijssel

Motie

Artikel 59 RvO voor Provinciale Staten van Overijssel 2023

Datum
02-07-2025

Motie Kaderstelling principebesluit Perspectieffonds Overijssel

Provinciale Staten van Overijssel in vergadering bijeen op 2 juli 2025

De Staten, gehoord de beraadslaging,

Constaterende dat
- door een gebrek aan durfkapitaal, ecosysteeminvesteringen en groeiruimte Overijsselse ondernemingen niets anders kunnen dan naar onder andere de Verenigde Staten en China verplaatsen, hun technologieën en octrooien meenemen en aldaar grootschalige productielocaties openen;
- als vervolg op de 'Motie Structuurversterking fotonica- en chiptechnologiesector' en de beantwoording hierop in de Perspectiefnota wordt voorgesteld de meerwaarde van een 'Perspectieffonds' te onderzoeken;
- er een verkenning is geweest waarin werd aangegeven dat een dergelijk fonds van meerwaarde kan zijn voor de fotonica- en chiptechnologiesector, defensie- en veiligheidsindustrie, versterking regionale economie en de economische kant van de energietransitie;
- bij een positief besluit over de reservering tijdens de Perspectiefnota 2026 een principebesluit voor het Perspectieffonds Overijssel voorbereid gaat worden;

Overwegende dat
- het onwenselijk is dat hoogwaardige technologie en de daaraan gekoppelde bedrijvigheid uit ons land dan wel de EU verdwijnt;
- Overijssel een innovatieve provincie is met veel hightech maakindustriebedrijven (startups, scale-ups, MKB, familiebedrijven én grote ondernemingen) die op landelijke, Europese en globale schaal een steeds belangrijkere rol spelen;
- er hoge urgentie is bij langetermijninvesteringen in de fotonica- en chiptechnologiesector in het algemeen en de New Origin foundry in het bijzonder;
- fotonica- en chiptechnologie een versterkende rol kunnen spelen in de regionale economie en bij kunnen dragen aan de brede welvaart in heel Oost-Nederland;

Roepen GS op
- in het principebesluitstuk dat aan Provinciale Staten wordt voorgelegd de volgende uitgangspunten als kaders mee te nemen;
    - het faciliteren van kritische infrastructuur voor innovatie-ecosystemen, bijvoorbeeld de New Origin foundry als strategische pijler van de Oost-Nederlandse maakindustrie van de toekomst;
    - innovatie-ecosysteemversterking van Overijsselse hightech maakindustrie en vakmanschap (MBO, HBO en WO) als pijler van de brede welvaart, waaronder in ieder geval de volgende maatschappelijke opgaven vallen;
        - fotonica- en chiptechnologiesector;
        - defensie- en veiligheidsindustrie, inclusief 'dual-use' productie en ontwikkeling (bijvoorbeeld medische technologie, dronetechnologie, robotica);
        - versterking regionale economie, waaronder herstructurering bedrijventerreinen
        - economische kant van de energietransitie, waaronder de waterstofbackbone;
        - circulaire economie;
    - waarborgen waardoor kritieke elementen van innovatie-ecosystemen waar middels dit fonds in geïnvesteerd wordt niet in Amerikaanse, Russische of Chinese handen vallen;

- organisatorische en administratieve opzet van het fonds, bijvoorbeeld de governance van het fonds, de noodzakelijke financiële omvang, het revolverende karakter, het risicoprofiel en daaraan gekoppelde beheersmaatregelen en relatie tot bestaande fondsen;

en gaan over tot de orde van de dag.

Luuk Buunk	Stienus Melis	Aart van den Brink	Gerrit Jansen
VVD	PvdA	PBO	PVV

provincie Overijssel

Statenvoorstel nr. PS26-000187

Datum	GS-kenmerk	Inlichtingen bij	Gedeputeerde(n)
21.04.2026	2026-010366	WE.vd.Griendt@overijssel.nl +31384998758	De Bree

Aan Provinciale Staten

Onderwerp
Statenvoorstel principebesluit oprichting Perspectieffonds Overijssel

Bijlagen
I. Ontwerpbesluit
II. Afwegingskader verbonden partijen
III. Aanvullende onderbouwing oprichting Perspectieffonds Overijssel

Samenvatting van het voorgestelde besluit

Overijssel staat voor grote maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie, regionale en circulaire economie, fotonica, defensie en klimaatadaptatie. Voor de realisatie van deze opgaven komen veel projecten structureel niet van de grond. We zien een financieringsgat bij de opschaling van projecten in het bereik van € 5 tot € 50 miljoen. Bestaande instrumenten bieden hiervoor onvoldoende ruimte, met name bij de opschaling van projecten met een langjarige investeringshorizon. We stellen voor om een Perspectieffonds Overijssel (PFO) op te richten. Dit fonds is bedoeld als een aanvullend, revolverend investeringsfonds dat zich richt op grote maatschappelijke opgaven van provinciaal belang. PFO combineert ontwikkelkapitaal (risicokapitaal), ontwikkelkracht (business development) en een gerichte ontwikkelimpuls (subsidie). Het fonds kan daarmee maatwerk leveren waar bestaande instrumenten tekortschieten. PFO treedt op als regionale investeringspartner voor grote publieke financiers zoals Invest-NL of EIB. Het fonds kent reële risico's die u moet meewegen en een langdurig commitment dat moeilijk terug te draaien valt. Met dit Statenvoorstel vragen wij u om een principebesluit: de bevestiging dat het Perspectieffonds Overijssel voldoende meerwaarde biedt. Bij een positief besluit werken wij de fondsdocumentatie uit en leggen wij u een oprichtingsbesluit voor. De besluitvorming over het beschikbaar stellen van het startkapitaal van € 42,5 miljoen vindt plaats bij de Perspectiefnota.

Inleiding

Overijssel staat voor grote maatschappelijke opgaven die bepalend zijn voor de toekomst van onze provincie: de energietransitie, versterking van de regionale economie, circulaire economie, klimaatadaptatie, woningbouw en strategische sectoren. Provinciale Staten hebben daarnaast moties aangenomen om de fotonica-/chipsector en de defensie- en veiligheidsindustrie te versterken. Deze maatschappelijke opgaven zijn niet los van elkaar te zien, zijn van groot publiek belang en raken direct aan provinciale kerntaken. Ze vragen om integrale oplossingen, samenwerking en investeringen. Het tempo waarin deze transities plaatsvinden, bepaalt of Overijssel aantrekkelijk blijft om te wonen, werken en ondernemen.

In juni 2025 (PS25-000415) hebben we u geïnformeerd over de uitkomst van de verkenning naar een Perspectieffonds Overijssel (PFO). De verkenning liet zien dat zo'n fonds een kansrijke aanvulling kan zijn op de bestaande fondsenstructuur. PFO is een revolverend investeringsfonds dat zich richt op grote maatschappelijke opgaven van provinciaal belang, door het op slimme wijze combineren van risicodragend ontwikkelkapitaal, ontwikkelkracht en een gerichte ontwikkelimpuls (zie bijlage 3). We hebben toen besloten om een stap verder te zetten in de ontwikkeling van zo'n fonds.

Het ontwikkelen van nieuwe fondsen doen we stapsgewijs. Wij leggen de uitkomsten van de vervolgstap nu aan u voor. En vragen u om een principebesluit te nemen over de oprichting van het Perspectieffonds Overijssel. Het is aan u om te beoordelen of een nieuw fonds voldoende meerwaarde heeft en passend is volgens de kadernota verbonden partijen (PS/2022/1108009). Bij onvoldoende meerwaarde stopt de ontwikkeling. In de Kadernota Verbonden Partijen is het proces vastgelegd voor het oprichten van nieuwe verbonden partijen. Dat proces kent meerdere stappen, van verkenning tot eventuele oprichting. Wij bevinden ons nu in de fase van het principebesluit (zie oranje pijl in figuur 1). Met dit voorstel vragen wij u geen besluit over oprichting. Wij vragen u wel om aan te geven of het college het proces kan voortzetten en met welke aandachtspunten. Pas in een volgende fase wordt een concreet besluit voorgelegd over oprichting.

1. Figuur 1: Overzicht processtappen oprichting privaatrechtelijke verbonden partij

Probleemstelling

Maatschappelijke opgaven zoals energietransitie, circulaire economie, fotonica en defensie vragen grote investeringen. Veel projecten komen niet van de grond door een samenhang tussen marktfalen, transitiefalen, een financieringsgat en ongeschikte begrotingsinstrumenten.

Marktfalen: private partijen rekenen maatschappelijke baten niet mee en haken af bij onzekere risico's.
Investeringen leveren maatschappelijke baten op waar een investeerder zelf niet rechtstreeks van profiteert. Bovendien zijn risico's bij nieuwe technologie groot en moeilijk te beoordelen: geen trackrecord, onzekere markt, afhankelijkheid van regelgeving en ketenpartners. Sommige voorzieningen zijn onmisbaar voor een heel ecosysteem, zoals cleanrooms, testlocaties of proefproductie faciliteiten. De investeerder draagt de volledige kosten, maar de baten komen breed terecht: bij andere bedrijven in de keten, bij kennisinstellingen, bij de regio. Daardoor schiet het private rendement tekort om de investering te rechtvaardigen, ook als de maatschappelijke waarde evident is.

Transitiefalen: als iedereen wacht, neemt niemand de regie en stranden initiatieven in de planfase.
Bij maatschappelijke transities is vaak niet de techniek het probleem, maar de omgeving waarin plannen tot investeringen moeten komen. Randvoorwaarden zijn nog niet op orde en verantwoordelijkheden zijn versnipperd. Initiatieven vragen samenwerking tussen partijen die elkaar nog niet kennen en weinig ervaring hebben met complexe financiering. Door lange ontwikkeltijden, afzetonzekerheid en wisselende regelgeving blijft investeren risicovol. Uitstel is rationeel, maar leidt tot stilstand.

Financieringsgat: Regionale partner, flexibele instrumenten en één-loket ontbreken
De verkenning laat zien dat het knelpunt zit bij investeringen tussen € 5 en € 50 miljoen. Marktpartijen zijn wel actief, maar het aantal ervaren financiers dat deze omvang en complexe financiering aan kan is beperkt. Bestaande provinciale fondsen zijn thematisch begrensd of te klein voor grote investeringen. Initiatiefnemers moeten daardoor langs meerdere loketten met verschillende voorwaarden. Nationaal en Europees risicokapitaal is in theorie beschikbaar, maar in de praktijk moeilijk toegankelijk door hoge concurrentie en gebrek aan regionale inbedding. Het is moeilijk om subsidie en kapitaal slim te combineren voor een investering. Dit belemmert een integrale aanpak en beperkt de slagkracht.

Begrotingsfalen: subsidie en jaarlijkse cycli passen niet bij langjarige investeringen
Maatschappelijke opgaven vragen samenhangende en langdurige financiering. Terwijl subsidies eenmalig en thematisch begrensd zijn. Opgaven kennen terugverdientijden van 10 tot 30 jaar. Private financiers hebben een investeringshorizon van 3 tot 7 jaar. Hierdoor haken ze af in de belangrijke opschalingsfase.

Waarom is een Perspectieffonds Overijssel nodig?

De provincie kan maatschappelijke opgaven ook als financieringspartner realiseren
Als de overheid niet investeert in grote maatschappelijke opgaven, blijven soms voldoende private investeringen uit. Dat ondermijnt het investerings- en vestigingsklimaat. En vergroot het risico dat technologie en talent naar andere regio's vertrekken. Dit verzwakt het verdienvermogen van de provincie en belemmert verbetering van de leef- en woonomgeving. De provincie kan daarom, naast andere instrumenten, ook als financieringspartner bijdragen aan realisatie van investeringen. In de Omgevingsvisie, het coalitieakkoord en via uw besluiten wordt bepaald wat opgaven van provinciaal belang zijn. Daarmee vormt u de investeringsfocus voor het fonds.

Maatwerk leveren door slimme combinatie van ontwikkelkapitaal, ontwikkelkracht en ontwikkelimpuls.
PFO combineert ontwikkelkapitaal, ontwikkelkracht en een gerichte ontwikkelimpuls (zie bijlage 3).

Ontwikkelkapitaal biedt risicofinanciering aan bedrijven en projecten in de opschalingsfase. Ontwikkelkracht ondersteunt initiatiefnemers bij het investeerbaar maken van hun plannen. Door het uitwerken van businesscases, het organiseren van samenwerking en het aantrekken van cofinanciering. De Ontwikkelimpuls is een subsidie onder strikte voorwaarden die kan worden ingezet wanneer een aantoonbaar onrendabele top (deel van investering dat niet volledig kan worden terugverdiend) in de investeringsfase een blokkade oplevert om te investeren. Of als gerichte stimulans om waardecreatie te versnellen. Door deze instrumenten te combineren kan met maatwerk gericht worden bijgedragen waar bestaande instrumenten tekortschieten. Publiek kapitaal kan hierdoor beweging op gang brengen en bij succes revolverend terugvloeien, zodat het opnieuw kan worden ingezet voor andere opgaven. Daarmee vormt PFO een doelgerichte aanvulling met zorgvuldige en doelmatige inzet van publieke middelen. PFO investeert uitsluitend samen met publieke en private partijen; per project max. 50% van de investering.

Grote opgaven vragen een integrale aanpak die bestaande instrumenten niet kunnen bieden
Fotonica, defensie, campusgebieden en circulaire economie vragen kapitaalintensieve investeringen met een lange looptijd en regie. Naast investeringen in bedrijven gaat het om collectieve voorzieningen en fysieke infrastructuur, zoals fabrieken, campussen en test- en productiefaciliteiten. Deze zijn essentieel voor opschaling, maar komen niet tot stand door afzonderlijke partijen. Private partijen stappen niet in zolang risico's moeilijk te beoordelen zijn en baten deels op gebieds- of ecosysteemniveau neerslaan. PFO kan in deze gevallen de eerste stap zetten, risico's delen en daarmee private financiers in beweging brengen. Het fonds is breed inzetbaar en maakt integrale investeringen mogelijk.

De aanpak werkt: we willen die mogelijkheid structureel borgen.
De praktijk laat zien dat het combineren van kapitaal (IFO, Oost NL en PhotonDelta), subsidie en ontwikkelkracht effectief kan zijn, zoals bij de ontwikkeling van New Origin. Deze aanpak vraagt maatwerk en maximale inspanning; PFO maakt het mogelijk dit structureel te organiseren. Zo laat de praktijk van het Perspectieffonds Gelderland dit ook zien.

Waarvoor is het Perspectieffonds Overijssel?

PFO heeft tot doel (zie ontwerpbesluit) om grote maatschappelijke opgaven van provinciaal belang te realiseren door het verstrekken van risicodragende investeringen met een revolverend karakter. Het fonds richt zich op projecten en bedrijven waarvoor marktpartijen onvoldoende financiering bieden, terwijl het maatschappelijk en economisch belang van realisatie groot is. Het fonds stuurt op maatschappelijk en financieel rendement. Dit laatste is van belang om revolverend te kunnen blijven investeren.

Overwegingen

Het Perspectieffonds Overijssel is aanvullend op andere fondsen
De provincie is (mede)eigenaar van investeringsfondsen (EFO, HMO, IFO, Oost NL en Wadinko), die goed functioneren binnen hun eigen kaders. Investeren door een bestaand fonds heeft de voorkeur. PFO is aanvullend en richt zich op domeinoverstijgende investeringen, grotere tickets, inzet van ontwikkelkracht en het combineren van risicodragend kapitaal en subsidie (blended finance). PFO kan investeringen van fondsen overnemen om een volgende groeistap mogelijk te maken. Zo blijft elk fonds in zijn kracht en wordt de fondsenstructuur als geheel slagvaardiger. Er worden met de andere fondsen afspraken gemaakt over doorverwijzing en cofinanciering om overlap te voorkomen en samenwerking te benutten.

Gefaseerde groei; jaarlijks bijdragen vanuit startkapitaal dat op lange termijn groeit naar € 100 miljoen
Wij stellen voor het fonds te starten met € 36 miljoen ontwikkelkapitaal, aangevuld met € 3,5 miljoen ontwikkelimpuls en € 3 miljoen ontwikkelkracht. Hiermee kunnen twee tot vijf projecten worden gefinancierd. Bij de P-nota 2027 vragen wij u hiervoor middelen te reserveren. Bij het oprichtingsbesluit beslist u over het daadwerkelijk beschikbaar stellen van het kapitaal. Vervolgens krijgt het fonds wat zij jaarlijks nodig heeft, op basis van een goedgekeurde begroting. Ons streven is dat PFO op termijn doorgroeit naar € 100 miljoen aan ontwikkelkapitaal, met daarnaast € 10 miljoen aan ontwikkelimpuls.

Governance met balans tussen democratische sturing en professionele uitvoering
De toekomstige governance werkt op basis van een heldere verdeling van verantwoordelijkheden:

- Provinciale Staten bepalen het statutaire doel, de sectorale kaders, de bandbreedtes van investeringen en de voorwaarden voor inzet van subsidie en risicokapitaal;
- Gedeputeerde Staten bewaken als aandeelhouder dat het fonds binnen de gestelde kaders blijft en voeren jaarlijks het aandeelhouderschap uit;
- Binnen de gestelde kaders beslist de fondsbeheerder onafhankelijk en op zakelijke gronden over individuele investeringen;

- De Raad van Commissarissen (RvC) en Investerings-adviescommissie (IAC) borgen de kwaliteit en onafhankelijkheid van investeringsbeslissingen. Daarnaast houdt de RvC intern toezicht;
- De accountant controleert de jaarrekening en toetst de juiste toepassing van regelgeving.

Deze governance borgt dat PFO professioneel en slagvaardig kan investeren, terwijl de democratische controle en publieke belangen helder zijn geborgd.

Periodieke evaluatie en heroverweging na tien jaar

Als provincie sturen we het fonds inhoudelijk aan via kaderstelling en vaststelling van het strategisch beleidsplan van het fonds. Binnen deze kaders zal het fonds zelf passende projecten selecteren en ontwikkelen. Dit plan wordt elke vier jaar geactualiseerd, mede op basis van de uitkomst van de evaluatie van het (vorige) plan. Deze evaluatie wordt met u gedeeld, zodat u de mogelijkheid heeft om bij te sturen of de koers te heroverwegen. Na tien jaar vindt een brede evaluatie plaats van onze rol als aandeelhouder, doelbereik, governance, portefeuillekwaliteit en risicoprofiel. Dan zijn de eerste investeringen voldoende ontwikkeld om u een beeld te vormen over de maatschappelijke impact en de richting waarin het fonds en haar investeringen zich gaan ontwikkelen. Op basis daarvan kunt u besluiten over voortzetting, bijstelling of beëindiging van het fonds.

Het afwegingskader komt tot een positief oordeel

In de kadernota verbonden partijen staat een afwegingskader. Daarmee kijken we of we een verbonden partij oprichten of gaan deelnemen. Het kader stelt vier vragen:

1. Is er een opgave die van provinciaal publiek belang is?
2. Vraagt dit om actieve structurele provinciale betrokkenheid?
3. Is risicodragend vermogen beschikbaar stellen door de provincie noodzakelijk?
4. Is deelname van andere partijen wenselijk?

De beoordeling van het afwegingskader is positief (zie bijlage 2). Een 100% provinciale BV borgt publieke regie en revolverendheid, begrenst het financieel risico voor de provincie tot het ingebracht vermogen, en maakt professioneel fondsbeheer als volwaardige marktpartij mogelijk.

Juridische randvoorwaarden worden uitgewerkt bij het definitieve oprichtingsvoorstel

De oprichting van het fonds vraagt om juridisch maatwerk. In bijlage 3 zijn aanvullende risico's vermeld die relevant zijn bij de verdere uitwerking richting het oprichtingsbesluit. We gaan onderzoeken hoe we de toekomstige fondsstructuur het beste passend kunnen maken bij de verschillende staatssteun- en aanbestedingsrechtelijke kaders. Een van de elementen is de keuze tussen aanbesteding of quasi-inbesteding van het fondsbeheer. De juridische adviezen kunnen aanleiding geven voor het aanpassen van de governance en juridische inrichting en inbedding van het fonds. Het complete beeld van de structuur kunt u betrekken bij uw afweging over het definitieve oprichtingsbesluit.

Dilemma's en risico's

Professionele en slagvaardige uitvoering binnen publieke regie en democratische sturing

Bij de inrichting van het PFO worden democratische sturing en professionele uitvoering bewust van elkaar gescheiden. U stelt de kaders vast; wij bewaken deze als aandeelhouder. Koersbepalende aandeelhoudersbesluiten worden voorafgaand met u voor wensen & bedenkingen voorgelegd. Binnen de gestelde kaders neemt de fondsbeheerder zelfstandig investeringsbeslissingen op zakelijke gronden. Investeringen vragen soms jaren van voorbereiding. Op het moment dat een project dan investeringsrijp is, willen marktpartijen snel handelen. Een fondsbeheerder die dan te traag is, mist deals. Projecten komen niet van de grond en maatschappelijk rendement blijft uit. Dit vraagt om een helder mandaat voor de fondsbeheerder, zodat deze zich kan opstellen als professionele medespeler en samenwerkings-partner. De IAC denkt daarom vroegtijdig mee over projecten in de pijplijn en kan snel tot een advies komen. Intern toezicht wordt uitgeoefend door de Raad van Commissarissen. De accountant controleert de jaarrekening. Wij leggen op onze beurt aan u en onze inwoners verantwoording af via onze Begrotings- & verantwoordingscyclus.

Grote investeringen beperken mogelijkheden voor risicospreiding

De omvang van de investeringen (tussen € 2,5 en € 20 miljoen), maakt dat er relatief weinig (5 tot 20) projecten gelijktijdig gefinancierd kunnen worden. Dat vergroot de kans op een onevenwichtige portefeuille. Zeker in de beginfase is het fonds kwetsbaar. Er zijn dan nog geen opbrengsten, waardoor een grote tegenvaller direct op het fondsvermogen en daarmee toekomstige investeringskracht drukt. De fondsbeheerder streeft naar een brede spreiding, zowel in sectoren als in de tijd. De RvC zal hierop toe zien. De fondsbeheerder rapporteert jaarlijks aan de RvC en de aandeelhouder over de kwaliteit van de portefeuille. De ontwikkelimpuls kan bij enkele investeringen ingezet worden om het risicoprofiel te verlagen.

Langjarig investeren maakt exitmogelijkheden beperkt
Het fonds doet investeringen met een terugverdientijd van tien tot dertig jaar. Vroegtijdig stoppen betekent gedwongen verkoop op een ongunstig moment, met verlies van rendement of het falen van het project als gevolg. Wachten op een geschikt exitmoment betekent een lange afwikkelfase met bijhorende fondsbeheerkosten. Oprichting betekent het aangaan van een langdurig commitment dat moeilijk terug te draaien valt.
Ontwikkelkracht kan ook zorgen dat anderen gaan investeren
De ervaring van Perspectieffonds Gelderland laat zien het investeringsrijp maken van projecten er soms ook toe kan leiden dat het project interessant genoeg wordt voor anderen om te investeren. Als er marktpartijen zijn die willen investeren, is er geen rol meer voor het project. Dan is inzet van de ontwikkelkracht een belangrijk instrument geweest om maatschappelijk rendement (namelijk doorzetten van het project) te realiseren, maar is er geen enkele kans op financieel rendement.

Investeren in gevoelige sectoren kan leiden tot debat en vragen over publieke legitimiteit
U stelt de investeringskaders vast. Daarin kunt u ook uitsluitingscriteria opnemen. Deze zullen vervolgens door ons worden overgenomen in het investeringsreglement. Investeringen die hiervan afwijken, zijn alleen mogelijk na expliciete goedkeuring van de aandeelhouder.

Participatie samenleving

In de eerste fase van de verkenning van een fonds voor grote maatschappelijke opgaven is participatie vormgegeven op het niveau raadplegen. De verkenning naar een nieuw fonds is qua doelstelling, scope en aanpak een traject dat enerzijds vooral intern is en anderzijds specifieke kennis en expertise van externe partijen vraagt. De aard van het project maakt het in deze fase niet geschikt voor effectieve participatie.
Er is in het traject naar het principebesluit dus wel (nauw) opgetrokken met partners, maar vooral in het delen van ervaringen en kennis. En niet om te participeren. De externe partners waarmee informatie wordt uitgewisseld (zoals de andere fondsen) zijn meer gelijke partners dan dat er sprake is van participanten bij beleidsvoorbereiding of -uitvoering.
Zoals in de eerste fase van de verkenning is aangegeven, is er indirect wel participatie op de inhoudelijke opgaven waarop het Perspectieffonds zich zou moeten richten. Doordat de doelstellingen van het Perspectieffonds ontleend worden aan de Omgevingsvisie en daarbij brede participatie plaatsvindt. Verder hebben Provinciale Staten door middel van moties onderwerpen meegegeven. Bij het aandragen, identificeren en ontwikkelen van projecten door het fonds kan ook sprake zijn van participatie.

De vervolgstappen naar een definitief oprichtingsbesluit
Bij een positief principebesluit werken we de governance (bijv. fondsbeheer) en fondsdocumentatie uit: statuten, investeringsreglement, managementovereenkomst, etc. Bij de Perspectiefnota 2027-2030 kunt u beslissen of u het beoogde startkapitaal voor het fonds ter beschikking stelt. We streven ernaar om u rond de jaarwisseling een definitief besluit over de oprichting voor te leggen. Het fonds kan dan medio 2027 van start gaan.

Conclusie
Overijssel staat voor grote maatschappelijke opgaven die met bestaande instrumenten niet volledig kunnen worden opgepakt. Een integrale aanpak is nodig: ontwikkelkapitaal (risicokapitaal), ontwikkelkracht (business development) en ontwikkelimpuls (subsidie) gecombineerd, voor projecten die nu tussen wal en schip vallen. De praktijk laat zien dat deze aanpak werkt. Met het Perspectieffonds Overijssel borgen we die mogelijkheid structureel. De oprichting van het fonds als verbonden partij past binnen de kaders van de kadernota verbonden partijen. Wij vragen u nu om een principebesluit: de bevestiging dat het Perspectieffonds Overijssel voldoende meerwaarde biedt. Bij een positief oordeel werken wij de definitieve documentatie uit en leggen wij u het oprichtingsbesluit voor.

Voorstel

Gelet op het voorgaande stellen wij u voor het besluit te nemen, als in bijlage I verwoord.

Gedeputeerde Staten van Overijssel,

voorzitter, A.P. Heidema secretaris, N. Versteeg

Provinciale Staten van Overijssel

Motie – Artikel 59 RvO – Provinciale Staten van Overijssel 2023

Motie Maatschappelijke impact en brede welvaart in Perspectieffonds Overijssel (PFO)

Nummer:

Provinciale Staten van Overijssel, in vergadering bijeen op 3 juni 2026,

Stellen vast dat:

- in het Statenvoorstel over het principebesluit oprichting Perspectieffonds Overijssel staat dat het fonds zich richt op grote maatschappelijke opgaven van provinciaal belang en ook dat het stuurt op maatschappelijk en financieel rendement;
- het voorgestelde fonds investeert in projecten en bedrijven waarvoor marktpartijen onvoldoende financiering bieden, terwijl het maatschappelijk en economisch belang van realisatie groot is;
- Provinciale Staten bij het definitieve oprichtingsbesluit nog kaders kunnen meegeven voor de manier waarop maatschappelijke meerwaarde wordt beoordeeld;
- het rapport *'The Future of European Competitiveness'* van Mario Draghí belangrijke constateringen maakt, conclusies trekt en adviezen geeft over een toekomstbestendige economie en het rapport *'De route naar toekomstige welvaart'* van Peter Wennink een Nederlandse vertaling hiervan is;
- het CBS-model voor brede welvaart vanuit de kwaliteit van leven kijkt naar effecten in het hier en nu en het later en elders, en regionale ontwikkelmaatschappijen zoals Oost NL hebben al ervaring met het inzichtelijk maken van maatschappelijke impact via onder meer de Sustainable Development Goals (SDG's).

Vinden dat:

- een investeringsfonds voor provinciale opgaven niet alleen op financieel rendement, maar ook op maatschappelijke meerwaarde beoordeeld moet worden;
- een toetsingskader helpt om investeringsbesluiten transparanter, beter uitlegbaar en beter vergelijkbaar te maken;
- het CBS-model voor brede welvaart waardevolle handvatten biedt om maatschappelijke effecten van investeringen inzichtelijk te maken;
- tegelijkertijd een volledige toetsing op alle brede-welvaartsindicatoren vanwege uitvoerbaarheid en administratieve lasten niet proportioneel is voor ondernemers en uitvoerende organisaties;
- de conclusies, constateringen en aanbevelingen van de rapporten *'The future of European competitiveness'* en *'De route naar toekomstige welvaart'* inhoudelijke inzichten bieden die passen bij de maatschappelijke opgaven waar het Perspectieffonds Overijssel voor staat;
- aansluiting bij bestaande werkwijzen, zoals rapportage op relevante Sustainable Development Goals (SDG's) - werkwijze OostNL -, daarom kan bijdragen aan een uitvoerbare en herkenbare systematiek voor het Perspectieffonds Overijssel;

Verzoeken Gedeputeerde Staten om:

1. bij de verdere uitwerking van het Perspectieffonds Overijssel het gedachtegoed van het CBS-model en de toepassing van Sustainable Development Goals (SDG's) als inspiratiebron te benutten voor een praktische en proportionele werkwijze bij het inzichtelijk maken van de maatschappelijke meerwaarde van investeringen;
    a. hierbij gebruik te maken van díe elementen en indicatoren die passend zijn bij de maatschappelijke opgaven waar het Perspectieffonds Overijssel voor staat (zoals de energietransitie, regionale en circulaire economie, fotonica, chiptechnologie, defensie(industrie) en klimaatadaptatie);

b. de conclusies, constateringen en aanbevelingen van de rapporten *'The future of European competitiveness'* en '*De route naar toekomstige welvaart*' hierbij voor ogen te houden;

2. te voorkomen dat de toepassing van brede-welvaartsindicatoren leidt tot een omvangrijke verantwoordingssystematiek die de toegankelijkheid en uitvoerbaarheid van het fonds voor ondernemers belemmert.

En gaan over tot de orde van de dag.

Peter Hermans (PvdA) Luuk Buunk (VVD) Joyce Vorgers (GroenLinks)

Notitie
ENERGIE EN KLIMAAT

Gelderland wil klimaatneutraal zijn in 2050. Hier is eerder toe besloten. In de Omgevingsvisie wordt dit streven nu opnieuw herhaald en bevestigd.

Gelderland moet ook streven naar energiezekerheid. Energiezekerheid gaat voor ons boven klimaatneutraliteit. Het zoeken en verkennen van duurzame energiebronnen is een goed streven. Zon, water, wind… het levert energie. Het moet wel betrouwbaar en duurzaam zijn. Betrouwbaarheid staat voorop.

Netbeheerders uit de FPU-regio geven aan dat er netcongestie is. Het elektriciteitsnet zit vol. We hadden hier bij moeten stilstaan voordat alles op elektra ging functioneren. Graag uw reflectie.

Er moet gericht gekozen worden waar er geïnvesteerd moet worden in het energiesysteem. Vraag is hoe deze keuzes gemaakt worden.

Energiebeschikbaarheid wordt steeds meer sturend voor de ruimtelijke ordening. Dit feit vraagt besef en actie van de overheid. De provincie moet sturen bij de gemeenten en het Rijk om energie ruimte te geven. Via Regionale Energieperspectieven wordt door de provincie met de regio gestuurd op ruimte maken. Hoe worden deze vastgesteld? En wat is de relatie met de Verstedelijkingsstrategieën en het RPW?

We zien dat de provincie Gelderland in wil zetten op kernenergie. In de gemeente Neder-Betuwe is een onderzoek gestart naar de plaatsing van SMR's. Worden er ook in andere gemeenten onderzoeken gestart?

Energie die niet gebruikt wordt is de meest duurzame energie. We moeten hierop inzetten.

Naast het REP en de RES zien we ook nog het pMIEK. Hoe is de verhouding tussen deze documenten?

We zien dat er doelen op CO_2-uitstoot zijn. In 2030 zou dit met 55% verminderd moeten zijn ten opzichte van 1990. Wat is de stand op dit moment?

Uiteindelijk is het belangrijk om te beseffen dat energie betaalbaar moet blijven. Je kunt niet groen doen als je rood staat. Je kunt ook rood staan door de energiefactuur. Dat moet voorkomen worden. Deelt GS deze stelling?

Tenslotte benoemen we het Battery Competence Cluster in Helmond. Ook batterijen leveren stroom. We benoemen de kansen die hier liggen.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie

GEZONDE EN VEILIGE LEEFOMGEVING

Het thema gezonde en veilige leefomgeving beslaat de onderwerpen luchtkwaliteit, geur, geluid, externe veiligheid, bodem en ontgrondingen. De fysieke gezondheid wordt hiermee beschermd. We missen de term 'milieu' in het stuk. Het Nationaal Milieuprogramma (NMP) dat door Rutte-IV op gang is gezet vraagt blijvend aandacht en moet echt afgerond worden. WIJ brengen onze eerste reactie op het NMP in bij deze zienswijze.

De ODRA en de ODRN zijn gefuseerd tot de ODGM. Deze OD werkt voor de provincie aan de VTH-taken. In de andere Omgevingsdiensten wordt ook gewerkt aan de VTH-taken, maar dan voor de andere gemeenten buiten de GMR. We nemen aan dat de OD's actief benaderd zijn bij het opstellen van de Omgevingsvisie. Dat geldt ook voor de GGD's en de Veiligheidsregio's.

De milieubelasting en de opstapeling van deze milieubelasting vraagt om ruimtelijke keuzes.

We bepleiten een Gelders Milieuprogramma, in navolging van het NMP.

Luchtverontreiniging wordt door het wegverkeer, industrie en landbouw veroorzaakt. We kunnen deze bronnen wel aan willen pakken, maar mobiliteit, industrie, landbouw, scheepvaart en mobiele werktuigen zijn wel nodig om te leven.

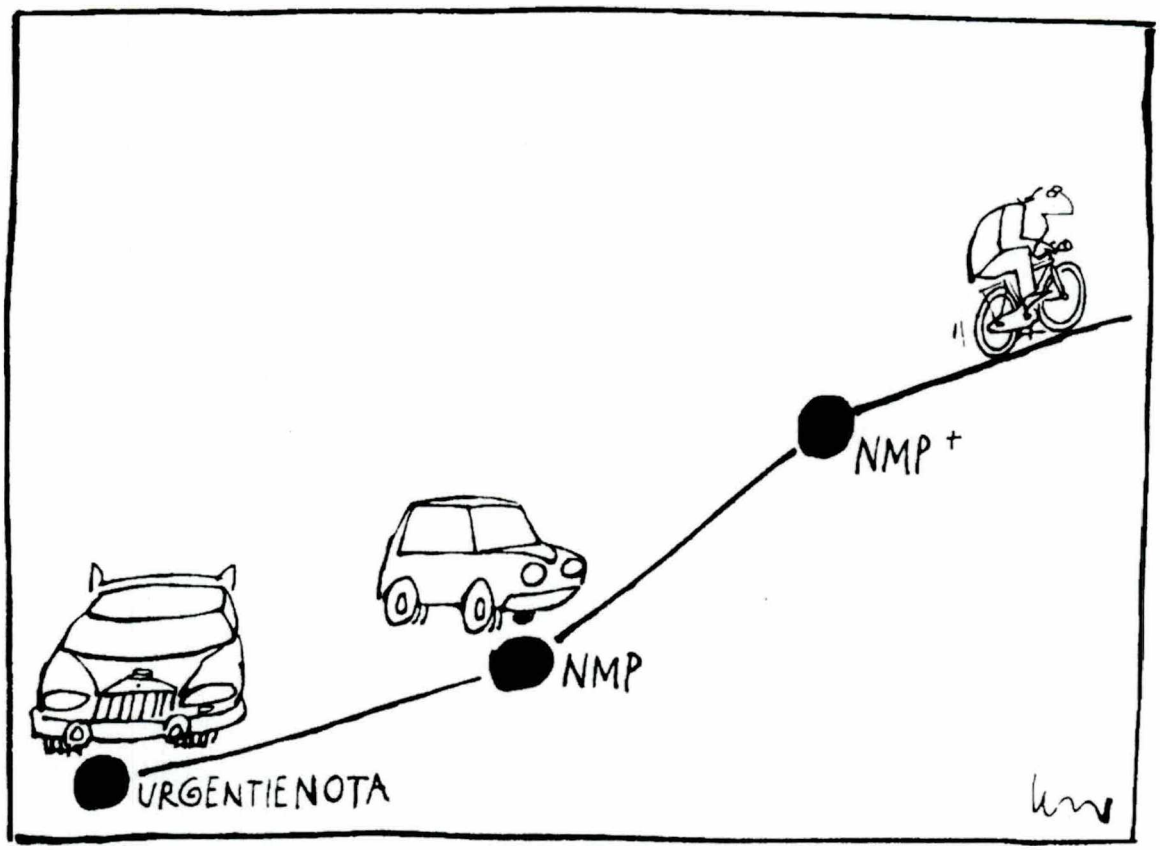
Water en bodem zijn sturend. De provincie heeft een wettelijke taak voor het bodembeheer. De gemeenten Arnhem en Nijmegen hebben een status aparte. Waarom is dat het geval?

Bijlage: notitie 'Denk mee over het NMP! Studie over milieu en milieuhygiëne.' (2022)

Arnhem, 16 JUN 2026

Denk mee over het NMP!

Studie over milieu en milieuhygiëne

Ramon Barends

Oktober 2022

PSP '92

Landelijk Bureau
PSP'92
Kluizeweg 254
6815 EJ ARNHEM

Boodschap aan de Staatssecretaris van Infrastructuur & Waterstaat

Geachte mevrouw Heijnen,

Op 4 juli 1972 publiceerde de Minister van Volksgezondheid & Milieuhygiëne de Urgentienota Milieuhygiëne. Dit was het startpunt van het beleid wat we nu duurzaamheid noemen. Uw ambtsvoorgangers brachten in 2020 het kader uit voor een nieuw Milieubeleidsplan. Die kreet – het NMP – is een afkorting die veel bekender is in politiek-bestuurlijk Nederland. De naam van VROM-minister Ed Nijpels (VVD) is daar onlosmakelijk mee verbonden. Toch verdient de Uitvoeringsnota juist aandacht, omdat minister Louis Stuyt (KVP) de kern van dit beleid weergaf. Wij citeren uit de inleiding, waarin "...wordt geschetst hoe sedert de tweede helft van de vorige eeuw een aantal ontwikkelingen - de snelle bevolkingsgroei, de industrialisatie, de vergroting van produktie en consumptie, de verstedelijking, de verhoging van de mobiliteit, de groei van de recreatie en de veranderingen in de agrarische bedrijfsvoering geleid hebben tot toenemende aantasting van het milieu. Aan het einde van het hoofdstuk wordt de grote bezorgdheid over de verstrekkende gevolgen van het groeiproces geuit.". Vanuit die bezorgdheid werkt u namens het huidige kabinet aan deze thema's. Wij delen deze zorg en stellen daarom deze eerste notitie op, ter betrekking bij het verdere proces naar het nieuwe NMP.

Graag vernemen wij van u.

Met vriendelijke groeten,

Ramon Barends
Voorzitter PSP'92

Arnhem, 04 OKT 2022

Inleiding: Nationale Omgevingsvisie

Het Rijk heeft de regie rondom de ruimtelijke ordening weer naar zich toegetrokken. De Minister van BZK, Kajsa Ollongren, heeft de NOVI gepresenteerd. Hier zullen verschillende programma's onder worden gehangen. Het Nationaal Milieu Programma zal een van deze programma's zijn. Hier gaat het om het waarborgen van een veilige, schone en gezonde fysieke leefomgeving waar een toekomstbestendige circulaire economie wordt gerealiseerd. Dit is geen nieuwe ontwikkeling.

In de Nationale Omgevingsvisie worden beleidskeuzes gemaakt voor de komende decennia met betrekking tot de gehele fysieke leefomgeving en stelt het een bijbehorende uitvoeringsagenda vast. De NOVI richt zich op de hoofdlijnen van het beleid en heeft ook betrekking op gezondheid, milieu en duurzaamheid. In dit Nationaal Milieubeleidskader wordt een aantal keuzes gemaakt die nodig zijn om de ambities op het gebied van milieu nader vorm te geven en uit te werken.

Dit heeft expliciet betrekking op vijf van de eenentwintig in de NOVI opgenomen nationale belangen:
- *Bevorderen van een duurzame ontwikkeling van Nederland als geheel en van alle onderdelen van de fysieke leefomgeving;*
- *Realiseren van een goede leefomgevingskwaliteit;*
- *Waarborgen en bevorderen van een veilige, schone en gezonde fysieke leefomgeving;*
- *Realiseren van een toekomstbestendige, circulaire economie; en*
- *Waarborgen van een goede waterkwaliteit, drinkwatervoorziening en voldoende beschikbaarheid zoetwater.*

Echte oorsprong: 1972

In de masterscriptie van Stijn Theeuwen wordt de Urgentienota Milieuhygiëne aangehaald. Theeuwen schrijft hierover het volgende: "Op 4 juli 1972 stuurde minister Stuijt van Volksgezondheid en Milieuhygiëne de *Urgentienota Milieuhygiëne* naar de Tweede Kamer. Dit had hij al aan de Kamer toegezegd bij de behandeling van de begroting op 1 december 1971 en daarnaast was het plan ook in de Troonrede genoemd. Zoals al in de inleiding werd vermeld, was het eerste deel van de nota een algemeen deel, waarin de achtergrond en de ruimere problematiek van de milieuhygiëne werden besproken. Dit gebeurde in vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk, het milieuvraagstuk, ging het over de toenemende aantasting van het milieu, sinds de tweede helft van de 18e eeuw. Groei werd aangewezen als de boosdoener. Groei van de bevolking, de industrie, productie en consumptie, recreatie en urbanisatie en veranderingen in de agrarische sector. Er werden duidelijke zorgen uitgesproken over deze groei en de gevolgen die het voor het milieu zou hebben. In het tweede hoofdstuk, milieuhygiëne, werd de link gelegd tussen de aantasting van het milieu en de volksgezondheid. Lichamelijk, fysiek en op het gebied van sociaal welzijn sprak de nota van schade voor de volksgezondheid. In hoofdstuk drie, de ecologische samenhang, werd de samenhang tussen processen in bodem, water, lucht en organismen behandeld. Er werd geconstateerd dat de mens te veel op zichzelf zou zijn gericht. Naast economische en sociale waarden, zou een belangrijke plaats moeten zijn voor het milieu als 'grensstellende waarde'. Het vierde en laatste hoofdstuk van het algemene deel, milieuhygiëne in wijder verband, handelde over het verband tussen milieuhygiëne en sociaaleconomische ontwikkeling, ruimtelijke ordening en natuur- en landschapsbehoud. Er bestond volgens de nota samenhang tussen verschillende onderdelen van het regeringsbeleid. Slechts door een goed op elkaar afgestemd beleid zou er mogelijk wat aan de situatie te doen zijn.". (Theeuwen, 2018)

De nota van Stuyt was veelomvattend. Zo werd geanalyseerd dat de verstedelijkingsprocessen er voor zorgden dat de steden steeds meer uitdijden en daarmee de natuur en het milieu geschaad worden. In de woorden uit 1972: "Met de opkomst van de industrie tekende zich het verschijnsel van de concentratie af. Ambacht en huisindustrie verplaatsten zich naar de fabriek. Bedrijven vestigden zich tegelijk met andere bij voorkeur daar waar goede transportmogelijkheden of een belangrijk afzetgebied aanwezig waren en waar bovendien gemakkelijk aansluiting gevonden werd bij het bank- en

handelswezen. In ons land groeide daardoor een aantal van de bestaande steden in korte tijd tot belangrijke centra van nijverheid. Hierbij kwam een tweede ontwikkeling naar voren met een tendens tot zelfversterking. De ene vestiging lokte de andere uit en het stijgende voorzieningenniveau ter plaatse trok weer nieuwe bedrijven aan. Het toenemend aantal arbeidsplaatsen maakte op zijn beurt de bouw van grote woongebieden noodzakelijk. De grenzen van de stad werden voortdurend verlegd: het verstedelijkingsproces was op gang gebracht. Kenmerkend voor dit proces is dat het natuurlijke milieu en het door de mens in cultuur gebrachte natuurlandschap, meer en meer verdrongen worden door een geconstrueerd en deels kunstmatig gemaakt milieu. Naarmate de mens meer door dat milieu wordt omsloten, is hij zich zijn natuurgebondenheid minder bewust. Het rechtstreekse verband tussen zijn handelen en het geheel van de natuurlijke elementen dat in de rurale maatschappij nog zo duidelijk aanwezig was, raakte zo op de achtergrond. Bovendien hield de opbouw van het nieuwe fysieke milieu al spoedig na het begin van het industriële tijdperk de aandacht volledig gevangen. De zeer slechte woontoestanden en de al even onaanvaardbare werkomstandigheden, die het directe leefklimaat en dus de gezondheid van grote groepen van de bevolking bedreigden, hadden tot gevolg dat de toen aanwezige vormen van milieuhygiënische zorg zich in het bijzonder richtten op het gebouwde milieu. Het op gang komen van de industriële produktie en de opbloei van de handel, die daar nauw verband mee hield, luidden een economisch groeiproces in, waarbij in de loop van de tijd - afgezien van periodiek optredende storingen - het welvaartspeil voor steeds grotere groepen van de bevolking geleidelijk kon stijgen. De verhoogde consumptie leidde tot een verdere groei van de produktie en omgekeerd. Het één versterkte het ander. Daarbij deden de vindingen op velerlei gebied telkens weer nieuwe vraag ontstaan naar goederen en diensten. Het behoeftenpatroon onderging belangrijke wijzigingen. Ook zaken die niet rechtstreeks van materiële aard zijn kregen meer aandacht, zoals onderwijs, culturele voorzieningen, gezondheidszorg, communicatie en ontspanningsmogelijkheden. De bevrediging van die vele behoeften met hun gedifferentieerd karakter leidde ertoe dat het totale patroon van de menselijke activiteiten voortdurend ingewikkelder werd. Een en ander weerspiegelde zich uiteindelijk in een complexe samenleving die minder goed te overzien valt, in verschijnselen als schaalvergroting en verstedelijking als gevolg van het ruimtebeslag, en met dit alles in een toenemende, niet altijd direct onderkende, beïnvloeding van het totale milieu.". (Ministerie van V&M, 1972)

Deze teksten passen zo onverkort in nieuwe stukken van de Minister voor VRO, Hugo de Jonge. Het besef dat niet alles overal kan is sinds de Rapporten van Remkes nu echt ingedaald bij het politiek bestuur. De Minister voor K&E, Rob Jetten, en de Minister voor N&S, Christianne van de Wal, zijn hier nu stevig mee aan de slag. De koppeling met Volksgezondheid is echter wel wat losgelaten. In 1972 werd die link heel duidelijk gelegd. Gezondheid is echter wel een thema in de NOVI en een goed milieu en een schone omgeving is positief voor die gezondheid.

Van Biesheuvel naar Rutte

Nu bijna precies 50 jaar terug werd de Urgentienota Milieuhygiëne gepubliceerd. Na 50 jaar komt het kabinet dus met een nieuw Milieubeleidsplan, het NMP. Wij vragen om bij deze nieuwe milieuplannen een korte reflectie te voegen op de Urgentienota van 4 juli 1972 en de uitvoering van deze nota..

Van NMK naar NMP-5

Het kabinet-Rutte III heeft een Nationaal Milieubeleidskader (NMK) aan de Tweede Kamer gezonden. Dit NMK is een prelude op een nieuw Nationaal Milieubeleidsplan. Het vijfde document met die aanduiding. Het NMK is opgesteld vanuit het besef dat milieubeleid een blijvende kwestie is. Vele documenten zijn hierover geformuleerd, zoals het Schone Luchtakkoord (SLA), het Klimaatakkoord,

the Green Deal en diverse documenten over landbouw en natuur. Op dit moment wordt er ook gewerkt aan het vormgeven van het stikstofbeleid.

De samenhang van milieukwaliteit, veiligheid in de leefomgeving en circulaire economie wordt in het milieubeleidskader gezien. Gezondheid, biodiversiteit en klimaat raken hier ook aan. Milieu heeft te lang niet de aandacht gekregen die het verdiend. Het begrip milieu was uit beeld geraakt. Het is daarom positief dat er nu een NMK is en een NMP in voorbereiding is.

Milieubeleid is geen beleid dat puur alleen gericht is op milieu. Milieubeleid is gericht op brede welvaart. Een goed milieu zorgt er voor dat het welzijn en de welvaart voor de mensen (en dieren) adequaat is en sterk is. De Global Goals van de Verenigde Naties zijn de ijkpunten voor dit beleid. We vragen om in het NMP hier aandacht voor te hebben.

Lucht, bodem en water zijn steeds in beeld geweest en gebleven, maar wel los als separate beleidsthema's. Gezondheid is het resultaat van dit beleid, want gezonde lucht en gezond water zijn essentieel voor een gezond leven.

Milieu wordt als drager van brede welvaart gezien. In het NMK wordt de Staat van het Milieu geschetst. Milieu is lokaal, regionaal, nationaal en internationaal: het is grenzeloos. Het gaat bij milieu echter niet alleen om de aarde, maar om de mens. Het slechte omgaan met de aarde en haar bronnen is ook slecht voor de menselijke gezondheid. De mens heeft ook goed en schoon water nodig van hoge kwaliteit. Het water wordt alleen door alle milieuverontreiniging vervuild en daarmee maakt de mens haar eigen bronnen kapot. Niet alleen de waterbronnen, maar ook andere primaire grondstoffen worden opgebruikt in plaats van opnieuw bruikbaar gemaakt.

De doelstelling is helder: een gezonde en schone leefomgeving voor een welvarende samenleving. Er worden vier bouwstenen geïntroduceerd: het voorkomen van milieuverliezen en het vermijden van milieuvervuiling, het voortdurende verbeteren, het beheersen van risico's op afwentelen van milieuschade en verbinding zoeken tot samenwerking. Samen vormen de bouwstenen het metselwerk voor de transitie naar een duurzamer Nederland.

Specifieke aandacht vragen wij voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) middels de Omgevingsdiensten. Zij doen belangrijk en belangwekkend werk voor een veilige en gezonde leefomgeving.

NMP-4, 3, 2, 1...

De PSP'92 vindt het belangrijk dat er wordt teruggekeken op het oude beleid en dat er bekeken wordt wat we uit dat oude beleid kunnen hergebruiken. Ook het NMP heeft oudere versies die het terugkijken waard zijn. Niet alle NMP's zijn digitaal beschikbaar. Dat alleen al doet ons afvragen of deze zijn betrokken bij het opstellen van de nieuwe plannen.

Geraadpleegde stukken

Stuyt, L. (1972), *Urgentienota Milieuhygiëne (Kamerstuk 11 906, nr. 2)*: Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, 's-Gravenhage

Theeuwen, Stijn (2018), *Een continue strijd. Masterscriptie.*: Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen

Notitie

LAND- EN TUINBOUW

Gelderland heeft veel platteland in de provincie. Veel van dit platteland wordt gebruik door de land- en tuinbouwsector. Landbouw, tuinbouw en veeteelt zorgen voor voedselzekerheid. De kwaliteit van voedsel moet op niveau zijn en blijven. Naast landbouw, veeteelt en tuinbouw is ook de visserij van belang. Over de visserij hebben wij een aparte notitie geschreven die hier als integraal ingelast wordt beschouwd.

Al sinds 2019 wordt er gesproken over de landbouw en de veeteelt. Gelderland wil bijdragen aan het hervormen van de landbouwsector. Stikstof moet worden ingeperkt. Circulaire landbouw moet daarbij ook aandacht krijgen.

Het gebruik van mest moet mogelijk zijn. Het gebruik van kunstmest terwijl er gewone mest voor handen is lijkt niet logisch.

Er wordt gesteld dat in 2050 de veestapel met 30% gekrompen zal zijn. Het Rijk zal een dezer dagen met nieuwe maatregelen komen. We kijken hiernaar uit en vragen om deze ook in de Omgevingsvisie te verdisconteren.

De PSP'92 staat voor de koe in de wei. Niet alleen op posters, maar ook op het platteland willen wij de dieren in de natuur zien. Wij vragen om deze stelling te onderschrijven.

Dierenwelzijn moet ook een stevige plek krijgen in de Omgevingsvisie. Een apart kopje in de tekst zou logisch zijn.

Landbouwgebieden moeten voor de landbouw benut kunnen worden. Landbouw verdient een plek in Gelderland.

Het opnieuw invullen van vrijkomende agrarische bebouwing is een uitdaging. Deze VAB-zones vragen om apart beleid van de provincie en de regio's.

Gelderland is onderdeel van de FOOD NL-clusters met Food Valley. Ook de Achterhoek is een echte voedselregio. Wij vragen om aandacht voor voedselproductie in Gelderland. Ook de pluimveesector vraagt extra aandacht.

Land- en tuinbouw kan alleen goed functioneren als er een vitaal landelijk gebied. Gezonde lucht, schoon bodem en een vitale bodem zijn eisen voor goede vitale land- en tuinbouw. En vice versa!

Landbouw is een economische sector die een dragende pijler in het Gelderse is. Ook de intensieve veehouderij hoort daarbij. Dierenwelzijn hoort hierbij.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie
LEEFBAARHEID

Leefbaarheid is een sociaal thema. In onze notitie over Sociale kwaliteit zijn we ingegaan op het belang van sociaal beleid in het fysieke en economische domein.

Een leefbare wijk is een woonwijk waar voldoende voorzieningen zijn voor de inwoner. Het gaat om het sociaal weefsel en samenhangende samenleving. Een gemeenschap zorgt voor het gevoel van geborgdheid. Door het 'omzien naar elkaar' in de praktijk te brengen komt er echte leefbaarheid in de steden, dorpen en kernen.

Inwonersinitiatief is hier een stevige factor bij. Als een initiatief van de mensen zelf is wordt het door de samenleving zelf gedragen.

De Leefbaarheidsalliantie Gelderland zorgt voor een goede ondersteuning van de Wijken- en Dorpendeals. Het is opvallend dat de Leefbaarheidsalliantie nodig is om deze ondersteuning te bieden. Is er een echte relatie tussen de overheid en de inwoner? Die band moet hersteld worden.

Het gaat bij leefbaarheid om de sociale verbondenheid. De provincie moet werken aan de sociale kwaliteit en een sociale basis maken. De mensen maken die sociale basis.

Het Ministerie van VRO heeft recent de publicatie 'Fysiek volgt sociaal' uitgebracht. Naast een essaybundel is er een handreiking opgesteld. We bevelen lezing van deze stukken graag aan.

Bij leefbaarheid hoort ook het domein van de inclusie. Eerder hebben wij een pleidooi gehouden voor lhbti-beleid. Deze notitie die is opgenomen op het SIS onder **PS2015-708** bevelen wij graag aan.

Ook hebben wij een pleidooi gehouden voor het uitroepen van de Millenniumprovincie Gelderland. De notitie onder SIS-nummer **PS2015-498** achten wij hier als integraal ingelast in onze zienswijze.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie
MOBILITEIT

Mobiliteit is belangrijk voor het vestigingsklimaat. Goede bereikbaarheid binnen de stad, van stad naar kern, tussen steden en regio's, en naar buiten de provincie moet allemaal goed zijn van kwaliteit.

Bereikbaarheid moet robuust, stabiel, frequent en betaalbaar zijn. De reiziger moet zijn bestemming – woning, school, werk, voorzieningen – eenvoudig kunnen bereiken. Dat hoort bij het goede en stabiel vestigingsklimaat. Er zijn verschillende vervoersmiddelen: STOMP is hier de afkorting voor.

Stappen en trappen, oftewel de actieve mobiliteit, zijn vormen die vooral lokaal of tussen kernen in de buurt gebruikt worden. Wandel- en fietspaden zijn dan ook een zorg van de gemeenten. Alleen de snelfietspaden zijn een regionale zaak. De provincie moet deze stimuleren. Hier is het belangrijk dat er goede stallingen zijn voor de fiets.

Openbaar Vervoer, is een kerntaak voor de provincie. Arnhem en Nijmegen hebben een lange traditie van stadsvervoer. Later heeft de Stadsregio Arnhem Nijmegen deze taak overgenomen. In 2015 is dit bij de provincie terecht gekomen, tot onze spijt. Het stimuleren van het OV-gebruik is provinciaal beleid. Wij steunen dit. Wij stellen dat gratis openbaar vervoer het gebruik zal stimuleren. In onze notitie uit 2021 hebben wij dit nader uitgewerkt. Deze is opgenomen op het SIS onder nummer **PS2021-011** en wordt hier als integraal ingelast beschouwd.

Wij stellen dat overstappen tot een minimum moet worden beperkt. De reiziger heeft geen boodschap aan concessiegrenzen. Een treinverbinding moet worden aangevuld met een HOV-buslijn. Ook een HOV-/snelbus moet worden geflankeerd door een normale buslijn. Het vult elkaar allemaal aan.

Deelfietsen moeten beschikbaar zijn en dit systeem moet simpel werken.

Veerdiensten zijn ook een schakel in het openbaar vervoer. De veren verdienen steun van de provincie.

Het doelgroepenvervoer is een vreemde loot aan de boom. Het hoort niet bij het openbaar vervoer. Dat is jammer, want het systeem kan eenvoudiger worden gemaakt. Mobility as a service moet missende schakels oplossen. Echter, belbussen ontmoedigen het reizen met de bus, want er is minder vrijheid door het van te voren bellen.

Taxi's zijn te vaak erg duur.

De auto is op het platteland toch te noodzakelijk. We zouden dit moeten tegengaan door deelauto's en beter openbaar vervoer.

Gelderland kent een stevige verstedelijkingsopgave. Mobiliteit is hier een opgave bij. Immers, bij nieuwbouw geldt dat de eerste paal de haltepaal moet zijn. Meteen bij het bebouwen van grond met woningen of werklocaties moet er openbaar vervoer zijn. Een provinciale mobiliteitstoets kan helpen.

Het spoornet moet robuuster worden. Arnhem-Winterswijk, Apeldoorn-Zutphen, Zutphen-Oldenzaal en Tiel-Arnhem moeten goed functioneren als spoorlijn.

Internationaal en provinciegrens-overschrijdend vervoer en verkeer vragen om aandacht. In onze aparte notitie 'Grenzeloze mobiliteit' gaan we hier op in. Deze notitie hoort bij de zienswijze.

Bij een sterke economie hoort ook goede logistiek. Transport en goederenvervoer vraagt aandacht.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie

NATUUR EN BIODIVERSITEIT

Gelderland heeft door haar volume aan vierkante kilometers een divers geschakeerde ruimtelijke ordening. Naast de steden en dorpen is er ook ruimte voor natuur en biodiversiteit. Het doel 'in 2050 is de natuur robuust en de biodiversiteit hoog' is lastig om te halen. Wij zien echt een uitdaging op dit punt. De Vogel- en habitatrichtlijn en de Natuurherstelverordening geven doelstellingen en deze moeten worden gehaald. Maar, er zijn meer verordeningen die om aandacht vragen. We vragen om een gebalanceerde afweging tussen alle doelen en wensen die Gelderland heeft.

Natuurbescherming is een provinciale bevoegdheid. Het Rijk zet kaders. We vragen daarom hier of Gelderland aan de Nederlandse kaders voldoet? En zo nee, wat moet er dan nog aangepakt worden? Dat is voor ons een belangrijke vraag. De Natura2000-gebieden zullen aandacht blijven vragen, naast de natuur in de stedelijke gebieden. Met de Veluwe hebben we de natuurlijke groene schatkamer van het land binnen de provinciegrenzen. Deze natuurlijke rijkdom zorgt ook voor beveiligingsvraagstukken. We horen in het politiek-maatschappelijk debat echter ook de stelling dat natuur niet statisch is en dus veranderd. Hoe kijken GS hiernaar?

Natuur en verstedelijking zijn twee opgaven die tegen over elkaar staan. Deze opgaven moeten daarom integraal worden opgepakt. Groene gebieden moeten in de verstedelijking worden aangewezen en daarmee behouden. Een mooi voorbeeld is het Park Lingezegen, een groene buffer tussen Arnhem en Nijmegen meanderend door Elst, Huissen en Bemmel. Zijn er meer van dergelijke zones denkbaar in het Gelderse?

Daarnaast is het agrarisch natuurbeheer ook een belangrijke pijler van natuurbeleid. Ook hier is de vraag hoe GS dit wil uitrollen. Wij zien in de Regio Food Valley aandacht voor deze pijler en voor de Aanpak Veluwe. Ook de Waterschappen moeten hierbij in stelling gebracht worden. De groenblauwe structuur vraagt om landschappelijk beleid, verbindingen tussen de Natura2000-gebieden, en tussen kleine en grote natuur en water. Ook het stikstofdossier moet hier aandacht bij krijgen.

Al sinds 2019 is Nederland en daarmee ook Gelderland bezig met stikstof. Bij de presentatie van het Coalitiebeleid in 2019 was er geen aandacht voor en dat hebben de GS'en sinds dat moment geweten. De Versnellingsaanpak Stikstof (VAS) zou nu oplossing moeten zijn. Stikstofstroken zijn nu het nieuwe mantra van Mol en Drenth. Wij zijn daar nu voorzichtig positief over en kijken uit naar de uitwerking.

De wolf vraagt aandacht. We lazen dat invasieve dieren ruimte moeten krijgen. Ook de wolf is een invasief dier. Toch hebben wij onze twijfels over de wenselijkheid van grote aantallen wolven in ons kleine land. We stellen de veiligheid van de mens boven het dierenwelzijn. Deelt GS deze stelling?

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie

RECREATIE EN TOERISME

"Gelderland levert je mooie streken", dat is al een sinds mensenheugenis de commerciële leus van de provincie Gelderland. Het is ook een waar motto. Gelderland laat zichzelf zien, in de media en ook op de wegen. De welkomstborden die op initiatief van voormalig fractievoorzitter Jan Hutten (CDA) zijn geplaatst zijn hier een exponent van. Deze staan niet bij alle invalswegen. Wij bepleiten dat deze zo mogelijk overal worden neergezet.

We zien dat er plaatsen in de provincie zijn die overlopen door bezoekers. We noemen hier concreet de Veluwe en de Veluwezoom. Gericht toeleiden van toeristen is hier noodzaak. Door te werken met zogenaamde 'poorten van de Veluwe' kan gefeederd worden naar parkeerplaatsen en hubs om zo gericht te spreiden. Zo worden het ook met recht poorten naar de Veluwe. Ook andere hotspots zouden een dergelijke aanpak kunnen kennen.

Vitale verblijfplekken zijn belangrijk. Door de wooncrisis wonen mensen gedwongen op vakantieparken. Als dit vrijwillig is en de parken ook echt vitaal zijn zou dit geen probleem moeten zijn. Als de vrijwilligheid of vitaliteit ontbreekt is er wel een probleem, en moet de gemeente met zorg en aandacht (mee)werken aan een oplossing.

Vitale dagaccommodaties vormen geen dilemma op het domein wonen. Wel is het belangrijk dat alle recreatieve en toeristische plekken op een positieve manier bijdragen aan de ruimtelijke ordening.

Door de groei van woonaantallen en daarmee de groei aan bevolking is er meer vraag naar vrije tijdsbesteding en recreatie. Nu kent Gelderland verschillende streken met mooie rustgevende plekken, fijne horeca en attractieparken, en evenementen op het gebied van erfgoed, kunst & cultuur en sport. Naast recreatie is er ook toerisme op dezelfde thema's en domeinen. Gelderland is actief betrokken bij de Nationale Toerisme en Recreatie Raad. Wij juichen dit toe.

Het uitgangspunt 'meer woningen = meer recreatieruimte' steunen wij. Juist recreatie en vrije tijdsbesteding zorgen voor een goed vestigingsklimaat. In de NOVEX-gebieden (zowel Zwolle als Arnhem-Nijmegen-Food Valley) moet dit uitgangspunt een plek krijgen. Daarbij komen ook de Verstedelijkingsstrategieën om de hoek kijken. Recreatie en groen vraagt om ruimte, maar levert ook een beter leefbaar vestigingsklimaat op.

Recreatie en toerisme leveren ook economische groei op. Deze economische sector kent meervoudig ruimtelijke ordeningsvraagstukken. Immers, deze groene economische sector zorgt er voor dat Gelderland mooie streken kan leveren.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie
RUIMTE

Met de voorliggende Omgevingsvisie worden er keuzes gemaakt op ruimte en omgevingsbeleid. De leefomgeving vraagt om een ordening die rechtvaardigheid, duurzaamheid en kwalitatieve ruimtelijke keuzes waarborgen. Het gaat om de juiste activiteit op de juiste plek. Ruimtegebruik is niet eindig, net zoals het water-, bodem- en energiesysteem. Ook mobiliteit vraagt ruimte. Al deze aspecten moeten een plek krijgen in de ruimtelijke keuzes. Deze worden gemaakt in de verstedelijkingsopgaven, de opgaven in het landelijk gebied en in de ruimtelijk-economische werklokaties. Met regio's en gemeenten samen wordt hier aan gewerkt. In de regionale hoofdstukken is hier al aandacht aan gegeven. Ruimtelijke plannen en projecten worden getoetst aan de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening. Met name de verordening geeft de provincie kansen om haar staatkundige taak uit te voeren.

De provincie heeft een grote verantwoordelijkheid als het gaat om de leefomgeving. Uiteindelijk is door de plaats van de provincie als bestuurslaag de rol van de provincie groot en belangrijk. Het middenbestuur is bij uitstek de smeerolie tussen Rijk en lokale overheid. Plannen komen tot leven en tot uitvoering en de provincie kan door haar netwerk en kennis op een positieve manier meedenken en faciliteren. De provincie moet echter ook optreden en handhaven als dat nodig is.

Kwaliteiten van gebouwen, dorpen, kernen & steden en gebieden, regio's & streken moeten worden beschermd en bewaard. De provincie kent meerdere streken en identiteiten die de bescherming verdienen van de provincie. Het gaat hier om de kwaliteit van de provincie Gelderland bewaren en beschermen. Wij staan hier achter..

De monitoring die door de provincie Gelderland wordt ingericht zal hier focus op aanbrengen. Wij kijken uit naar de eerste monitor en denken daar ook graag over mee. De millenniumdoelstellingen (sdg's) zouden hier meegenomen moeten worden. De gemeente Rheden heeft hier al jarenlang ervaring mee. Wij bevelen aan dat in de Staat van Gelderland hier aandacht aan wordt geschonken.

Wij zien uit naar de 11 Gelderse Streekprogramma's en de inhoudelijke invulling. Ook met betrekking tot de ARK kijken wij uit naar meer concrete invulling.

Het concept van de compacte verstedelijking vraagt om intensiever benutten van bestaand stedelijk gebied. De Omgevingsvisies van de steden zouden hierbij betrokken moeten worden. De Verstedelijkingsstrategie zal een middel zijn om deze compacte verstedelijking aan de orde te stellen.

Leefbare steden en dorpen zijn het uiteindelijke doel en wij steunen deze doelstelling van harte.

Ook hier vragen de stoppende agrariërs en de vrijvallende agrarische bebouwing (VAB) aandacht. Leegstand moet voorkomen worden. Sloop van gebouwen heeft onze voorkeur niet. Agrarische bebouwing hoort bij de inkleuring van de landelijke gebieden en zijn van belang voor de culturele erfgoedontwikkeling.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie
SPORT

De PSP'92 is trots op het Gelders beleid met betrekking tot sport. Gelderland was de eerste sportprovincie. Gedeputeerde Jan Markink heeft hier sterk aan getrokken en wij waarderen zijn werk en inspanningen. Sportbeleid vraagt om ruimte, maar draagt ook juist bij op diverse domeinen. Sport draagt bij aan een betere samenleving en de sociale kwaliteit, aan leefbaarheid en sociale cohesie, en aan fysieke gezondheid. Belangrijke thema's die uiteindelijk ook weer landen bij de provincie, maar ook bij het Rijk en de gemeenten. Het sportbeleid is daarmee een beleidsveld dat op diverse plekken terug komt. Immers, de gemeenten staan aan de lat voor de gezondheid en het sociale domein. Sportbeleid vraagt echter aandacht van de provincie. Wij steunen de inzet van de provincie en spreken daarvoor de waardering uit. Ook het werk van de GSF vinden wij belangrijk. We nemen aan dat de GSF ook een reactie heeft gestuurd en actief betrokken is bij de totstandkoming van de visie.

Bij het sportbeleid wordt vaak de contradictie gebracht tussen topsportbeleid en breedtesportbeleid. Wij stellen dat deze beide van belang zijn, want topsport vraagt breedtesport en vice versa. De breedtesport krijgt aandacht van de provincie en het topsportbeleid stimuleert dit. Topsport is daarnaast ook van economisch belang, want door topsportevenementen te organiseren is er zowel aandacht voor de provincie (i.c. lobby) als voor recreatie en toerisme (vrijetijdsbesteding).Sport geeft impulsen op de diverse gebieden en daarom is het belangrijk dat er adequaat sportbeleid is.

Naast dat wij aandacht vragen voor sport willen wij ook aandacht voor het beweegaspect. Naast de maatschappelijke verbinding zijn de lichamelijke, mentale en sociale gezondheid belangrijk om te noemen.

Het Gelders sportnetwerk en de sportinfrastructuur moet worden versterkt. Samenwerking tussen gemeenten onderling en tussen gemeente en provincie moet worden gestimuleerd. Wij steunen deze ontwikkeling. Ruimtelijke vraagstukken moeten worden geadresseerd. Zijn deze al te voorzien?

Het Gelders Sportakkoord wordt uitgevoerd. Het is goed dat dit benoemd wordt. Wel vragen wij ons af wie er bij dit Sportakkoord aangesloten zijn en hoe deze aansluiting in de praktijk wordt gerealiseerd.

Topsportevenementen hebben een positieve kracht en talenten laten zich zien. Gelderland scoort met sport.

Arnhem, 16 JUN 2026

Notitie

WATER EN KLIMAATADAPTATIE

Het waterbeleid komt op diverse plaatsen terug in de Omgevingsvisie. Er zijn diverse overheidsinstellingen die zich bezig houden met het waterdomein. We denken aan de Waterschappen, Rijkswaterstaat en de drinkwaterbedrijven. De koppeling tussen water en bodem is ook duidelijk geschetst. Eerder hebben wij een notitie geschreven over deze koppeling tussen water en bodem. We vragen om deze reflectie te betrekken bij het opstellen van de vervolgdocumenten, zoals het Regionaal waterprogramma.

De beschikbaarheid van voldoende zoetwater is belangrijk voor landbouw, natuur, wonen, werken en leven. Thales zei het al: alles begint met water. We vragen om dit filosofische inzicht over te nemen en water als primaire basistaak te beschouwen van de overheid. De provincie staat niet alleen aan de lat om schoon drinkwater te voorzien, maar heeft een sturende en faciliterende rol om dit doel te bereiken.

Het Deltaprogramma zal nieuw beleid voor water en waterstaat opleveren. Is GS bereid om bij het Regionaal waterprogramma hier aandacht aan te besteden?

Het vasthouden van water op de goede plekken is belangrijk bij het water- en bodembeleid. Het is nodig om water vast te houden om te benutten. Droogte moet voorkomen worden.

Wij hebben kennis genomen van de Aanpak Droogte Achterhoek. We vragen om deze aanpak als pilot te nemen en te verkennen wat er uit dit beleid kan worden meegenomen bij de andere regio's. De Waterschappen zouden samen kunnen optrekken bij de aanpak van droogte en voldoende water. Kan de provincie een facilitaire rol hierbij innemen?

De provincie is verantwoordelijk voor het voldoende hebben van grondwater. Alle functies met een watervraag moeten daarom helder zijn. Het is dan de vraag of dit het geval is in Gelderland. Watervragen moeten allemaal duidelijk zijn en in het Regionaal waterprogramma verankerd worden.

Ruimte voor de Rivier heeft aan het begin van deze eeuw veel opgeleverd, maar is ook een ingrijpend proces geweest. Nu lezen wij over een initiatief dat als Ruimte voor de Rivier 2.0 wordt benoemd. Wij vragen ons af wat GS hiermee bedoelen.

Te weinig water is niet goed, maar een te veel aan water geeft ook overlast. Waterveiligheid is een kerntaak van de overheid en vraagt dan ook aandacht. Klimaatverandering zorgt voor stortbuien en grote hoeveelheden water op een compacte plek. Ons land moet zich echt wapenen tegen wateroverlast. Wij kunnen dat ook, want wij hebben ruimte ervaring met het aanleggen van dijken en polders. Hier is de provincie niet het eerste bevoegd gezag. Wel vragen wij de provincie om de 5 functies van de rivier voor ogen te houden en in het Regionaal waterprogramma tot uiting te laten komen.

Diverse regio's hebben een RAS (regionale adaptatie strategie) opgesteld. Wij vragen om een overzicht en een stand van zaken met betrekking tot de diverse RAS-plannen.

De Kaderrichtlijn Water (KRW) stelt doelen voor schoon en gezond water. Waterkwaliteit zorgt ook voor een stabiel ecosysteem. Dit wordt bedreigd door chemische stoffen, zoals PFAS. Met de Omgevingsdiensten en de Waterschappen moet de provincie hiermee aan de slag. Ook dit willen wij in het Regionaal waterprogramma terugzien.

Door de stijgende temperatuur komt de leefbaarheid in het gedrang. Het is gewoon soms te heet en vooral te benauwd in Gelderland. De overheid heeft het weer niet in de hand en dat is misschien ook maar beter ook. We zien het al voor ons: de Partij voor de Zon, Beter Regen of Forza Sneeuw zullen allen stemmen krijgen. We zien graag hoe de provincie hittestress wil voorkomen.

Tenslotte willen wij aandacht vragen voor de IJsselmeeragenda. De provincie Gelderland heeft deze onderschreven en deze is van belang door de ligging van de provincie. Het IJsselmeer vraagt ook onze aandacht. Is GS bereid om dit te geven?

Bijlage: PSP'92-notitie van 4 juli 2023 over de Kamerbrief 'Water en bodem sturend' d.d. 25 november 2022

Arnhem, 16 JUN 2026

PSP'92
Mierlostraat 43
6844 DW ARNHEM
info@psp92.nl
KvK 40537675

Water en bodem sturend

Reflectie op de Kamerbrief d.d. 25 november 2022

Inleiding

Op 25 november 2022 zonden de Minister van Infrastructuur en Waterstaat, Mark Harbers, en de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, Vivianne Heijnen, een uitgebreide Kamerbrief met het thema "Water en bodem sturend".[1] Deze notitie is een reflectie op deze brief. Een belangrijk thema, want Harbers en Heijnen formuleren het zelf treffend:

> "Ons water en onze bodem zijn de basis van ons bestaan, en daarmee van groot belang voor iedereen."

De reden waarom water en bodem van belang zijn wordt ook helder geformuleerd door de bewindspersonen:

> "Water en bodem zijn van grote invloed op ons dagelijks leven. We halen ons drinkwater uit de bodem. De bodem biedt stevigheid, als fundament voor onze wegen en huizen. Is de bodem te nat of juist te droog? Dan merken we dat aan lagere opbrengsten, schade aan de natuur of in de supermarkt aan hogere prijzen. Elk stukje bodem en oppervlaktewater in ons land is in gebruik, soms voor vele doeleinden tegelijk. En niet alleen wat je ziet. Ook onder de grond is het een drukte van jewelste. Buizen, pijpen, kabels, winning van grondstoffen. Op die bodem moeten we zuinig zijn."

De PSP'92 citeert deze passages met instemming.

Probleemstelling

De probleemstelling is helder. We wonen in een delta die we zelf gemaakt hebben. Polders, dijken,... we hebben ons leef- en woongebied vergroot.

> "Maar, inmiddels lopen we steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. Bodemdaling en lage waterstanden zorgen voor veel schade aan funderingen van gebouwen en extra onderhoud aan wegen en spoorwegen. Voldoende goed drinkwater is niet langer vanzelfsprekend. Het voortbestaan van planten- en diersoorten staat onder druk. De kwaliteit en beschikbaarheid van water en bodem hebben grote invloed op onze scheepvaart, landbouw, energievoorziening, industrie en natuur."

Het is duidelijk dat de kwaliteit van het water en zelfs de hoeveelheid van het water een probleem zijn.

Ook is helder dat een gezonde en schone bodem ons als Schepping helpt om gezond en goed te leven. Een schone bodem geeft mooiere resultaten voor mens, dier en plant.

---

[1] IENW/BSK-2022/283041

Water

We moeten zuinig omgaan met watergebruik. Het schone drinkwater moet worden gezuiverd en dat kost veel geld, energie en moeite. Niet altijd is er drinkwater nodig bij het gebruik. Twee waterstromen in huis zou daarom goed zijn.

Ook moeten we maatregelen nemen rond het waterpeil. Dan is er te veel water en dan weer te weinig water. Te weinig water is niet goed voor de agrarische sector. Te veel water zorgt voor overstromingen. Overal waar 'te' voor staat is niet goed, en dat moet dan ook worden aangepakt. Want alleen zijn inwoners tevreden (en dat is het enige waar het goed is als er 'te' voor staat).

Het is nodig dat deze zorgen en punten in de provinciale ruimtelijke voorstellen komen die in het kader van de Nota Ruimte worden opgesteld door de 12 provincies.

Bodem

Er wordt veel gevraagd van de bodem. De bodem zorgt voor ons schone drinkwater, maar de bodem is ook verontreinigd door industrie en eerder gebruik. De bodem is ook ons archief en herbergt kabels en andere infrastructuur. Er zit dus meer onder de grond dan we denken. We moeten ons dat blijvend realiseren.

Realisatie

Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat zal jaarlijks een monitor opstellen over de voortgang van hetgeen in de kabinetsbrief is verwoord. Het zou een goede zaak zijn als de Waterschappen en de Provincies dat ook doen, met daarbij de monitor van I&W in het achterhoofd. Monitoring is zinvol en goed, omdat het onderwerp steeds terug aan de orde komt.

I&W maakt jaarlijks een uitvoeringsagenda. Een actieagenda van de Waterschappen en de Provincies zou zinvol zijn. Zo kan de monitor ook goed tot uiting komen.

Waterschappen en Provincies staan gezamenlijk aan de lat, samen met het Rijk.

Nu en in de toekomst

Het Rijk moet met de Waterschappen en de Provincies aan de slag met deze thema's. Alle kennis en kracht moeten we samen benutten voor het nu en de toekomst. Wij hopen met deze notitie een bijdrage te hebben gegeven.

Arnhem, 04 JUL 2023

Ramon Barends
(PSP'92)

Notitie
WONEN

De provincie Gelderland heeft een aantal regio's waar echt wordt ingezet op een schaalsprong. Dat betekent dus onder aan de streep dat er meer woningen bijgebouwd worden. Vereisten voor deze woningbouw is een goed vestigingsklimaat en voorzieningenniveau. Dat betekent dus mobiliteit, winkels, cultuur, sport en recreatie.

We hebben gezien dat Mona Keijzer als Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening stevig heeft ingezet op huizen bouwen. Zij vulde de schoenen van Hugo de Jonge die als Minister voor VRO ook zaken in de steigers heeft gezet. Wij bevelen aan om de Staat van de Volkshuisvesting te lezen en kennis te nemen van Haagse ontwikkelingen en resultaten.

Er worden vele acties aangekondigd en uitgevoerd, maar de provincie moet haar coördinerende rol innemen. Woondeals worden immers ook in bijzijn van de provincie gesloten door Rijk en Regio. Door de hele Omgevingsvisie heen wordt wonen en bouwen benoemd in relatie tot vestigingsklimaat en voorzieningen. Bij uitstek is de provincie aan zet om dit goed te regisseren.

De provincie kan door haar rol als middenbestuur gemeenten stimuleren en aanjagen op hun woningbouwopgaven. De provincie kan hier faciiterend en meer sturend optreden.

Panden transformeren is beter dan panden slopen. Bestaande gebouwen zijn onderdeel van de identiteit van een gebied. Erfgoed behouden is ook een kerntaak van de provincie. Ook is het beter voor de duurzaamheid als geheel. Het concept van 'Steengoed benutten' dat onder gedeputeerde Josan Meijers is opgestart heeft zijn meerwaarde bewezen.

Wonen is een Grondrecht. Betaalbaar wonen is daarmee een belangrijk kernpunt. Gemeenten moeten hier voor zorgen en de provincie moet dit controleren.

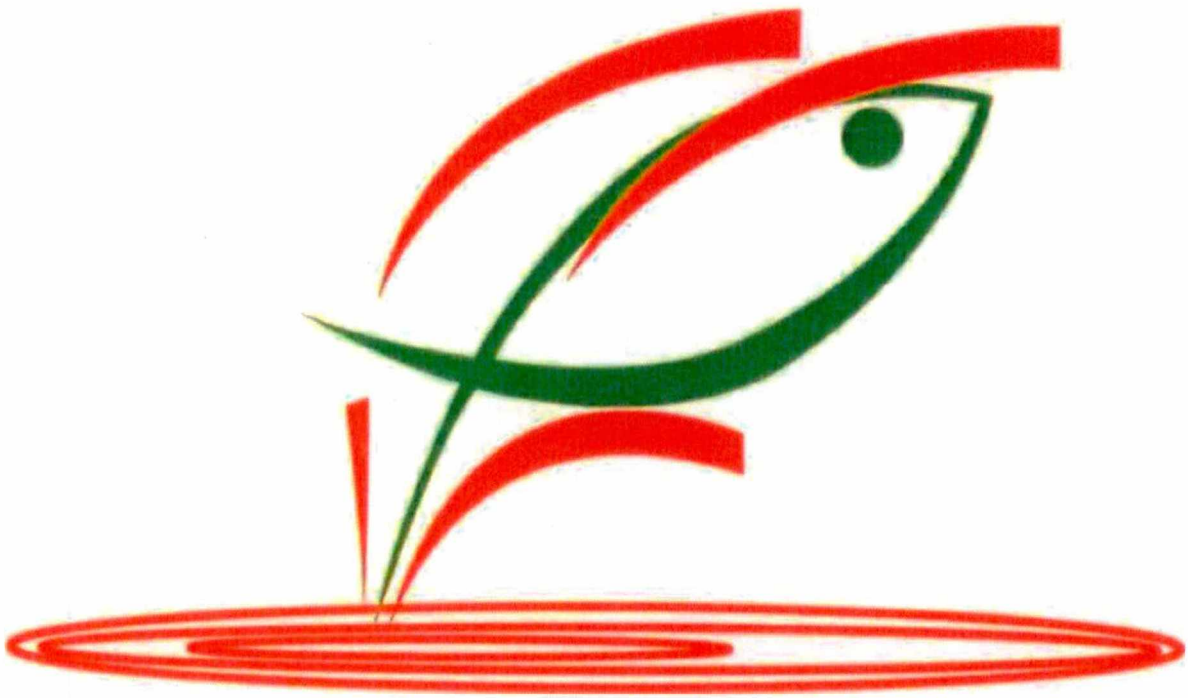
We bouwen woningen voor de toekomst. Daarom moeten we duidelijk hebben welke woningtypes er nodig zijn. Daarnaast is het noodzakelijk dat er vervoer, voorzieningen en vertier zijn om adequate volkshuisvesting te realiseren.

Tenslotte wijzen wij op de noodzaak van woningen voor mensen die nu geen woning hebben. Uiteindelijk begint het leven met een stabiel dak boven het hoofd. Hulp is hier voortdurend noodzakelijk. Dit is een gedeelde opgave van alle overheden samen!

We hebben kennisgenomen van de wettelijke eis om een woningmarktregio en een woningaanbodregio te vormen. We vragen hier ook aandacht voor.

Arnhem, 16 JUN 2026

VISSERIJ

Een visie op het Nederlandse visserijbeleid

Ramon Barends
PSP'92
Maart 2026

In deze notitie gaat de Pacifistisch-Socialistische Partij '92 in op haar visie op het Nederlandse visserijbeleid. Reacties zijn welkom op ***visserij@psp92.nl***.

Inleiding

Een beleidsthema dat echt Nederlands is, maar vaak wat ondersneeuwt en vergeten wordt is de visserij. Van 1935 tot aan 2003 was 'visserij' onderdeel van de naam van het Ministerie. In de formatie van Balkenende-II werd 'visserij' vervangen in 'voedselkwaliteit'.

Voor de PSP'92 is dat juist aanleiding om dit onderwerp extra te bekijken. In dit document geven wij onze reflectie op dit onderwerp.

Ramon Barends
PSP'92

Van LNV naar LVVN

landbouw, natuurbeheer en visserij

landbouw, natuur en voedselkwaliteit

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Visserijbeleid ingeleid

Het nationaal visserijbeleid is beschreven in diverse brieven van het Kabinet. Oorsprong van het huidige Rijksbeleid is te vinden in de Agenda Visserij die de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Henk Staghouwer, op 1 juli 2022 naar de Tweede Kamer stuurde[1]. Hierin worden de Nederlandse wateren en de Noordzee benoemd als plaats voor natuur, duurzame energiewinning en voor voedselvoorziening. Voedselwinning uit zee is niet vanzelfsprekend. Daarom wilde Staghouwer de visserij duidelijkheid geven en via de Agenda Visserij hier een start mee maken. Duidelijk is dat de visserij een positie heeft in de ruimtelijke discussies die gevoerd worden. Staghouwer kondigde daarom een visie aan op voedsel uit zee. Ook zou er begin 2023 een sociaal-economische impactanalyse komen over de visserij.

De opvolger van Staghouwer, Piet Adema, is met een startnota gekomen om deze visie op voedsel uit zee verder uit te werken[2]. Voedsel uit de Noordzee en andere grote wateren vormt een bron van eiwitten die een belangrijke bijdrage levert aan voedselvoorziening. Het is belangrijk dat we ons inzetten om deze voedselwinning voor de lange termijn te borgen. De visserij speelt daarbij een belangrijke rol. De visserij loopt echter aan tegen grenzen van natuur, klimaat en ruimte. Duidelijkheid over haar rol in de toekomst is wenselijk. Met de genoemde visie wil Adema die duidelijkheid verwezenlijken. In de Agenda Visserij van Staghouwer was al opgenomen dat de vissersvloot ingekrompen dient te worden.

Adema gaf een viertal lijnen die in de visie op voedsel uit zee verder uitgewerkt dienen te worden:
1. Het belang van voedselwinning uit zee en andere grote wateren ,
2. Ruimte voor voedselwinning uit de zee binnen draagkracht van het ecosysteem,
3. Robuuste visserijsector en kansen voor nieuw ondernemerschap,
4. Nationale en internationale samenwerking.

Het er voor zorg dragen dat er voldoende ruimte is voor de visserij: de ruimtedruk op de Noordzee wordt steeds groter waardoor er steeds minder gebieden zijn om te vissen. Het programma Noordzee vraagt ruimte, zodat de visserij verder kan in de toekomst. In de Nota Ruimte moet hier aandacht voor zijn. Ook in de provinciale omgevingsvisies zal dit onderwerp een plek moeten krijgen. Ook in de provincies die niet aan de Noordzee grenzen speelt dit. De rivieren en het IJsselmeer hebben dezelfde ruimtedruk.

Verder is duidelijk dat winning van voedsel uit de Noordzee en grote wateren alleen zal blijven plaatsvinden als die ook economisch haalbaar is. De noodzakelijke verduurzaming van de visserij is al geruime tijd gaande, maar er zijn nog steeds stappen te zetten. Ruimte voor de visserij geeft ook economische ruimte.

Hieraan ligt onderzoek van de Wageningse Universiteit ten grondslag[3]. Hier wordt ook ingegaan op het sociaal-economische aspect. Gesteld wordt dat er naast de economische waarde

---

[1] Kamerstuk 29 675 nr. 210

[2] Kamerstuk 21 501-32 nr. 1514

[3] Steenbergen, J. , M.M. Koenis, M. Arredondo Rivera en J.A.M. Pulskens (2023). *Vooronderzoek ten behoeve van de voedselvisie* (Wageningen Marine Research rapport; nr. 2343316), Wageningen Maritiem Onderzoek, Wageningen

van de visserij ook een sociale en culturele waarde is. Er zijn traditionele visserijgemeenschappen waar de visserij echt een wezenlijk onderdeel uitmaakt van identiteit, sociaal welzijn en cohesie.[4]

Visserijgemeenschappen (uit: Kraan, 2023)

Het moge duidelijk zijn dat er diverse streken en gebieden zijn waar de visserij een grote plaats in de samenleving in neemt. Niet alleen ruimtelijk, maar ook sociaal, economisch en vooral cultureel. Dat alleen al is reden voor ons om aandacht te geven aan de visserij en aan de visserijgemeenschap.

Voordat we dieper ingaan op het Rijksbeleid citeren wij nog ter illustratie van drie provincies teksten over het provinciaal visserijbeleid. We kiezen voor de provincies Fryslân, Flevoland en Zeeland als typische visserijprovincies.

---

[4] Kraan, M.L. , N.A. Steins, X. Verschuur, O. van der Valk, D. van Wonderen, L. Puister-Jansen, A. Klok en B. Deetman (2023). *Sociale en culturele waarde van de visserij voor de visserijgemeenschap en gevolgen van beleidswijzigingen* . (Rapport / Wageningen Economisch Onderzoek; nr. 2023-053), Wageningen Economisch Onderzoek, Wageningen.

Fryslân

In de Provinsjebegrûtting over 2026 staat de volgende tekst:

> *"De visserij is van belang voor Fryslân. Deze sector staat onder druk. Onder meer door Europese ontwikkelingen. Wij zetten ons in voor onze vissers samen met het Wetterskip Fryslân, Terrein beherende organisaties en de vissers in de Visstand Beheercommissie Friese Boezem. Wij zorgen dat de infrastructuur op orde is door aanleg van vismigratievoorzieningen (zoals de Vismigratierivier)."*

Flevoland

In de Provinciebegroting over 2026 staat de volgende tekst:

> *"De visserij zit in de genen van Flevoland. Ooit was Flevoland immers zee. In de loop van die lange historie heeft de visserij de nodige veranderingen ondergaan en diverse klappen geïncasseerd. Zowel landelijk als regionaal staat de visserij onder druk. Wij willen deze bedrijfstak voor Flevoland behouden, in balans met de natuur en we willen dat de Flevolandse visserijsector een duurzame toekomst heeft en dat ze (inter-)nationaal leidend blijft.*
>
> *In ons land is Urk een plaats waar de visserijsector een belangrijke drager van de lokale en regionale economie vormt. De visserij en de aan visserij gerelateerde bedrijvigheid zorgen voor veel werkgelegenheid en een belangrijke bijdrage aan de economie van Flevoland. Gemeente Urk heeft een vooraanstaande positie in de blauwe economie. Met een groot aandeel in de Nederlandse vissersvloot en een visverwerkingsindustrie van wereldformaat heeft Urk zich ontwikkeld tot een belangrijk centrum voor de Noord-Europese visserij. In verband met de voedselveiligheid zijn de korte ketens op Urk erop gericht om voedsel vanaf het schip met een korte doorlooptijd te verwerken.*
>
> *De visserijsector zit in een transitie naar een kleinere, duurzamere, flexibelere en meer diverse vloot. En daarbij versterking en doorontwikkeling van de visverwerkende industrie. De uitdaging is om de sector stevig te houden, zodat er een gezond toekomstperspectief is en tegelijk wordt voldaan aan de groeiende vraag naar diverse, verse vis in het Noordwest-Europa voedselsysteem.*
>
> *Duurzaam en verdienstelijk werken met vis, van schip tot schap. Het gaat daarbij om het aanpassen van vismethodieken maar ook om het inspelen op nieuwe innovatieve ontwikkelingen rond werken met vis. Dit doen we samen met de partners in het gebied onder andere binnen het Visserij ontwikkelplan en het actieplan Toekomstbestendige IJsselmeervisserij."*

Zeeland

De provincie Zeeland heeft zeer recent de Zeeuwse Visserij Agenda gepubliceerd, waarin gedeputeerde Jo-Annes de Bat het volgende als inleidende tekst schrijft:

"De Nederlandse visserij is de afgelopen jaren sterk veranderd. Vroeger voeren vissers uit met kleine boten, zoals de hoogaars en de hengst. De visserij was toen kleinschalig. In de jaren tachtig groeide de sector snel, mede door steun van de Europese Unie. Nederland kreeg één van de modernste vissersvloten van Europa. Het ging vooral om veel vis vangen, want kwantiteit was belangrijk.

In de loop van de tijd veranderde dat. Mensen kregen meer oog voor natuur, dieren en duurzaamheid. Ook consumenten gingen kritischer nadenken over wat ze eten en hoe het wordt geproduceerd. De visserijsector past zich daarom aan. Het doel is nu niet meer meer, maar betere vis, schaal- en schelpdieren. De focus ligt op kwaliteit, duurzame vangst en goede werkwijzen. Deze transitie is nog volop bezig en vraagt om een goede balans.

De visserij blijft een belangrijke bron van voedsel. Elke dag worden verse vis, schaal- en schelpdieren gevangen of gekweekt. Deze producten worden gegeten in Nederland en in het buitenland. Ze zijn gezond, duurzaam en vaak dichtbij huis gevangen. Daarmee draagt de visserij bij aan de voedselvoorziening voor miljoenen mensen in Europa. Zeker in deze tijd, met politieke spanningen in de wereld, is veilig en gezond voedsel van groot belang. Samen met water en zuurstof vormen zij onze belangrijkste levensbehoefte.

In Zeeland is de visserij al eeuwenlang van grote waarde. Zeeuwse vissers varen uit op de Noordzee, de Waddenzee en de Zeeuwse Delta. Dorpen zoals Zierikzee, Bruinisse, Yerseke, Colijnsplaat en Breskens zijn door de visserij groot geworden. Visserij is niet alleen werk, maar ook een deel van onze cultuur. Elk jaar komen veel toeristen naar onze provincie, ook vanwege de visserijproducten.

We willen als Provincie Zeeland dat de visserij een toekomst blijft houden. Tegelijk weten we dat de sector kleiner zal worden. De maatschappij stelt nieuwe eisen aan duurzaamheid en natuur. Ook de Zeeuwse visserij moet daarin meegaan. Dat is soms moeilijk, maar we hebben vertrouwen in de kracht van de sector. Vissers zijn ondernemend en vernieuwend. Ze zoeken naar oplossingen en blijven investeren.

De visserij van de toekomst zal misschien kleiner zijn dan vroeger. Maar het blijft een sterke, pionierende en trotse sector. En wij, als Provincie Zeeland, blijven die sector steunen!"[5]

Rijksbeleid

Het belang van de visserij is in de inleiding en in de provinciale teksten bewezen en verklaard. Voor de PSP'92 staat dan ook buiten kijf dat de visserij een plek verdient in Nederland. Dat vraagt om ruimte. In de Ontwerp Nota Ruimte die de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Mona Keijzer, naar buiten heeft gebracht wordt dan ook aandacht gegeven aan de visserij. In paragraaf 10.4.2 wordt kort ingegaan op het thema.

Het maatschappelijk belang zoals wij dat hierboven hebben geschetst wordt benoemd en onderkend. De visserij zorgt voor hoogwaardig voedsel en voor werk en leefbaarheid. In de

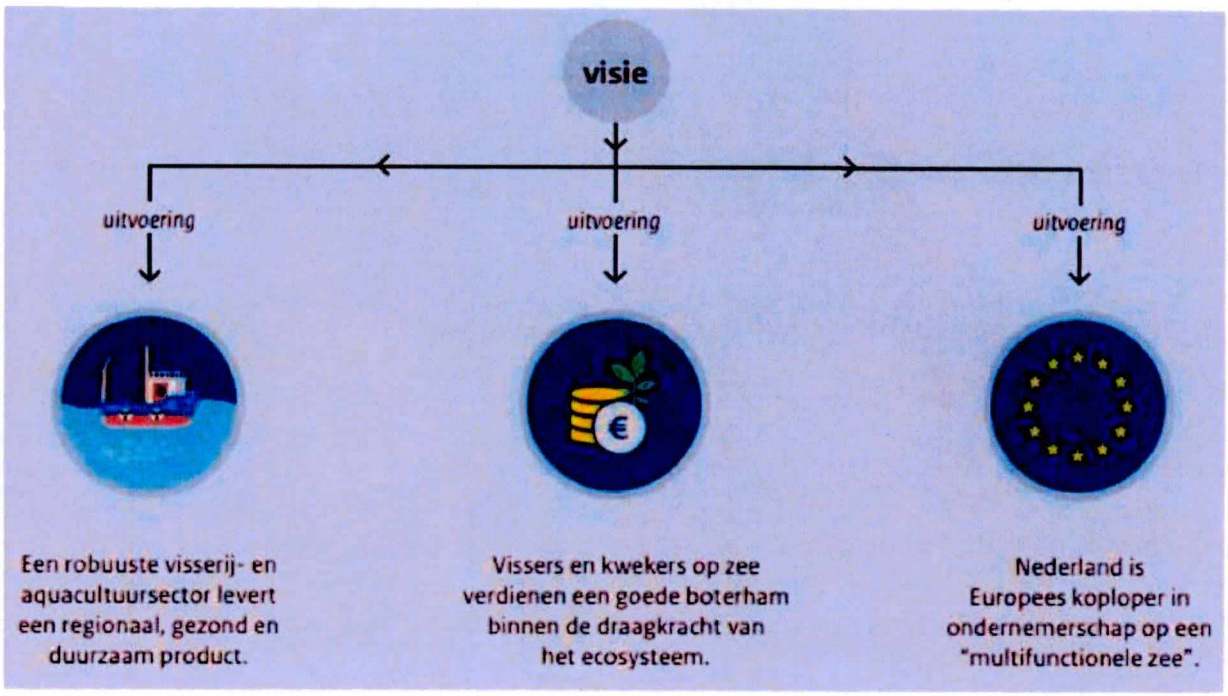
[5] Zeeuwse Visserij Agenda 2026-2031, zaaknummer 782667

sectorale keuzes die in paragraaf 10.4.3 worden benoemd komt de visserij niet meer terug. Dat laatste vinden wij merkwaardig.

In de 'Visie op voedsel uit zee en grote wateren' wordt niet de visie op de visserij geschetst, maar een visie op voedsel. De voedselwinning is uitgangspositie van de visie. Er worden breed mogelijkheden in de visie beschreven. Adema stelt toekomst te zien voor de visserij, maar wel op een bredere manier. Visserij zal bijdragen aan voedselzekerheid.[6]

Duidelijk is dat het Ministerie een drietal prioriteiten schetst:

1. Ruimte voor voedselwinning op zee;
2. Vernieuwend ondernemerschap;
3. Met Europese partners werken aan duurzame voedselwinning op zee.

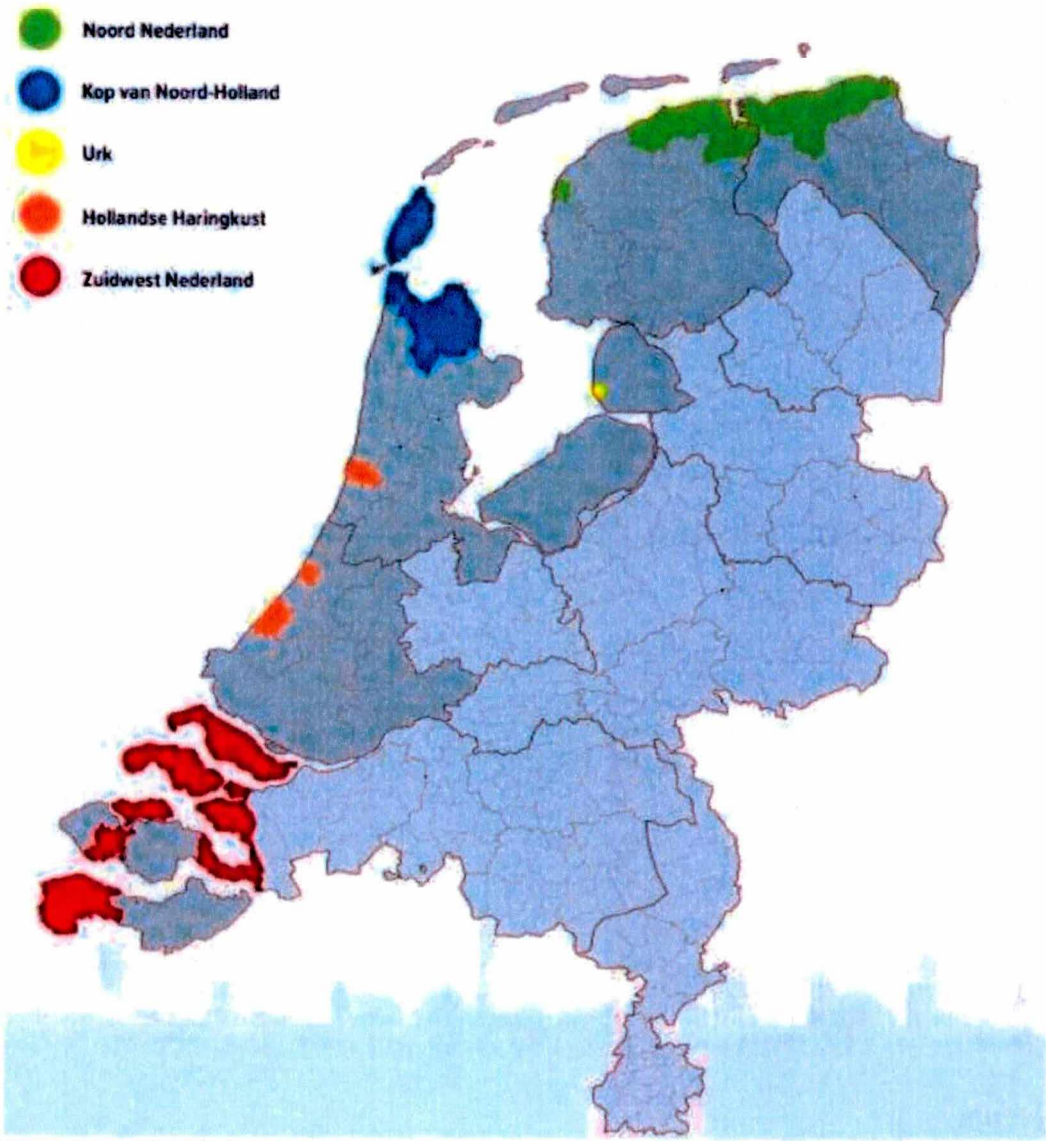
Bestuurlijke visserij

Het Bestuurlijk Platform Visserij (BPV) heeft de Agenda Visserij en de Visie op voedsel uit zee vertaald in een Visserij Ontwikkel Plan. Het BPV wordt gevormd door 6 provincies en 18 gemeenten uit 5 visserijregio's: Noord-Nederland, de Kop van Noord-Holland, de Hollandse Haringkust, Urk en Zuidwest Nederland.

In het Visserij Ontwikkel Plan worden twee doelstellingen benoemd:

1. Behoud en ontwikkeling van toekomstbestendige landzijdige visclusters (waaronder visafslagen) voor een kleinere, duurzamer en meer diverse aanvoersector;
2. Andere sociaaleconomische activiteiten ontplooien die qua karakter aansluiten bij de identiteit en bijdragen aan het behoud van het sociaal-cultureel erfgoed en de werkgelegenheid van de betreffende visserijgemeenschappen.

[6] Kamerstuk 21 501-32, nr. 1624

Visserijregio's uit het VOP

In het Visserij Ontwikkel Plan worden praktische plannen geschetst om de visserij op een duurzame, effectieve en efficiënte wijze voort te zetten. De transitie zou met deze plannen het karakter van deze visserijregio's in stand houden.[7]

Concluderend

De PSP'92 wil dat in Nederland de visserij een stevige plek behoud. Dat zal ruimte vragen en deze moet gevonden worden. Zo kan de visserij haar fysieke en sociaal-culturele positie behouden.

Arnhem, 23 MRT 2026

[7] Kamerstuk 26 737, nr. 12

SOCIALE KWALITEIT

Omgevingsvisie Gelderland

Richting geven en richting laten

Ramon Barends
PSP'92 Gelderland
Juni 2026

Deze notitie maakt onderdeel uit van onze zienswijze op de Gelderse Ontwerp-omgevingsvisie.

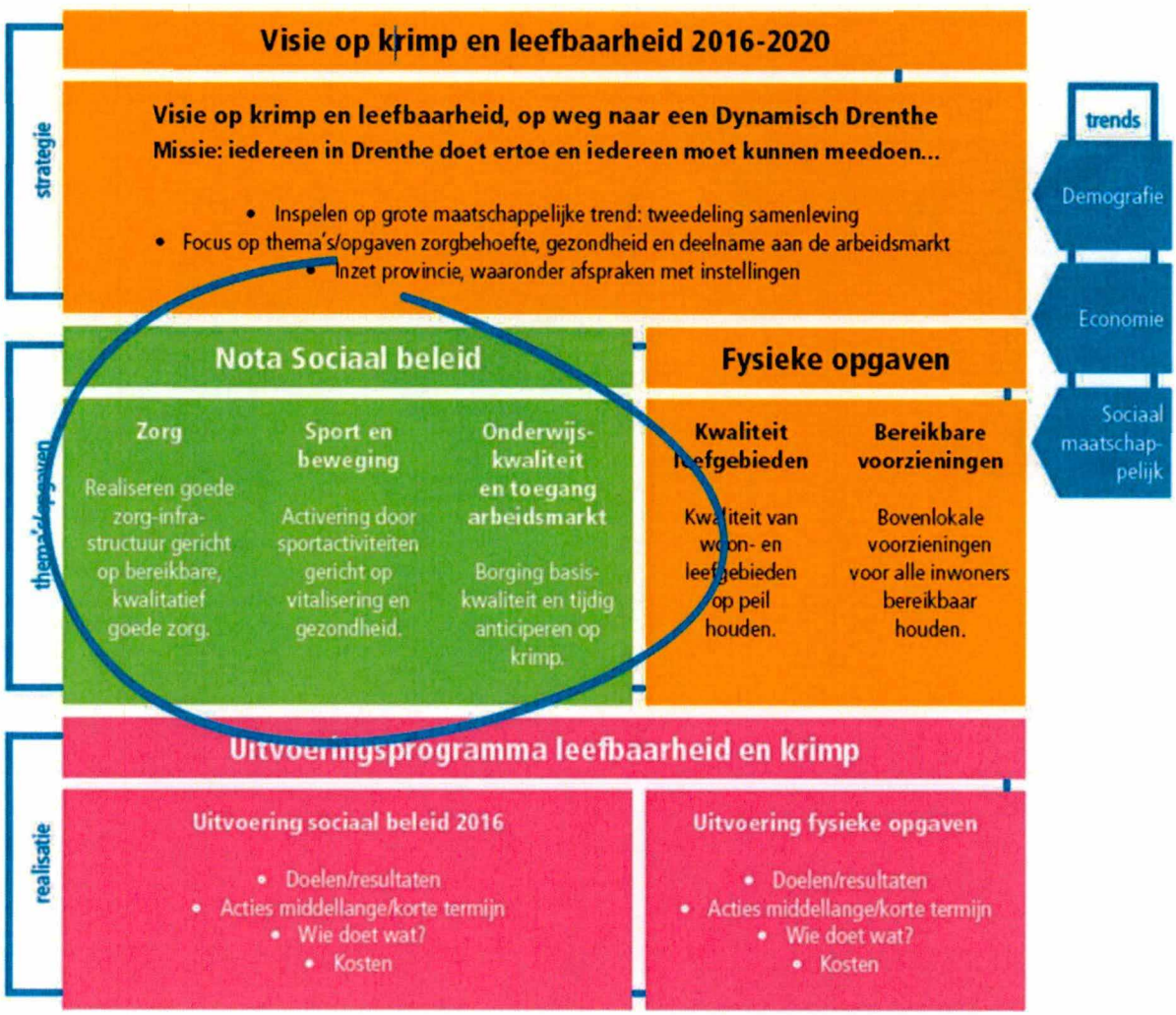
Zaaknummer: 2026-002132;
GS-besluit d.d. 14-04-2026

Inleiding

De Omgevingsvisie wordt vaak gezien als een document waarbij het fysieke domein en het ruimtelijk-economische centraal staan. Wij stellen dat als er geen andere visionaire documenten zijn, zoals een Sociale Visie of een Toekomstvisie, dat ook het sociale deel van het beleid in de Omgevingsvisie moet terugkeren. Dat is in Gelderland het geval, en daarom dienen wij een notitie in over 'sociale kwaliteit' als zienswijze op de Gelderse Omgevingsvisie. Wij vragen om dit mee te wegen bij het definitief maken van de Omgevingsvisie en bij de opstelling van de programma's.

Wij leunen bij het opstellen van dit document op drie provincies die expliciet Sociale Visies hebben opgesteld, te weten de provincie Drenthe, de provincie Overijssel en de provincie Utrecht. Met name Overijssel en Utrecht zullen wij uitgebreid belichten.

In de provincie Drenthe is het sociaal beleid ingebed in een drieluik rond krimp, leefbaarheid en sociaal beleid.

In de provincie Overijssel zien wij de wens om te werken aan een inclusieve samenleving en zij doen dat met drie speerpunten. Vitaliteit en positieve gezondheid, sociale ontmoetingsplekken en maatschappelijke initiatieven en vrijwilligers komen daar allemaal aan bod.

Inclusieve samenleving

3 speerpunten

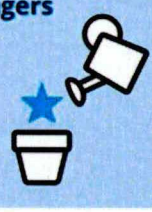
Vitaliteit en positieve gezondheid

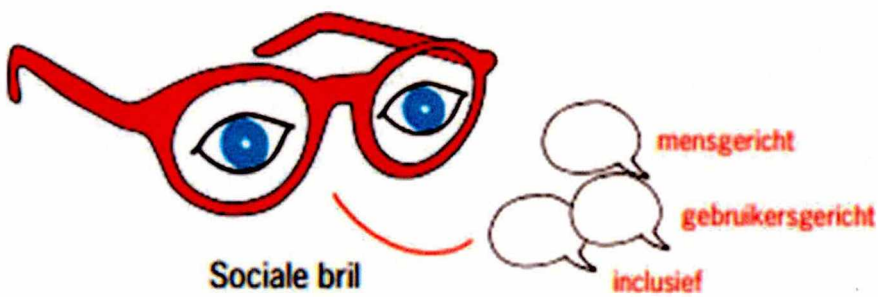
Sociale ontmoetingsplekken

Maatschappelijke initiatieven en vrijwilligers

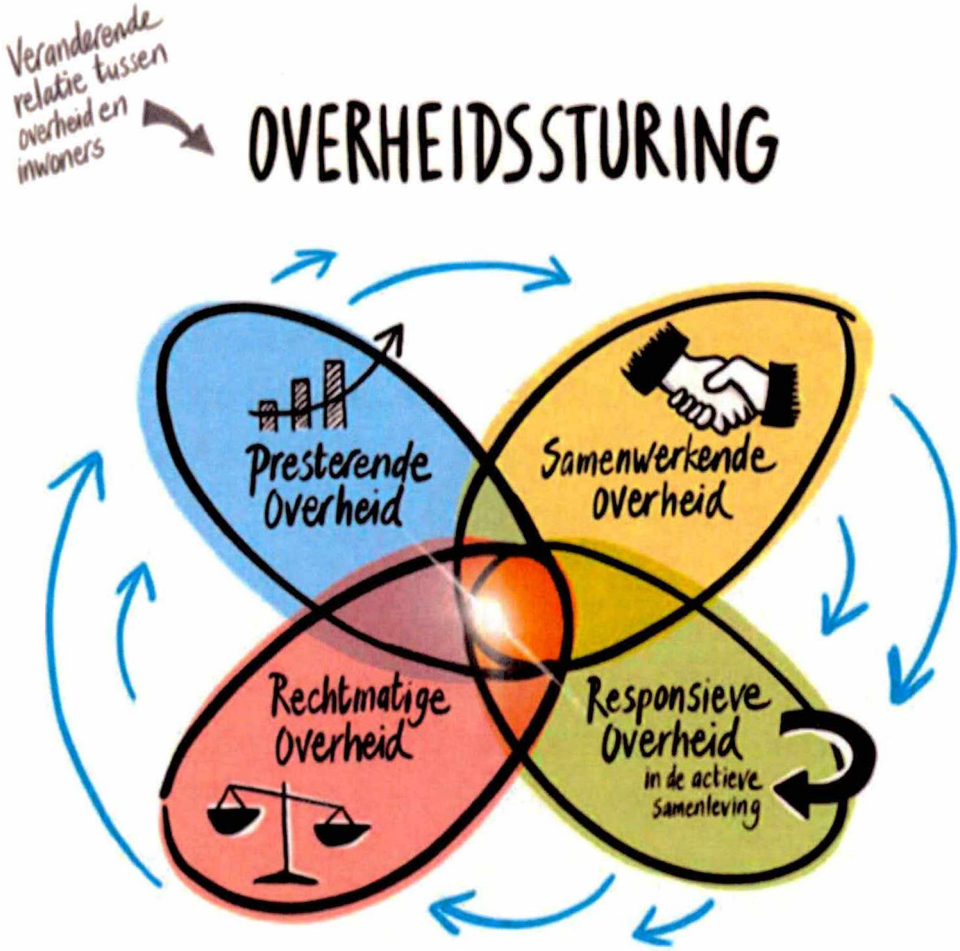
De provincie Utrecht bekijkt haar sociale beleid door de sociale bril. Het gaat dan om mensgericht, gebruikersgericht en inclusief beleid.

Arnhem, 16 JUN 2026

Ramon Barends

PROVINCIE OVERIJSSEL

Bij de Visie Sociale Kwaliteit wil de provincie Overijssel een responsieve overheidsbenadering toepassen. Vraag is natuurlijk of Gelderland deze overheidsbenadering wil inzetten bij hun werk.

Sociale Kwaliteit werkt in drie speerpunten:
1. Vitaliteit, Gezondheid & Beweging,
2. Voorzieningen & Diensten,
3. Maatschappelijke initiatieven & Vrijwilligers.

We zien dat het beleidskader Sociale Kwaliteit een pijler is onder de Nieuwe Omgevingsvisie Overijssel. We vragen om ook in Gelderland deze speerpunten op te nemen in de Gelderse Omgevingsvisie.

Ook wordt het sociaal-economisch perspectief bij de ontwikkelingen in het landelijk gebied (PPLG) betrokken. Dat is juist ook in Gelderland belangrijk om te doen. Gelderland en Overijssel hebben wat dit punt hetzelfde als uitdaging. Wij vragen om hier aandacht aan te geven in de Omgevingsvisie.

Ambities uit de Sociale Agenda 2023-2024:

1. **Inwoners van Overijssel zijn een leven lang positief gezond en vitaal, kunnen zichzelf zijn en meedoen in een inclusieve samenleving.**
2. **We versterken het zelf-organiserend vermogen van inwoners van Overijssel met duurzame voorzieningen en verbindingen.**

WAAROM EEN SOCIALE AGENDA?

NEDERLAND IS EEN WELVAREND LAND

Nederland kent een hoge welvaart, als je alleen de financiële gegevens naast die van andere landen legt. De laatste jaren meten we in Nederland niet alleen de welvaart in euro's. We kijken steeds meer naar de 'brede welvaart'. Dus ook naar het welzijn van mensen. Het onderzoeksbureau dat dit onderzoekt, stelt vast dat de brede welvaart in Nederland toeneemt (Monitor Brede Welvaart, CBS).

DE PROVINCIE UTRECHT IS EEN WELVARENDE PROVINCIE

In de provincie Utrecht is het fijn wonen, werken en ontspannen. We hebben veel groene gebieden waar we kunnen ontspannen. Veel mensen hebben opleidingen gevolgd en hebben werk. In Utrecht doen de meeste mensen mee op de arbeidsmarkt van heel Nederland (69,2% in Utrecht, 66,7% gemiddeld in Nederland). Door de ligging in het midden van het land en twee grote treinstations kunnen mensen makkelijk reizen naar allerlei plekken in Nederland. Ook de bedrijven in Utrecht doen het goed. Utrecht hoort bij de meest competitieve regio's van Europa. Dat betekent dat er een aantrekkelijk klimaat is voor ondernemers en voor inwoners (Regional Competitiveness Index, EU 2019).

VEEL INWONERS VAN UTRECHT KUNNEN HUN LEVEN VORMGEVEN ZOALS ZIJ WILLEN

Inwoners van Utrecht zijn vaak gezond, gelukkig en welvarend. En als er problemen zijn, zijn veel inwoners in staat zelf een oplossing te bedenken. Mensen met een goed inkomen en een fijn huis kunnen bijvoorbeeld makkelijker verhuizen voor een andere baan, een groter huis of groenere

leefomgeving. Mensen die een rechtsbijstandverzekering hebben, kunnen een advocaat inschakelen als zij aangifte van discriminatie willen doen. Mensen die wat spaargeld hebben en makkelijk kunnen leren, kunnen zich om laten scholen voor ander werk. Mensen die een nieuwe onderneming willen starten, kunnen zich aansluiten bij allerlei netwerken en initiatieven om een goede start te maken.

MAAR DAT GELDT NIET VOOR IEDEREEN

Het is fijn dat het met veel inwoners van Utrecht goed gaat. Maar als provincie willen we er zijn voor alle inwoners. Wij stellen ons daarom de vraag hoe het gaat met de mensen voor wie de welvaart niet toeneemt? Hoe gaat het met mensen die leven in armoede, met een beperking, die gediscrimineerd worden of moeite hebben om mee te doen aan alle aspecten van het leven, naar eigen vermogen?

DE KANSEN OP WELVAART EN WELZIJN ZIJN ONGELIJK VERDEELD

Uit het onderzoek naar brede welvaart blijkt dat niet alle mensen dezelfde kansen hebben in het leven. We zien dat in onze samenleving vooral het soort opleiding veel uitmaakt. Heb je aan de hogeschool of universiteit een diploma gehaald, dan heb je meer kans op welvaart. En dan heb je ook veel meer kans op een langer gezonder leven, dan als je een mbo- of vmbo-diploma hebt gehaald. Praktisch opgeleiden leven gemiddeld 4,5 jaar korter dan hoogopgeleiden en zelfs 14 jaar korter in goed ervaren gezondheid. Dat past niet bij ons doel dat alle mensen kans moeten hebben te bouwen aan een betere toekomst, naar eigen vermogen.

Het provinciaal sociaal beleid in Utrecht is gestoeld op het brede welvaartsbegrip. Ook de mondiale Sustainable Development Goals (SDGs) worden hierbij aangestipt. Vervolgens worden de thema's laaggeletterdheid, beperkingen, discriminatie, lhbti en armoede benoemd. Het gaat om het steviger maken van kansengelijkheid in het beleid.

Utrecht heeft vergeleken hoe andere provincies met sociale agenda's om zijn gegaan. De provincie Gelderland wordt hier genoemd met het programma Leefbaarheid en inclusiviteit.

NET ALS ANDERE PROVINCIES DOEN WE DAT ZOALS HET BIJ ONS PAST

Als we kijken naar Sociale Agenda's van andere provincies, zien we best wat verschillen. In thema's, rol van de provincie en budget. Zo heeft provincie Overijssel sinds 2020 sociale kwaliteit een kerntaak gemaakt. Provincie Gelderland heeft een programma Leefbaarheid en inclusiviteit. Inclusieve sport is daarbij een van de thema's. Provincie Drenthe heeft een flinke Sociale Agenda waar €7 miljoen beschikbaar is voor 3 jaar. Onderling vergelijken is lastig, omdat sommige onderwerpen bij de ene provincie wel in de Sociale Agenda zijn opgenomen en in de andere provincie weer in een ander programma. Ook bij ons in de provincie komen middelen voor de Sociale Agenda niet alleen van het programma zelf, maar juist ook uit andere programma's en opgaven.
Door de oogharen gezien is er een belangrijke overeenkomst tussen de Sociale Agenda's van provincies: het streven naar inclusie. Mensen moeten mee kunnen doen, ongeacht wie ze zijn. Wij geven daar in Utrecht onze invulling aan. Dat doen we niet door er een grote, aparte opgave van te maken. Maar door aan te geven wat we verstaan onder 'sociaal' en hoe we dat laten doorwerken in onze werkwijze en onze organisatie.

De sociale bril is hier bepalend: mensgericht, gebruikersgericht en inclusief. We vragen om dit bij het uitwerken van de programma's mee te nemen.

De 'Sociale bril' bestaat uit drie kernvragen:

1. **Mensgericht:** voor wie doen we dit? Wat zijn de gevolgen van ons werk voor welke mensen? We gaan tijdig in gesprek met mensen (inwoners/professionals/onderzoekers/ondernemers) om ervaringen en ideeën uit te wisselen. We hebben daarbij oog voor de verschillen tussen mensen. We maken ook gebruik van kennis en methoden waarvan bewezen is dat ze werken.
2. **Gebruikersgericht:** wie zijn de gebruikers van deze dienst of voorziening? Hoe staat het met toegankelijkheid, gebruiksvriendelijkheid en begrijpelijkheid? We vragen tijdig aan gebruikers om mee te kijken, denken of uit te testen. We hebben daarbij oog voor de diversiteit van gebruikers. We maken ook gebruik van kennis en methoden waarvan bewezen is dat ze voor vergelijkbare gebruikers werken.
3. **Inclusief:** voor wie is meedoen niet vanzelfsprekend? Wie hebben wellicht minder kansen dan anderen? Wat kunnen we doen om drempels te verminderen of weg te halen?

WE WERKEN LANGS DRIE LIJNEN

- **Sociale bril implementeren en door ontwikkelen.** Op concrete opgaven gaan we oefenen met het opzetten van de Sociale bril. Dat kunnen ook opgaven zijn waar al ervaring is met mensgericht, gebruikersgericht en inclusief werken. Alleen maken we dan nu meer duidelijk wat dat betekent en gaan we beter bijhouden of we bereiken wat we willen bereiken. We gebruiken deze ervaringen om de Sociale bril door te ontwikkelen.
- **Inclusieve provincie.** We ondersteunen direct organisaties en projecten die inclusie bevorderen. Denk aan projecten die we doen als Regenboogprovincie. Maar ook bijvoorbeeld vermindering van laaggeletterdheid.
- **Inclusieve organisatie.** We kijken met de Sociale bril naar de eigen organisatie. Meerdere teams in de organisatie spannen zich in voor het sociale klimaat in de organisatie. Uiteindelijk moeten we samen als medewerkers, managers en bestuurders zorgen voor een plek waar mensen zichzelf kunnen zijn, diversiteit echt wordt omarmd en mensen gelijke kansen krijgen.

De vraag die onderaan de streep beantwoord moet worden is wat het Sociaal DNA van de provincie Gelderland is. We vragen de provincie om dit te beschrijven in de Omgevingsvisie en/of in een nadere Sociale Visie of Sociale Agenda.

ADVIES

- **Stel als provincie Gelderland een Sociale Visie op en geef hier ook in de Gelderse Omgevingsvisie aandacht aan.**

Bijlagen

- **Diverse moties over de sociale agenda's**

Provinciale Staten van Overijssel

Motie

Artikel 62 RvO voor Provinciale Staten van Overijssel 2019

Datum
09-11-2022

Motie onderzoek nationaliseren energiemarkt

Provinciale Staten van Overijssel in vergadering bijeen op 9 november 2022

De Staten, gehoord de beraadslaging,

overwegende dat.....

- De meerderheid van de Overijsselse politiek in 2009 besloten heeft onze aandelen Essent te verkopen en onze energie over te laten aan de vrije markt;
- Mede hierdoor op dit moment de energieprijzen enorm hoog zijn terwijl energiebedrijven enorme winsten maken;
- Het kabinet op het punt staat nog eens tientallen miljarden gemeenschapsgeld over te maken naar commerciële energiebedrijven zonder dat hier zeggenschap tegenover staat.
- 80 procent van de Nederlanders vindt het privatiseren van onze energie verkeerd en wil onze energie weer in publieke handen nemen;

van mening dat:

- Energie een basisbehoefte is die niet thuis hoort op de vrije markt;
- De privatisering van Essent niet heeft gezorgd voor goedkopere energie of betere dienstverlening;
- Het wenselijk is Essent weer in publieke handen te brengen en zo de winsten te gebruiken om de prijzen voor inwoners te verlagen.
- Bij het opkopen van Essent de provincie daar bezit en waarschijnlijk dividend voor terug krijgt en dit dus prima met een lening gefinancierd kan worden.;

Spreken uit: Dat het privatiseren van Essent een vergissing is geweest en onze energie in publieke handen zou moeten zijn.

Roepen GS op: Om samen met andere provincies en de rijksoverheid te onderzoeken hoe en op welke termijn we onze energiemarkt kunnen nationaliseren. En de uitkomst voor het einde van deze zittingsperiode van PS terug te rapporteren.

en gaan over tot de orde van de dag.

Herman Kalter SP

provincie Overijssel

AANVAARD

Motie Van inspireren kun je leren

Provinciale Staten van Utrecht, in vergadering bijeen op 3 juni 2020, aan de orde hebbende het Statenvoorstel Cultuur- en erfgoedprogramma 2020-2023, PS2020BEM08.

Constaterende dat:

- In het concept Cultuur- en erfgoedprogramma het bijdragen aan het verminderen van (digitale) laaggeletterdheid een prominente plek heeft;
- Het percentage laaggeletterden binnen onze provincie verschilt per regio;[1]
- De gedeputeerde heeft aangegeven dat de samenwerkingen op het gebied van laaggeletterdheid voor volwassenen per gemeente verschilt;
- De focus in het concept Cultuur- en erfgoedprogramma vooral ligt op laaggeletterdheid bij jongeren;

Overwegende dat:

- (Digitale) laaggeletterdheid ook onder volwassenen een groot probleem is;
- Deze laaggeletterdheid invloed heeft op volgende generaties;
- We dit concreet hebben kunnen zien tijdens de thuisscholing in de huidige coronacrisis;
- Doordat lokale organisaties verschillende manieren van samenwerking hanteren, ze van elkaar kunnen leren, door middel van uitwisseling van ideeën;
- De provincie hierin kan ondersteunen door een conferentie te organiseren met betrokken partijen, zoals bibliotheken en welzijnsorganisaties, waarin zij elkaar kunnen inspireren en van elkaar kunnen leren;

Verzoekt het college:

- Een (digitale) conferentie te organiseren voor alle betrokken partijen op het gebied van taalhuizen en laaggeletterdheid, met als doel de uitwisseling van ideeën en zo het effectiever verminderen van laaggeletterdheid.

- Provinciale Staten te informeren over de uitkomsten van deze conferentie.

En overgaande tot de orde van de dag.

Suzanne Vrielink GroenLinks	Derk Boswijk CDA	Julie d'Hondt PvdA	Nelly de Haan-Mourik ChristenUnie
Mieke Hoek 50PLUS	Hanane Bittich DENK		

[1] https://www.lezenenschrijven.nl/uploads/editor/WEB-SLS_ROA_public_170x240_v2016juni.pdf

Motie 'Provincie voor een rechtvaardige samenleving'

Provinciale Staten van Utrecht, in vergadering bijeen op 8 juli 2020, aan de orde hebbende het Statenvoorstel Kaderbrief 2021-2024. M29 AANVAARD

Constaterende dat:

- Het College voor de Rechten van de Mens in de Jaarrapportage 2019 benadrukt dat discriminatie in het openbaar structureel voorkomt[1];
- Uit de Monitor Discriminatie 2019 van Artikel 1 Midden-Nederland blijkt dat discriminatie in de provincie Utrecht op alle gronden voor komt en het meest op basis van afkomst/etniciteit[2];
- Het college zich conformeert aan de Global Goals van de Verenigde Naties, waaronder goal 10 - ongelijkheid verminderen;
- In het coalitieakkoord is opgenomen dat de provincie Utrecht invulling gaat geven aan het zijn van een provincie waar Artikel 1 van de grondwet voorop staat en discriminatie actief zal bestrijden;

Overwegende dat:

- De Black Lives Matter (BLM) demonstraties, wereldwijd en ook in Nederland, omtrent institutioneel racisme en discriminatie een uiting zijn van het maatschappelijke ongenoegen, de pijn en het verdriet;
- Discriminatie structureel en in verschillende gedaanten voor komt, zoals in de openbare ruimte, online, de woningmarkt, de arbeidsmarkt, bij overheidsorganisaties en het onderwijs;
- Institutioneel racisme, discriminatie, seksisme en uitsluiting soms expliciet zijn, maar vaak impliciet en onzichtbaar;

Spreekt uit dat:

- Racisme een breed maatschappelijk probleem is, waar ook in de provincie Utrecht aandacht voor moet zijn.
- Institutioneel racisme en discriminatie structurele problemen zijn die vragen om bewustwording en een heldere actiegerichte aanpak.

Verzoekt het college:

- Het belang van mensenrechten onder de aandacht te brengen en zich in te zetten voor een rechtvaardige samenleving.
- Provinciale Staten op de hoogte te stellen van wat er naar aanleiding van de motie 'Een inclusieve samenleving, Artikel 1 in de provinciehal' is gedaan om medewerkers en inwoners te informeren over de inzet van de provincie Utrecht voor een inclusieve provincie.
- In de sociale agenda nadrukkelijk in te zetten op het tegengaan van discriminatie en het bevorderen van zowel diversiteit als inclusie én daarover in de rapportage over de concernbrede thema's specifiek te rapporteren.[3]

En gaat over tot de orde van de dag.

Ali Karataş GroenLinks	Lyke Veen D66	Osman Suna PvdA	Henriëtte Rikkoert ChristenUnie
Hiltje Keller PvdD	Michel Eggermont SP	Mieke Hoek 50PLUS	

1 https://mensenrechten.nl/en/publicatie/5ee058401e0fec037359c28b
2 https://cdn.goserver.nl/art1middennederland.nl/doc/Monitor2019UtrechtDIGITAAL_874930219.pdf
3 Zoals in het Statenvoorstel 'Nieuwe versie doelenboom' wordt voorgesteld.

Motie 'Aanpak discriminatie én racisme in sport' M36

Provinciale Staten van Utrecht, in vergadering bijeen op 14 april 2021, ter behandeling van het Statenvoorstel Beleidskader sport en bewegen 2021-2025 'Sport en bewegen geeft nieuwe energie'.

Constaterende dat:

- De aanpak van racisme in het beleidskader niet expliciet wordt benoemd;
- Uit de Monitor Discriminatie 2019 van Artikel 1 Midden-Nederland blijkt dat discriminatie in de provincie Utrecht op alle gronden voor komt en het meest op basis van afkomst/huidskleur (racisme);[1]
- Discriminatie én racisme ook in de sport veelvuldig voorkomen, vaak in expliciete uitingen, maar vaak ook in meer subtiele en onbewuste vormen (institutioneel racisme);
- Er in de sport ook steeds meer aandacht komt voor racisme en discriminatie, waarbij (top)sporters, teams en sportbonden zich collectief uitspreken tegen discriminatie en racisme;
- Provinciale Staten op 8 juli 2020, bij de behandeling van kaderbrief, motie 29 'De provincie voor een rechtvaardige samenleving' heeft aangenomen met het verzoek racisme en discriminatie aan te pakken binnen onze provincie;

Overwegende dat:

- De aanpak van discriminatie én racisme een verantwoordelijkheid is van de hele samenleving en in het bijzonder de overheid, ook op provinciaal niveau in het kader van sport en bewegen;
- In alle lagen van de samenleving het tegengaan van discriminatie en racisme onderwerp van gesprek moeten zijn, zodat er bewustwording ontstaat en discriminatie en racisme effectief aangepakt kunnen worden;
- Sport mensen uit alle lagen van de samenleving samenbrengt, zorgt voor inspiratie en verbinding, en daarmee een belangrijke bijdrage kan leveren in deze aanpak;
- Het daarom goed zou zijn als de aanpak – bestaande uit het signaleren, voorkomen en sanctioneren[2] - van discriminatie en racisme een prominente plek krijgt in het op te stellen provinciale sportakkoord;

Verzoekt het college om:

- De aanpak van racisme en discriminatie op te nemen in het op te stellen provinciale sportakkoord.

Gaat over tot de orde van de dag.

Osman Suna PvdA	Ali Karataş GroenLinks	Lyke Veen D66
Hiltje Keller Partij voor de Dieren	Marlies Welschen CDA	Hanane Bittich Lijst Bittich

---

[1] https://discriminatie.nl/files/2020-04/monitor-discriminatie-2019-utrecht.pdf

[2] https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25871/monitor-ons-voetbal-is-van-iedereen-aanvalsplan-tegen-racisme-en-discriminatie-in-het-voetbal/

AANVAARD

MOTIE 28 SOCIAAL DNA IN ORGANISATIE EN UITVOERING

Provinciale Staten van Utrecht, in vergadering bijeen op 23 maart 2022,

Gehoord de beraadslagingen over het Statenvoorstel Sociale Agenda,

constaterende dat

- GS geeft aan dat de Sociale Agenda inhoud en vorm moet krijgen in de verschillende provinciale programma's.
- Een kritiekpunt van PS de controleerbaarheid van het voorstel is. Wat gaat de Provincie Utrecht precies doen met de Sociale Agenda en hoe kunnen de Staten controleren of de beoogde resultaten worden geboekt?
- In het uitvoeringsprogramma volgens GS zal staan wat de Sociale Agenda gaat doen in de provinciale organisatie en hoe de Sociale Agenda in minstens vijf programma's zal terugkomen. Hier zullen dan concrete indicatoren aan gehangen worden.

overwegende dat

- de twee centrale doelen in de Sociale Agenda namelijk a) meer gelijke kansen voor inwoners op wonen, werken, vervoer, vrije tijdbesteding, energie(transitie) en andere voorzieningen waar de provincie een rol heeft en b) een meer diverse en inclusieve organisatie worden dienen veel breder terug te komen in de provinciale organisatie en het beleid dan enkel in de vijf programma's die GS noemt;
- de doelen en de sociale bril in het "DNA" van de Provincie Utrecht thuishoren en men hier actief mee aan de slag moet;
- er in statenvoorstellen al een kopje "Brede welvaart" bestaat. Maar dit kopje niet een op een de lading van de Sociale Agenda dekt;

verzoekt het college om

- waar het (bestaande) kopje Brede welvaart staat in een statenvoorstel daar nadrukkelijk ook de Sociale Agenda in te lezen en het voorstel ook aan die agenda te toetsen.

En gaan over tot de orde van de dag,

L.M. Welschen – van der Hoek

CDA

AANVAARD

DENK PROVINCIE UTRECHT

Motie 107 Inclusieve Provincie

Provinciale Staten van Utrecht, in vergadering bijeen op 9 november 2022 ter bespreking van de Programmabegroting 2023;

Constaterende dat:

- Uit het onderzoek en rapport van het Rijk rondom de discriminatiecijfers blijkt dat naast antisemitisme, relatief veel discriminatie voorkomt op basis van herkomst, handicap/chronische ziekte, geslacht, godsdienst, leeftijd en seksuele gerichtheid.

Figuur 3 ADV-meldingen naar discriminatiegrond in 2020-2021[8|9]

Bron: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/05/24/discriminatiecijfers-in-2021

- In de Programmabegroting 2023 is opgenomen dat er anti-discriminatielessen in het onderwijs zullen worden aangeboden als onderdeel van de Sociale Agenda.

Overwegende dat:

- Een inclusieve Provincie bereikt wordt door het tegengaan van zowel racisme als discriminatie.
- De Provincie Utrecht een inclusieve provincie dient te zijn waar ALLE inwoners zich welkom en veilig voelen.

Verzoekt het college om:

- Bij te dragen aan een inclusieve provincie, door bij anti-discriminatielessen in het onderwijs, naast antisemitisme, ook voldoende aandacht te hebben voor racisme en discriminatie op grond van herkomst, handicap/chronische ziekte, geslacht, godsdienst, leeftijd en seksuele gerichtheid.

En gaat over tot de orde van de dag.

Ondertekend door

Fatma Demir
DENK

Hoofdartikel

Filosofie en werkwijze Sociale Kwaliteit werpen vruchten af

'Provincie meer met poten in de samenleving'

WijzOud werkt met senioren samen aan lang, gezond en gelukkig leven. Vanuit het beleid voor sociale kwaliteit kregen ze subsidie voor het opzetten van een Vitaliteitscarrousel. (Foto Moniek Aansorgh)

Kom maar op met die mooie ideeën voor gezond bewegen, zelfstandig leven, noaberschap en leren en delen! Zo ging het programma Sociale Kwaliteit drie jaar geleden van start. En de initiatieven kwamen – met honderden, klein en groot. Ze kregen informatie, advies, contacten en in veel gevallen ook geld zonder ingewikkeld gedoe. Wat heeft dat betekend voor de sociale kwaliteit van Overijssel? Lastig uit te drukken in cijfers, maar des te meer in ervaringen en inzichten van intern en vooral extern betrokkenen. Wat blijkt? De faciliterende rol van de provincie is relevant en nodig. Als verbinder van mensen en middelen. Als aanjager van kennis en netwerken. En natuurlijk als financier die zich kan permitteren om 'durfkapitaal' in te zetten.

Door Sonja Leferink & Anita Esselink

Dat een provincie een programma Sociale Kwaliteit heeft, is niet vanzelfsprekend. Het sociale domein is wettelijk gezien het terrein van de gemeente. In de voorgaande coalitieperiodes is de jeugdzorg naar de gemeenten overgeheveld en viel het besluit om de financiering van de steunfuncties af te bouwen. Een ingrijpende verandering voor de betrokken organisaties, die deels afhankelijk waren van deze geldstroom. De provincie wilde wel actief blijven op het thema sociaal, maar dan complementair aan gemeenten en alleen nog als aanjager. Sociale Kwaliteit is daarmee de negende hoofdopgave in het Coalitieakkoord 2015 – 2019/Overijssel Werkt!

De Staten hebben zelf nadere invulling gegeven aan de tekst uit het coalitieakkoord. Moniek Kleinsman (woordvoerder Cultuur en Sociaal voor de CDA-Statenfractie) lanceerde destijds het idee van brainstormsessies in de Staten. Zo hoopte zij het thema sport en bewegen van een prominente plek in het nieuwe programma te verzekeren. "Het was absoluut geen gangbare aanpak. Er was nog geen ambtenaar sociale kwaliteit en daar lag een kans. Als alle Statenfracties input zouden leveren en ze vinden allemaal sport en bewegen belangrijk, dan komt het vanzelf in het programma. En dat gebeurde. Het resultaat van de brainstormsessies gaven we aan het bestuur, met de boodschap: dit zijn de ingrediënten, maak er maar soep van. Over het uiteindelijke programmavoorstel was in de Staten geen discussie meer nodig."

Expeditie

"De brainstormsessies leverden lijstjes op met wat elke fractie belangrijk vond voor sociale kwaliteit. Dat is nog geen concrete programmalijn. Na driekwart jaar wilde toenmalig portefeuillehouder Bert Boerman toch wel graag aan de slag", blikt Margreet Hogenkamp terug op de aanloop van het programma. Hogenkamp was als consultant, project- en programmaleider bij verschillende culturele en welzijnsorganisaties in Overijssel actief en werd rond die tijd aangesteld als programmaleider. "Een aantal aangedragen thema's viel direct af want daar ging de gemeente over. Andere onderwerpen pasten weer beter in andere programma's zoals Ruimtelijke Kwaliteit. Het resterende rijtje was een mooi startpunt om het proces in te gaan." Met 'proces' doelt Hogenkamp op een serie intensieve sessies met provincie, gemeenten en maatschappelijk veld. Statenleden gingen op 'expeditie' en het veld organiseerde zelf een 'krachttoer' langs lokale initiatieven. Er waren netwerkbijeenkomsten en spiegelgroepen met experts. Zo kregen in een proces van co-creatie de contouren van het programma steeds vaster vorm en kwamen vier prestatielijnen naar boven.

Valkuil

"Gedurende de looptijd van het programma zijn we de Staten steeds blijven uitnodigen", vertelt Hogenkamp. "We konden altijd rekenen op een vaste club van acht of

negen Statenleden, mooi verdeeld over de verschillende fracties." Aan een formele Statencommissie Sociaal was geen behoefte. Het bestaansrecht en de inhoud van sociaal beleid heeft nooit ter discussie gestaan, constateert Hogenkamp. "De Staten zien het programma als bindmiddel voor de samenleving. Er is altijd aandacht en een stabiel budget geweest voor het onderwerp sociale kwaliteit. De ene keer heet het 'sociaal flankerend', een andere keer weer 'leefbaarheid'. Wel zie je door de jaren heen de ambtelijke ondersteuning sterk wisselen. Daarmee gaat steeds kennis van de inhoud en het netwerk verloren en moet elk programma weer bij nul beginnen." Statenlid Kleinsman deelt die zorg. "Het overdragen en voortzetten van lopend beleid was afhankelijk van projectperiodes en dat is een valkuil. Het is ontzettend belangrijk om op deze thema's specialisten met een groot netwerk in eigen huis te hebben en niet afhankelijk te zijn van externen."

Vier prestatielijnen

Op 23 augustus 2016 stelden Provinciale Staten het voorstel Sociale Kwaliteit unaniem vast met daarin vier prestatielijnen: Leren en delen, Zelfstandig leven, Gezond bewegen en Noaberschap. Daarvoor is 3 miljoen euro per jaar beschikbaar. De prestatielijn Leren en delen fungeert als rode draad. Doel is een provincie-brede infrastructuur om kennis te ontwikkelen, te verzamelen, te borgen en te delen voor en door lokale initiatiefnemers, professionals en (ervarings-) deskundigen. De voormalige steunfuncties Arcon, Stimuland, Sportservice Overijssel en de Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen (OVKK) mogen dit gaan uitwerken. Een tweede lijn is het ontwikkelen en inzetten van meetmethodes en verkennend onderzoek om meer inzicht in 'de werking van sociale kwaliteit en de maatschappelijke opbrengst van projecten' te krijgen. Hiervoor wordt Universiteit Twente ingeschakeld.

Beweegvriendelijk

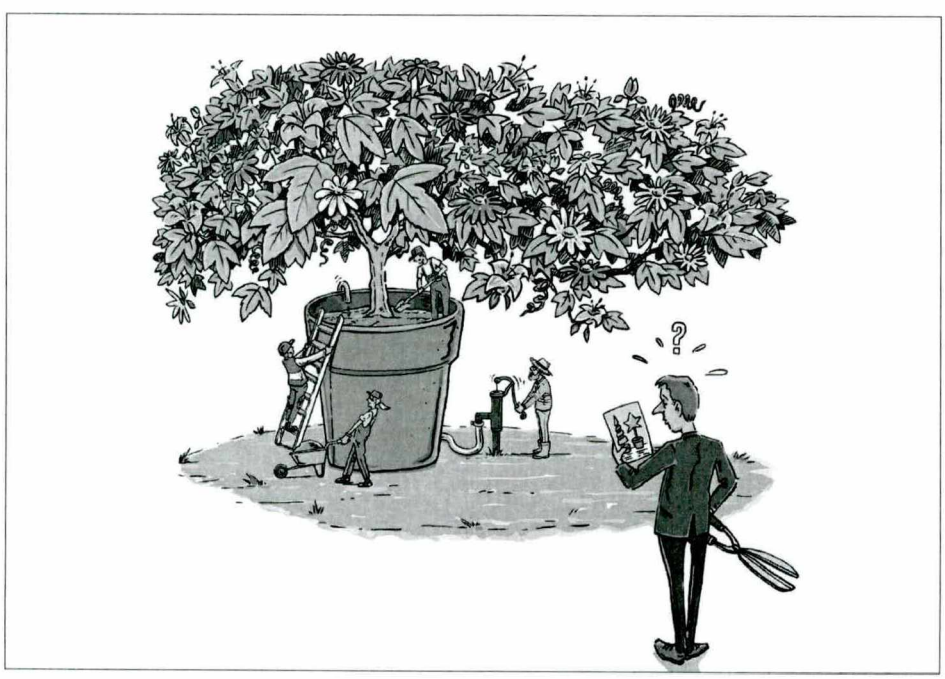
De prestatielijn Zelfstandig leven zet in op het vergroten van zelfredzaamheid van (kwetsbare) inwoners, het versterken van levensvaardigheden en langer zelfstandig wonen. De prestatielijn Gezond bewegen ziet bewegen als instrument voor gezondheid én sociale inclusie. Er is ook een connectie met ruimtelijke ordening, onder meer via de challenge Bewegen in de openbare ruimte voor een 'beweegvriendelijk' Overijssel. Daarnaast wil de provincie investeren in breedtesport en talentontwikkeling. Zelfstandig leven en Gezond bewegen zijn in de loop van het programma samengevoegd tot één regeling. Vanuit de vierde prestatielijn Noaberschap wil de provincie ruimte bieden aan initiatieven om de lokale gemeenschap te versterken. Denk aan het ontwikkelen van een dorpsvisie of een exploitatieplan voor een gemeenschapshuis.

Regelreflex

"Een typische ambtenarenreflex is om het geld van een programmabudget weg te zetten via subsidieregelingen. Dat werkt voor mij niet. Regelingen zijn gericht op selectie. Ik wil juist met iedereen in gesprek, ook al financieren we het initiatief uiteindelijk niet", pakt Hogenkamp de draad van de beleidsreconstructie op. Iedereen is welkom om op de uitnodiging 'kom maar op met die mooie ideeën' te reageren. Of het nu gemeenten, maatschappelijke instellingen en stichtingen zijn, of plaatselijke verenigingen, sociale ondernemers, een groepje burgers in los verband dan wel een enthousiaste enkeling met een goed idee. "We hebben de afgelopen jaren meer dan duizend gesprekken gevoerd", schat Hogenkamp. "Lang niet al die gesprekken mondden uit in subsidie voor het initiatief, maar we hebben iedereen geholpen met contacten, met advies. Heel veel mensen zijn blij de deur uitgegaan. Ook dat is investeren, al wordt dat in onze organisatie niet altijd zo gezien."

Vertrouwen

Programmaleider Hogenkamp is uiteindelijk niet ontkomen aan het opstellen van regelingen. Wel probeerde ze om de drempel en de administratieve last voor initiatiefnemers zo laag mogelijk te houden. De 'Samen voor elkaar'-regeling werd een vouchersysteem met een eenvoudige, korte aanvraagroute en een open verantwoording achteraf. "We vragen initiatiefnemers om een artikel of beeldmateriaal te sturen of om zelf te komen vertellen hoe hun project is verlopen", verduidelijkt Hogenkamp. Haar werkwijze ontmoet aanvankelijk enige weerstand in de eigen organisatie. "Volgens onze formele criteria is het risico van deze werkwijze hoog. Maar het reële risico is heel laag. Juist omdat we werken op basis van vertrouwen. Bovendien gaat het om lage bedragen, maximaal 2000 euro." De grotere aanjaag- en projectsubsidies (respectievelijk 15.000 en 75.000 euro) lopen wel de route via het subsidieloket. Die route duurt standaard dertien weken. "We hebben een goede samenwerking opgebouwd met het subsidieloket. We hebben geleerd om bij de intake betere vragen te stellen en de informatie zo compleet mogelijk aan te leveren", aldus Hogenkamp. En bij de verantwoording wordt creativiteit aangemoedigd. "Je kunt wel weer een verslag schrijven, maar het kan veel leuker", aldus Caroline Coumans. Zij kreeg een aanjaagsubsidie om een business case voor haar Brokanthuis op te stellen, een woonvorm waar senioren met elkaar zelfstandig kunnen blijven leven. "Ik heb een filmpje gemaakt en dat vonden ze heel leuk."

Alliantie Sociale Kwaliteit

Via een besloten subsidieregeling gingen Arcon, Stimuland, OVKK en Sportservice Overijssel aan de slag om een provincie-breed kennisnetwerk te ontwikkelen. Dat werd de Alliantie Sociale Kwaliteit (ASK). Na ongeveer een jaar besloot Sociale Kwaliteit dat traject stoppen. "Deze aanpak bleek niet goed aan te sluiten op de verschuiving van de eerdere WMO-ondersteunende sociale programma's naar de thema's van Sociale Kwaliteit", reconstrueert Hogekamp. "De expertise van de betrokken organisaties paste niet altijd bij de kennisbehoefte in het veld en er waren belangen in het spel. Een externe partij heeft er kritisch naar gekeken en geconcludeerd dat zo'n besloten regeling niet paste bij de ambitie voor een open netwerk." Tom Jannink, adviseur bij de OVKK en destijds betrokken bij de ASK, beaamt dat. "Letterlijk stond er in het rapport dat vragen vanuit de praktijk in de kokers van de afzonderlijke organisaties bleven hangen. Het werkte niet omdat het geld-gedreven was. Voor ons is het een belangrijk leerproces geweest. We moeten erop durven vertrouwen dat er werk genoeg is en dat we juist in de samenwerking onze kracht kunnen laten zien."

Aanbesteding

"We hebben de ontwikkeling van de kennisinfrastructuur vervolgens openbaar aanbesteed", vervolgt Hogenkamp. "Zowel voor een online community – dat is het platform Samen voor Elkaar geworden – als voor een 'offline' community. Daar hebben twaalf partijen op ingeschreven. Een onafhankelijke commissie heeft het voorstel van Stimuland gekozen. Aan de ene kant heel handig, want Stimuland kent het veld goed. Maar ook onhandig, want het leek alsof er niets veranderde; de opdracht ging weer naar een 'usual suspect'. Toch is de 4D-aanpak echt anders."

Durven, doen, denken, delen

"4D staat voor durven, doen, denken, delen", legt Ed Wezenberg (Stimuland) uit. Hij is een van de opstellers van de 4D-aanpak en nu coördinator. "De 'D' van delen want Sociale Kwaliteit zet erg in op leren en delen. 'Durf' omdat mensen met een initiatief vaak eerst hun koudwatervrees moeten overwinnen. 'Denken' omdat we ook moeten reflecteren. Wat zijn we aan het doen met elkaar en welke lessen trekken we daaruit? Ja, en het belangrijkste is misschien wel 'doen'. Wat we bedenken krijgt pas impact als je de schop in de grond steekt."

Onderaannemers

De leerpunten uit het ASK-traject zijn ter harte genomen, vertelt Wezenberg. De behoefte uit het veld is leidend. Stimuland schakelt zoveel mogelijk en 'onafhankelijk van organisatiebelang' de expertise van lokale en regionale organisaties, netwerken en professionals in. Die voeren onder meer een deel van de voucherregeling Samen voor Elkaar uit, organiseren leerkringen en adviseren initiatiefnemers bij het opstellen van projectplannen. Vijf 4D-makelaars bedienen elk een regio. Daar leggen ze contact met initiatieven, brengen vragen en behoeften in beeld en denken kritisch mee. Ze geleiden initiatiefnemers door naar mogelijke financiers, inhoudelijke experts of samenwerkingspartners. Ook screenen 4D-makelaars aanvragen voor vouchers en andere subsidies, ze monitoren initiatieven en zorgen voor een terugkoppeling aan de regio en de provincie.

Eigen wiel

Het platform Samen voor Elkaar vormt de tweede component van kennisinfrastructuur. Het is een onlinenetwerk voor en door initiatiefnemers en ondersteuners, gehost door Stimuland. Doel is informatie en expertise te verzamelen en breed te delen. De bezoeker vindt er tal van discussiegroepen en een serie tools. Bijvoorbeeld stappenplannen voor projecten en subsidieaanvragen, en een fondsenzoeker. Initiatiefnemers kunnen er vragen stellen aan experts, successen delen en activiteiten agenderen. Het platform is nog in ontwikkeling en volgens betrokkenen al veel geraadpleegd. Er is inderdaad veel informatie te vinden en er zijn veel discussiegroepen. Een nadere beschouwing leert wel dat slechts enkele meer dan tien leden hebben en enige activiteit vertonen. Dat roept de vraag op of dit platform – een van de vele in zijn soort – voldoende aansluit bij de manier waarop de verschillende stakeholders willen leren en delen. "Kennis overdragen via een website waarop iedereen zijn dingen deelt, dat is al zo vaak geprobeerd", vindt een van de geïnterviewde initiatiefnemers. "Op de lange termijn kijkt bijna niemand er meer op."

Screening

Daarom blijven persoonlijk contact en maatwerk belangrijk om initiatiefnemers te faciliteren. In elke regio zijn daarvoor spreekuren ingericht. Een 4D-makelaar, vaak samen met een adviseur van Sociale Kwaliteit, is dan beschikbaar voor vragen, advies en doorverwijzing. Zo nodig schuift een expert aan. Het is een vorm van faciliteren, maar ook van screening. Door aan de voorkant de kwaliteit van aanvragen te verbeteren, zijn ze voor het Subsidieloket sneller te behandelen en worden minder kansrijke aanvragen op het spoor van andere fondsen gezet. Datzelfde geldt voor de vele gesprekken die het team Sociale Kwaliteit buiten de spreekuren om voert met aanvragers. In de reportage op pagina 15 volgen we 4D-makelaar Giny Hoogeslag en Sociale Kwaliteit-adviseur Sanneke Snuverink tijdens het spreekuur voor de regio Salland. In het artikel 'Niet vinken maar vonken' op pagina 12 komt de 4D-aanpak uitgebreid aan de orde.

Aanvragen

Dan toch even een paar cijfers. De afgelopen jaren heeft Sociale Kwaliteit bijna 1300 aanvragen voor de verschillende subsidie- en voucherregelingen ontvangen. In maart 2019 heeft onderzoeksbureau I&O de balans opgemaakt toen de teller op 860 aanvragen stond. Meer dan tweederde van deze aanvragen komt voor rekening van de Samen voor Elkaar-regeling, waarvan ongeveer de helft werd verleend. Ook via het Oranjefonds zijn relatief veel aanvragen gehonoreerd. Opvallend is verder dat een aantal kleinere Twentse gemeenten opvallend hoog scoort wat betreft gehonoreerde initiatieven.

Positief verschil

Wie zijn en wat doen al deze aanvragers? Het zou een hele dikke en zeer inspirerende krant opleveren als we alle grote en kleine initiatieven zouden proberen te beschrijven. Ze variëren van een theaterfietstocht tot een kenniskring rond positieve zorg voor demente ouderen, van de transformatie van het laatste, failliet gegane café tot een dorpshuis, uitbreiding van een streekmuseum, tot bovenlokale festivals en innovatieve beweeg- en vitaliteitsprojecten voor verschillende doelgroepen. Elders in deze krant lichten we er een paar uit. Maar hoe gevarieerd ook, twee dingen hebben alle initiatieven gemeen. Allereerst de grote betrokkenheid, gedrevenheid en creativiteit van de initiatiefnemers om met hun activiteiten een positief verschil te maken voor een buurt, kern of bepaalde doelgroep. Dat is ook terug te zien in de cijfers van het Overijsselse burgerpanel: nergens in Nederland zijn meer mensen actief in de samenleving, bijvoorbeeld als mantelzorger, vrijwilliger of lid van een vereniging. Deze cijfers lichten we verder toe op pagina 8.

Vergelijkbare knelpunten

Het tweede dat initiatieven gemeen hebben, zijn de knelpunten waar ze tegen aanlopen. Vrijwel altijd zijn ze afhankelijk van meerdere financiers en elke financier heeft zijn eigen voorwaarden. De een geeft bijvoorbeeld wel geld voor bakstenen, maar niet voor de inrichting. Of andersom. Of alleen voor activiteiten. Een ander stelt de voorwaarde dat de initiatiefnemers uit eigen zak voor- of cofinancieren. Dat is voor instellingen wel op te brengen, maar niet voor vrijwillige initiatieven. Vergunningsplichtige initiatieven moeten rekening houden met budget-verslindende eisen rond veiligheid, welstand, duurzaamheid of overlast. Veel respondenten geven aan dat de administratieve rompslomp en procedurele traagheid een aanslag vormen op de beschikbare tijd en energie van initiatiefnemers. Grotere organisaties en instellingen zijn hier beter tegen bestand dan kleine, lokale, door eenpitters of vrijwilligers gedreven initiatieven. Sociale Kwaliteit probeert hiermee rekening te houden, maar ervaren de initiatiefnemers dat ook zo?

Echt verschil

Uit verdiepende interviews met initiatiefnemers van grote en kleine projecten, partnerorganisaties en enkele gemeenten komt naar voren dat de uitnodigende aanpak van Sociale Kwaliteit erg wordt gewaardeerd. Men ervaart de provincie binnen dit programma als verbindend, deskundig, meedenkend, stimulerend, open, betrokken en benaderbaar. De medewerkers proberen te kijken wat mogelijk is en maatwerk te leveren. "Ik merk echt verschil met vier jaar geleden", aldus Eddy Oude Wesselink van het Katholiek Centrum voor Welzijnsbevordering Overijssel (KCWO). "De provincie staat nu veel meer met de poten in de samenleving." Annet Kersten (WijzOud): "Het is prettig dat die deskundigheid bij de provincie zit. Ons project is er beter van geworden door met Sociale Kwaliteit in gesprek te gaan."

Energielek

Tegelijkertijd ervaren sommige respondenten een zekere starheid, verkokering en bureaucratie, vooral wanneer ze met achterliggende afdelingen zoals het Subsidieloket te maken hebben. "De boodschap is eerst: het is júllie plan, zet het op papier zoals júllie het voor ogen hebben. Maar aan de hand van een checklist moeten er vervolgens allerlei dingen worden ingepast. Dan duurt het lang om het plan goed op papier te krijgen. Steeds weer tot op de komma doorgevraagd worden, motiveert niet. Durf te vertrouwen op onze expertise!", aldus Maaike Heethaar (Kwartiermaker Sport). Marian Freriks, trekker van Kuier Deur, heeft ervaren dat het eigenlijk niet mogelijk is om in te spelen op ontwikkelingen in het project als de subsidie eenmaal vastligt. Anderen geven terug dat de provincie initiatieven pro-actiever moet informeren over veranderingen in regelingen. Gevraagd welke rol de provincie op sociaal gebied het best past, noemen respondenten het vaakst 'aanjager', 'kennisoverdrager', 'partner', 'netwerkbouwer', 'verbinder, en ja, ook 'vermogende vriend' en 'financier'.

Tempo aanpassen

Uit de gesprekken valt verder op te maken dat aanjaagsubsidies op projectbasis een gemengde zegen zijn. Elke cent is welkom, maar het duwt betrokkenen in een projecten-carrousel van voortdurend vernieuwen ten koste van bestendigen. Het zoeken en bij elkaar schrapen van grote en kleine subsidies tot een dekkende begroting en de verantwoording achteraf slurpen veel tijd en energie op. Het is bijvoorbeeld een hele toer om een accountantsverklaring te krijgen.

Stichting Zinderen zet zich in voor een betere kwaliteit van leven voor mensen met een verstandelijke en lichamelijke beperking. Bijvoorbeeld met programma's voor bewegen in de buitenlucht. Vanuit het programma Sociale Kwaliteit ontving Stichting Zinderen een aanjaagsubsidie voor haar initiatief van beweeg- en beleeftuinen. (Foto's: Hester Belderbosch)

Beweeg- en beleeftuinen voor mensen met een lichamelijk en verstandelijk beperking zijn een initiatief van stichting Zinderen. Vanuit het programma Sociale Kwaliteit kregen ze hiervoor eerder een aanjaagsubsidie. (Foto Femke Teussink)

"Accountantsbureaus zijn hun non-profit klanten steeds meer aan het afstoten", legt Reinder Witting van het Twentse Noaberfonds uit. Afhankelijk zijn van subsidies dwingt initiatiefnemers voortdurend hun tempo aan te passen aan het veel tragere tempo van de subsidieverstrekkers. Terwijl vrijwilligers snel de handen uit de mouwen willen steken en het resultaten willen zien. Professionals willen dat uiteraard ook, maar zijn wat meer gewend aan de traagheid van de 'systeemwereld.'

Weggegooid geld

Als de provincie vooral inzet op aanjagen, in hoeverre slagen initiatieven er dan in om zich te bestendigen? Leidt het vouchersysteem met kleine bedragen tot versnippering? We helpen duizend bloemen bloeien en we zien wel wat er op eigen kracht overblijft? Dat speelt vooral bij de lokale initiatieven die op een paar vrijwilligers draaien. Gemeenten hebben beperkte budgetten en andere fondsen voor structurele ondersteuning zijn schaars. Niet elk initiatief kan zelf inkomsten genereren of opschalen om nieuwe fondsen aan te boren. "Als de businesscase niet haalbaar is, moet je de stekker eruit trekken. Dan is het proces nog steeds waardevol geweest, want daar leren we van. Op enig moment komt er wel een alternatief naar boven en daarom is het nooit weggegooid geld", relativeert Tom Jannink (OVKK). "De medewerkers van Sociale Kwaliteit zitten bij al die initiatieven aan tafel. Ze geven heel veel dingen mee en krijgen zelf een beter gevoel bij wat mensen willen doen. Er zit echt geloof in de aanpak als de subsidie verstrekt wordt." Michael Wolbers van Stichting Zinderen onderschrijft dat: "Het voelt goed als een instantie als de provincie je het vertrouwen geeft dat het een goed project is."

Continue factor

Verschillende ondervraagden pleiten voor een financieringsmodel dat meer stabiliteit biedt. Zo ook Karin Köster, met Jan van Sandwijk bedenker van Dag!en-Doen! "Geef ons meer tijd om ontwikkelde zaken te implementeren. Veel initiatieven werken erg efficiënt door lage overhead, maar er is een basis nodig om door te kunnen zetten. De overheid moet kiezen voor een lange adem en niet met alle winden meewaaien." Witting van de Twentse Noabers onderschrijft de noodzaak van administratieve ondersteuning en coördinatie. "Een stabiele factor. Denk aan een zzper die een dag in de week de werving en selectie van vrijwilligers en de beleidsontwikkeling borgt. Anders zakt de hele santenkraam op den duur in elkaar." Hier zit een spanningsveld: het borgen van kwetsbare taken en de continuïteit vragen eigenlijk om professionaliseren en opschalen van het initiatief. Maar de intrinsieke motivatie van de initiatiefnemers komt voort uit de verankering in buurt of wijk. Hun inzet komt voort uit een gevoel van eigenaarschap en dat verdwijnt als professionals te veel overnemen.

Leefwereld - systeemwereld

Pratend over andere financieringsmodellen haalt Witting voorbeelden uit het buitenland aan, zoals de Duitse Burgerstiftungen en Engelse community foundations. Daarin heeft behalve de overheid ook het bedrijfsleven een flink aandeel. Het artikel over de beweegmakelaar laat zien dat private partijen, zoals een zorgverzekeraar, best bereid zijn om te investeren. Het pleidooi van de initiatieven is bij de provincie niet aan dovemansoren gericht. Henk Vrielink en Pascal van Andel, respectievelijk teamleider en medewerker van het Subsidieloket, herkennen de spanning tussen de 'leefwereld' van de initiatiefnemers en de 'systeemwereld' van provinciale bekostiging en verantwoording. Vrielink ziet mogelijkheden om te vereenvoudigen. "Als de uitvoering van een programma hoog op de participatieladder zit, zou het Subsidieloket qua spelregels en instrumenten graag op dezelfde trede willen staan. Dat betekent meer vanuit vertrouwen de verantwoording door aanvragers regelen. Want beleidsmedewerkers hebben veel contact met aanvragers en kennen de voortgang."

Nul op rekest

Ook gemeenten zien nog leerpunten voor de provincie. Gemeenten hebben wel eens moeite met de manier waarop Sociale Kwaliteit lokale initiatieven steunt, weet Maaike Heethaar, kwartiermaker Sport. "Heeft een initiatief bij de gemeente nul op rekest gekregen, krijgen ze van Sociale Kwaliteit toch 3000 euro voor het aanleggen een jeu de boule-baan. Maar voor het onderhoud van de baan staat de gemeente aan de lat." Daarom hanteert Sociale Kwaliteit inmiddels als subsidievoorwaarde dat de gemeente het initiatief van een aanvrager steunt.

Coproductie

Manja van der Zee, regiosecretaris van het WMO-netwerk waarbij acht gemeenten in West-Overijssel aangesloten zijn, hoopt dat gemeenten en provincie meer in gesprek met elkaar zullen zijn. "Hoe kan een programma als Sociale Kwaliteit beter aansluiten bij gemeenten en in samenwerking initiatieven faciliteren? Voor ons gevoel is het beleid van de afgelopen jaren nogal eenzijdig opgesteld en uitgerold. Zoals de subsidieregeling voor noaberschap [Samen voor elkaar] of Gezond bewegen. Wat vinden de gemeenten daarin nu belangrijk en waar lopen ze tegenaan? De provincie hoeft haar beleid niet los te laten, maar een coproductie met de gemeenten zou mooi zijn. Vanuit de regio moeten we de provincie ook sneller en beter aanhaken. Want de faciliterende en ondersteunende functie van de provincie is cruciaal."

Sturend

Verder blijkt dat op het gebied van leren en delen de provincie aan de weg mag timmeren. Het ontwikkelen en inzetten van meetmethodes om de maatschappelijke opbrengst van initiatieven in beeld te brengen, is (nog) niet gelukt (zie ook het artikel 'Een monitor alleen voor de provincie is niet meer van deze tijd'). Respondenten geven terug dat de faciliteiten die de provincie biedt niet altijd passen bij de behoefte van de initiatiefnemers. "Stichting Dag!enDoen! wil onafhankelijk van subsidies zijn. Dat kan als negen gemeenten deelnemen, maar dat gaat te traag. Daarom hebben we bij de provincie aangeklopt. Die wilde dat oplossen via een thematafel. Blijkbaar lag er een opdracht om thematafels aan te zwengelen en wij waren een mooie case. Wij hebben dat als heel sturend ervaren; onze vraag was tenslotte heel anders", aldus Köster. Met betrekking tot netwerkbijeenkomsten adviseert Michael Wolbers van Stichting Zinderen: "Steek die lokaal in. Begin klein in een dorp of gemeente en maak het van daaruit eventueel groter. Nu worden netwerkbijeenkomsten nog wel eens geannuleerd omdat er te weinig animo is. Vaak zijn dezelfde partijen aanwezig. Die kennen elkaar wel en hebben zo'n bijeenkomst niet meer nodig."

Durfkapitalist

Los van alle verbeterpunten die door de respondenten naar voren zijn gebracht, oordelen ze overwegend positief over het programma. "Zonder de bijdrage van het programma Sociale Kwaliteit zouden bepaalde lokale initiatieven niet van de grond zijn gekomen", aldus Henny Huisintveld, adviseur Sociaal Domein in de gemeente Raalte. Volgens Meriel Hendriks van Sportbedrijf Deventer en initiator van de beweegmakelaar, verdient de provincie waardering voor haar rol als 'durfkapitalist'. Ze kreeg een subsidie om het concept van de beweegmakelaar breder in Overijssel uit te zetten. "Je moet maar durven, €70.000 euro investeren op basis van een projectplan van een paar A4'tjes", aldus Hendriks.

Conclusie

De conclusie van de evaluatie: het programma Sociale Kwaliteit is erin geslaagd om instrumenten en werkwijzen in te zetten die belanghebbenden als nuttig, toegankelijk en relatief eenvoudig in het gebruik ervaren. Het meedenken, verbinden en proberen maatwerk te leveren door met initiatiefnemers in gesprek te gaan, worden herkend als waardevolle en vernieuwende punten van provinciaal sociaal beleid. De netwerkaanpak met onderaannemers is de afgelopen jaren sterk ontwikkeld en werpt zijn vruchten af. Waar het gaat om sociale kwaliteit zien de meeste betrokkenen een duidelijke rol voor de provincie weggelegd. Niet alleen als 'vermogende vriend' maar evenzeer als verbinder en netwerkbouwer, en om het ontwikkelen en overdragen van kennis te faciliteren. Daarop kan de provincie de komende jaren verder bouwen.

Meten en weten, tellen en vertellen

In deze krant leest u voornamelijk de kwalitatieve resultaten van het programma Sociale Kwaliteit. Valt er dan niets te meten als het om sociale kwaliteit gaat? Zeker wel. Er zijn indicatoren over de mate van gezondheid, deelname aan sportactiviteiten, betrokkenheid bij de samenleving. Er is ook tevredenheidsonderzoek gedaan onder initiatiefnemers. De kale cijfers zeggen weinig over de effecten, maar wel iets over de context van het programma.

Door Sonja Leferink & Anita Esselink

Overijsselaars participeren actief in de samenleving

Een van de kwantitatieve instrumenten voor beleidsmonitoring is het burgerpanel. Een keer in de zoveel tijd vult een representatieve groep Overijsselaars een (digitale) vragenlijst in. Onderwerpen variëren van economie tot politiek tot sociaal tot vrije tijd. Zo krijgt het burgerpanel vragen over maatschappelijke betrokkenheid voorgelegd. Overijsselaars blijken relatief meer te participeren dan de Nederlandse bevolking als geheel.

1. Maatschappelijke betrokkenheid (2020) (bron: burgerpanel 2020)	Overijssel	Nederland
Actief meedoen in de samenleving	52%	43%
Actief als vrijwilliger	54%	47%
Actief met mantelzorg	37%	28%
Lid van een vereniging/organisatie	46%	32%

Wat kan deze cijfers verklaren? Zien we in deze cijfers het typisch Overijsselse Noaberschap terug? Duidelijk is dat de cohesie in de buurt in Overijssel sterker wordt ervaren dan gemiddeld in Nederland.

2. Ervaren cohesie in de buurt (2020) (bron: burgerpanel 2020)	Overijssel	Nederland
Noaberschap ervaren in eigen buurt	59%	42%
Wekelijks contact met familie/buren/vrienden	88%	83%
Wonen in een prettige buurt met veel samenhorigheid	48%	36%
Buren gaan prettig met elkaar om	71%	66%

Ook op sportief gebied steekt Overijssel gunstig af.

1. 3. Jeugd en sport (2016) (bron: Sportservice Overijssel)	Overijssel	Nederland
Jongeren die regelmatig sporten	80%	72%
Jongeren die lid zijn van een sportvereniging	75%	71%

Hoe verhoudt zich dat tot de bijna 1450 initiatieven die Sociale Kwaliteit mede mogelijk heeft helpen maken? Deze cijfers zeggen helaas niets over de effecten van het programma. Er zijn zo veel andere factoren die bepalen hoe maatschappelijk actief – of gezond, sportief, sociaal betrokken – inwoners zijn, en op de meeste daarvan heeft de provincie geen invloed. Zoals expert Martin Schulz in het interview-artikel 'Maak programma's politiek, dan gaat het ergens over' uitlegt: oorzaak-en-gevolgrelaties van beleid zijn complex en vrijwel nooit inzichtelijk te maken. De opbrengsten van een programma als Sociale Kwaliteit, waarbij de provincie meer voor een netwerkende en faciliterende rol kiest, zijn nu eenmaal beter te vertellen dan te tellen en te meten. Toch is het zinvol om dit soort enquêtes af te nemen. Het levert waardevolle informatie op voor het ontwikkelen en bijstellen van beleid en uitvoeringsprogramma's. Vragen naar behoeften, ervaringen of tevredenheid levert meestal een goed beeld op van belangrijke thema's en verbetermogelijkheden.

Adviesgesprekken helpen initiatieven op weg

Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit de enquête die naar de 450 mensen en organisaties is gestuurd die in de periode 2017-2019 een adviesgesprek hebben gehad met een van de medewerkers Sociale Kwaliteit. Het programmateam wilde weten wat initiatief-nemers van deze benadering en van het gesprek zelf vonden. Ook – of juist – als er ze geen subsidie van de provincie hadden. Bijna 150 ingevulde vragenlijsten kwamen retour.

Ruim tweederde van de initiatiefnemers vindt dat de gesprekken goed (42%) of heel goed (27%) hebben geholpen, en volgens nog eens 21% hebben ze een beetje geholpen. 11% geeft aan er niets of nauwelijks iets aan te hebben gehad. Ongeveer 40% hield er nieuwe contacten aan over. "Er is meer verbinding gelegd met verschillende partijen in Overijssel en met andere initiatieven. Hierdoor is het plan versterkt", licht een respondent toe.

Verbeterpunten

Natuurlijk is ook gevraagd naar verbeterpunten. In het vervolgtraject blijken initiatiefnemers vaak tegen regels, procedures en het gebrek aan afstemming aan te lopen. Ze missen een integrale aanpak binnen de provinciale organisatie zelf en vinden de doorlooptijd van een subsidietraject lang en het is niet altijd transparant waarom een aanvraag al dan niet wordt goedgekeurd. Sommige initiatiefnemers voelen zich te veel in een bepaalde 'formule' gedrukt: "Het probleem is dat Sociale Kwaliteit gebonden is aan de bestaande regelingen. Wij werken vanuit een behoefte in de samenleving en het antwoord dat wij daarop zouden kunnen en willen geven. Wij moeten ons idee te veel aanpassen en geweld aandoen om in een regeling te passen. Dat kost ook onnodig veel tijd."

Tot slot: ruim 95% van de respondenten zou het adviesgesprek met Sociale Kwaliteit aanbevelen aan andere initiatiefnemers. Dat rechtvaardigt de conclusie dat het adviesgesprek als onderdeel van de aanpak van Sociale Kwaliteit zijn waarde heeft bewezen.

GROTESTEDENBELEID

Omgevingsvisie Gelderland
Richting geven en richting laten

Ramon Barends
PSP'92 Gelderland
Juni 2026

Deze notitie maakt onderdeel uit van onze zienswijze op de Gelderse Ontwerp-omgevingsvisie.

Zaaknummer: 2026-002132;
GS-besluit d.d. 14-04-2026

Herwaardering van het Grotestedenbeleid als motor voor brede welvaart

Inleiding

De provincie Gelderland staat voor grote maatschappelijke opgaven. De woningbouwopgave, de energietransitie, klimaatadaptatie, bereikbaarheid, sociale ongelijkheid en de druk op voorzieningen vragen om een integrale benadering van de fysieke en sociale leefomgeving. De Ontwerp-Omgevingsvisie benoemt deze uitdagingen terecht en kiest voor een samenhangende aanpak van ruimte, economie, natuur en samenleving.

Tegelijkertijd ontbreekt in de visie een expliciete erkenning van de rol die de Gelderse steden vervullen als economische, sociale en culturele motoren van de provincie. Daarmee is een belangrijke les uit het voormalige Grotestedenbeleid (GSB) verloren gegaan: complexe stedelijke vraagstukken vragen om een integrale, gebiedsgerichte aanpak.

Uit evaluaties van het Grotestedenbeleid – zie de bijgevoegde notitie Barends/Wierda (2011) – blijkt dat juist de combinatie van sociaal-economische, sociaal-maatschappelijke en fysieke investeringen heeft geleid tot verbeteringen in kwetsbare wijken en steden. De kracht van deze aanpak lag niet alleen in de financiële middelen, maar vooral in de ontkokerde samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties, bewoners en ondernemers.

De Omgevingsvisie biedt een uitgelezen kans om deze lessen opnieuw te verankeren in het provinciale beleid.

Het belang van steden voor Gelderland

Gelderland kent een sterk stedelijk netwerk met onder meer Arnhem, Nijmegen, Ede, Apeldoorn, Zutphen, Tiel, Doetinchem en Harderwijk als belangrijke centra voor werkgelegenheid, onderwijs, zorg, cultuur en innovatie. Deze steden vervullen een bovenlokale functie voor hun regio's en dragen substantieel bij aan de economische ontwikkeling van de provincie.

Tegelijkertijd concentreren zich in steden ook maatschappelijke vraagstukken zoals woningtekorten, bereikbaarheidsproblemen, gezondheidsverschillen, segregatie en armoede. Deze opgaven laten zich niet oplossen door uitsluitend ruimtelijke maatregelen. Zij vragen om een combinatie van investeringen in wonen, werk, onderwijs, gezondheid, veiligheid, mobiliteit en openbare ruimte.

Juist hier ligt de historische waarde van het Grotestedenbeleid. Het beleid erkende dat leefbaarheid niet uitsluitend ontstaat door fysieke investeringen, maar door een samenhangende aanpak waarin sociale en economische factoren even belangrijk zijn als ruimtelijke ontwikkeling.

Van sectoraal naar integraal omgevingsbeleid

De Omgevingswet heeft als uitgangspunt dat maatschappelijke opgaven in samenhang worden benaderd. Dit sluit nauw aan bij de werkwijze van het Grotestedenbeleid. Toch bestaat het risico dat de uitvoering van de Omgevingsvisie opnieuw langs afzonderlijke beleidslijnen wordt georganiseerd.

Een eenzijdige focus op woningbouw, mobiliteit of energietransitie kan ertoe leiden dat sociale effecten onvoldoende worden meegewogen. Nieuwe woningen alleen creëren geen leefbare wijk. Bereikbaarheid alleen leidt niet automatisch tot gelijke kansen. Klimaatmaatregelen alleen versterken niet vanzelf de sociale cohesie.

De provincie kan daarom een belangrijke rol spelen door gemeenten te ondersteunen bij integrale gebiedsontwikkeling waarin fysieke investeringen worden gekoppeld aan maatschappelijke doelstellingen zoals gezondheid, participatie, kansengelijkheid en veiligheid.

Voorkom een nieuw waterbedeffect

Een belangrijke waarschuwing uit eerdere evaluaties van het wijkenbeleid betreft het zogenaamde waterbedeffect. Wanneer investeringen uitsluitend worden geconcentreerd in afzonderlijke wijken, bestaat het risico dat problemen zich verplaatsen naar omliggende buurten of gemeenten.

Ook in de huidige situatie is dit risico aanwezig. Woningmarktdruk, sociale problematiek en mobiliteitsvraagstukken houden zich niet aan gemeentegrenzen. Een aanpak die uitsluitend lokaal of wijkgericht is, kan leiden tot verschuiving van problemen in plaats van duurzame oplossingen.

De Gelderse Omgevingsvisie zou daarom nadrukkelijk aandacht moeten besteden aan de samenhang tussen stedelijke centra, omliggende wijken en regionale netwerken. Niet alleen wijken hebben ondersteuning nodig, maar ook de steden als geheel vervullen een cruciale rol in het functioneren van Gelderland. Dit is in de Omgevingsvisie voldoende geborgd.

Betrokkenheid van inwoners

Een tweede belangrijke les uit het Grotestedenbeleid is het belang van actieve betrokkenheid van inwoners. De stadsdebatten en wijkgesprekken die destijds werden georganiseerd zorgden voor draagvlak, kennisuitwisseling en wederzijds vertrouwen tussen overheid en samenleving.

De grote transities waar Gelderland voor staat zullen alleen slagen wanneer inwoners zich mede-eigenaar voelen van de keuzes die worden gemaakt. Participatie moet daarom meer zijn dan een formele inspraakprocedure. Er is behoefte aan een doorlopende maatschappelijke dialoog over de toekomst van stad, dorp en regio.

De provincie kan hierin een stimulerende rol spelen door periodieke Gelderse Omgevingsgesprekken te organiseren waarin inwoners, maatschappelijke organisaties,

ondernemers en overheden gezamenlijk de voortgang en uitvoering van de Omgevingsvisie bespreken. De dialoog moet verder voortgezet worden. Graag een toezegging.

Aanbevelingen

1. Veranker een expliciete stedelijke agenda in de Omgevingsvisie

Neem in de definitieve Omgevingsvisie op dat sterke steden een randvoorwaarde zijn voor brede welvaart in heel Gelderland. Ontwikkel een provinciale stedelijke agenda waarin woningbouw, bereikbaarheid, economie, gezondheid, veiligheid en sociale samenhang integraal worden benaderd. Hiermee wordt voortgebouwd op de succesvolle uitgangspunten van het Grotestedenbeleid.

2. Stimuleer integrale gebiedsontwikkeling en voorkom waterbedeffecten

Koppel fysieke investeringen nadrukkelijk aan sociale en economische doelstellingen. Beoordeel provinciale programma's niet alleen op ruimtelijke resultaten, maar ook op effecten voor leefbaarheid, kansengelijkheid en sociale cohesie. Besteed daarbij aandacht aan de samenhang tussen wijken, steden en regio's om verplaatsing van problemen te voorkomen.

3. Organiseer periodieke Gelderse Omgevingsgesprekken

Introduceer een provinciaal programma van Omgevingsgesprekken waarin inwoners, gemeenten, maatschappelijke organisaties en ondernemers actief worden betrokken bij de uitvoering van de Omgevingsvisie. Hiermee wordt aangesloten bij de succesvolle traditie van stadsdebatten uit het Grotestedenbeleid en wordt invulling gegeven aan de participatieve ambities van de Omgevingswet. De gesprekken zoals deze in fase 1 en 2 van de participatieve fase zijn gevoerd hebben laten zien dat hier vraag naar is en dat deze ook zeker een opbrengst hebben.

Conclusie

De Gelderse Omgevingsvisie biedt kansen om de lessen van het Grotestedenbeleid opnieuw te benutten. De maatschappelijke opgaven van deze tijd vragen niet om een sectorale aanpak, maar om een integrale benadering waarin ruimtelijke, sociale en economische ontwikkelingen in samenhang worden beschouwd.

Door een expliciete stedelijke agenda op te nemen, integrale gebiedsontwikkeling te stimuleren en inwoners actief te betrekken bij de uitvoering, kan Gelderland bouwen aan sterke steden, vitale wijken en een provincie waarin brede welvaart voor alle inwoners centraal staat.

Arnhem, 16 JUN 2026

Ramon Barends
PSP'92

Bijlage

Nijmegen, pracht van een stad (2011), Ramon Barends en Sent G. Wierda, Lijst Ramon Barends/ONP

NIJMEGEN, PRACHT VAN EEN STAD

Evaluerende beschouwing
op het grotestedenbeleid

Ramon Barends
en Sent G. Wierda

Lijst Ramon Barends

Juli 2011

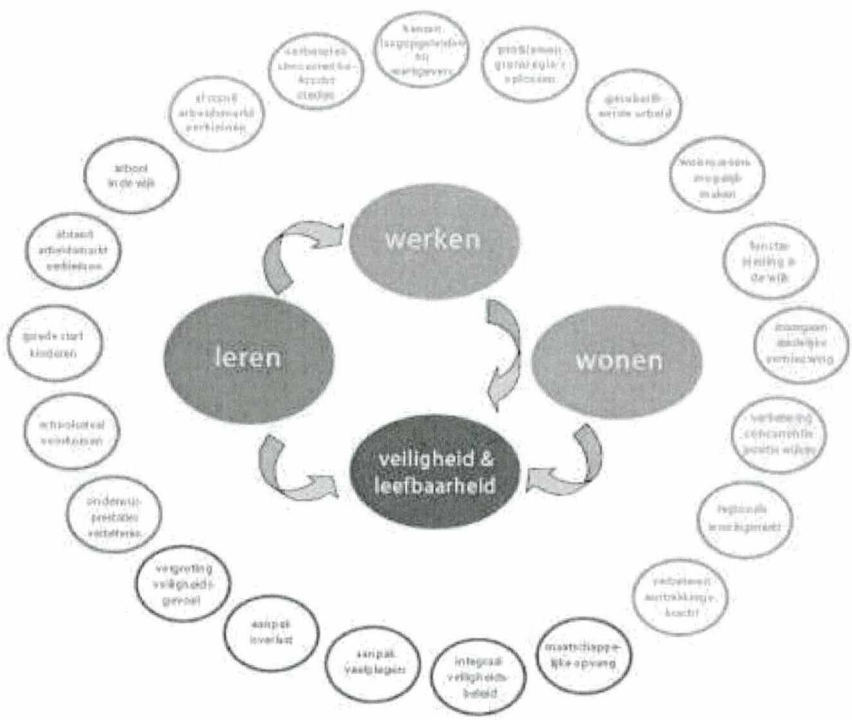
Samenvatting

Deze notitie kijkt terug op de totstandkoming van het grotestedenbeleid. Er wordt inhoudelijk concreet teruggeblikt in evaluatieve zin op de derde periode grotestedenbeleid. Ook aanpalende facetten van steden- en wijkenbeleid worden beschouwd.

Conclusie
Conclusie is dat wij enthousiast zijn over het grotestedenbeleid en over het wijkenbeleid. Wij betreuren de besluiten van de afgelopen kabinetten om hiermee te stoppen. Ook het huidige kabinet perkt dit beleid in wat wij een slechte zaak vinden. Wijkbewoners worden zo teleurgesteld. Deze mensen zijn actief met en in hun wijk, hun leefomgeving. Het zou goed zijn om als stad Nijmegen de organisatie van het grotestedenbeleid en het wijkenbeleid opgetuigd te houden, zodat de ontkokerde werkwijzes aanwezig blijven in de organisatie.

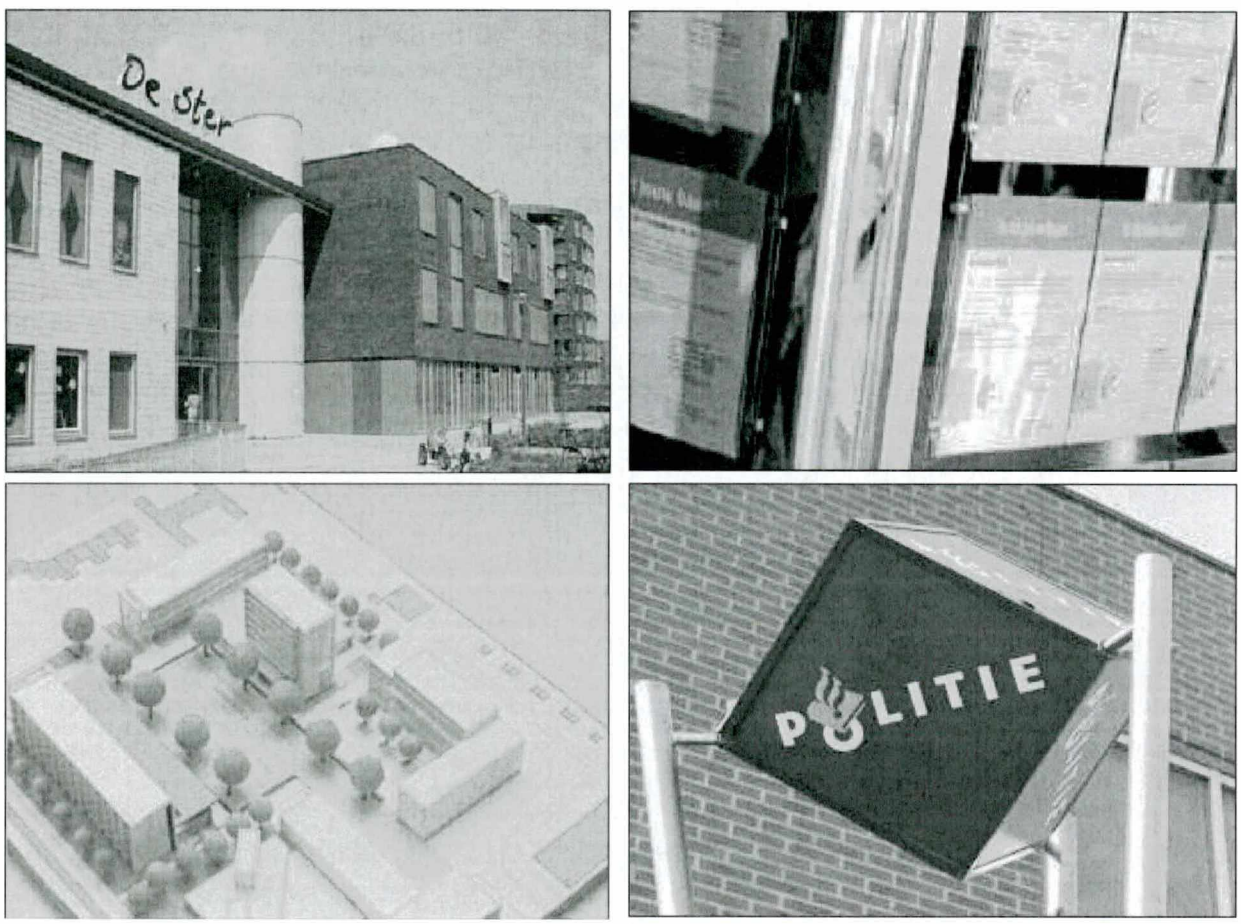
De aanbevelingen staan op bladzijde 13.

Inleiding

De laatste maanden van het grotestedenbeleid tikken weg. Voor het werken in de wijken is dat het einde van een periode van een methode die – denken wij – zijn vruchten heeft opgeleverd. Wij kijken in deze notitie m.n. terug op GSB-3, maar nemen hierbij ook de voorgaande GSB-periodes en de Pechtold-projecten mee, alsmede het nog lopende Krachtwijkenbeleid en Gelders Stedelijk Ontwikkelingsbeleid. Als reflectie bij GSB-3 hebben wij ook gekeken naar de gemeente Arnhem die ook met de grootstedelijke problematiek te maken heeft. In deze notitie komen we ook tot een eindevaluatie van onze partij op het GSB-3-plan van 17 november 2004 voor Nijmegen. Vier spraakmakende projecten zetten we als aansprekend voorbeeld uit de veelheid aan initiatieven in de spotlights.

Grotestedenbeleid: een geschiedenis

In 1994 werd alles anders in Den Haag: het CDA verdween uit het kabinet en D66 introduceerde het grotestedenbeleid. Onder leiding van staatssecretaris Jacob Kohnstamm werd er in de G4 geëxperimenteerd met integraal werken. De verkokering van geldstromen werd tegengegaan. Deze eerste periode beviel, zodat in het tweede paarse kabinet er een Minister voor Grotestedenbeleid en Integratie kwam in de persoon van Roger van Boxtel. Hij ging aan de slag met én de G4 én de G27 ofwel de G31. In 2004 waren we inmiddels wat kabinetten-Balkenende verder en viel grotestedenbeleid inmiddels onder Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing Thom de Graaf, later Alexander Pechtold. In het vorige kabinet viel grotestedenbeleid onder het Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie onder VROM.

Nijmeegs beleid onder de pannen

In 2004 heeft de gemeenteraad het derde Meerjarenontwikkelingsplan (MOP-3) vastgesteld. Hieraan voorafgaand is de tweede MOP geëvalueerd. Inmiddels is in het kader van de Jaarstukken 2009 het MOP-3 ook geëvalueerd. Ook is Hatert inmiddels bestempeld tot Vogelaarwijk en zijn delen van Dukenburg en Lindenholt en is Neerbosch-Oost bestempeld als GSO-wijk. Geprobeerd wordt om die beleidslijnen niet hier in extenso te behandelen, maar we zullen er niet aan ontkomen deze vlakken aan te raken, omdat deze in elkaars verlengde liggen.

Inleidend

De outcomedoelstellingen van GSB-III zijn:

1. Het verbeteren van de objectieve en subjectieve veiligheid;
2. Het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving;
3. Het verbeteren van de sociale kwaliteit van de samenleving;
4. Het binden van de midden- en hogere inkomens aan de stad;
5. Het vergroten van de economische kracht van de stad.

Deze doelstellingen komen in de drie pijlers terug en deze pijlers grijpen in elkaar samen. Als de ene pijler niet goed functioneert heeft dat gevolgen voor de andere.

Sociaal

Inburgering begint met het leren van de Nederlandse taal. Sinds de invoering van de Wet Inburgering van VVD'er Rita Verdonk (Minister voor Vreemdelingenzaken, Immigratiebeleid en Integratie, later voor Vreemdelingenzaken, Integratie, Jeugd en Reclassering) is er een andere systematiek in de inburgering gekomen. De insteek was meer prestatiegericht en om meer groepen te laten inburgeren dan voorheen. Dat dit niet eenvoudig bleek te zijn blijkt nu uit de cijfers. Integratie is en blijft een belangrijk onderwerp binnen de grote stad.

Op het gebied van maatschappelijke opvang zien we een aantal zaken gebeuren die met andere pijlers van doen hebben. De opvang slibt dicht omdat er geen goede woningen voor deze doelgroep voorradig zijn. Binnen de fysieke pijler moet hier extra aandacht voor komen, anders verblijven mensen nodeloos lang in crisisopvang, waardoor er wachtlijsten blijven ontstaan die moeilijk oplosbaar zijn. De oplossing lijkt hier dus te zijn: meer sociale woningbouw.

Ook is er een gevaar voor de acceptatie van asielzoekers door de stagnatie van doorstromen naar woonruimte door mensen in de crisisopvang. Generaal-pardonners krijgen immers voorrang op 'de eigen mensen'. Omdat deze asielzoekers ook nog in de ogen van wijkbewoners een volledig ingerichte woning krijgen is er sprake van afgunst richting de nieuwe Nijmegenaren. Dat is zorgelijk voor een geslaagde integratie.

Leefbaarheid: *Futsal Chabbab scoort*

Futsal Chabbab is het project dat sport verbindt met een sociaal-veilige leefbare wijk. Het project is ontstaan in 2001 omdat Hesevelder Saïd Achouitar met de jongeren in de wijk ging voetballen op voorwaarde dat de jongeren goed gedrag zouden vertonen. Deze methode sloeg aan en is verbreed met huiswerkbegeleiding en een NEC-BuurtBattle. De 'methode-Saïd' wordt nu in 5 Nijmeegse wijken uitgevoerd. Ook is er in andere steden belangstelling voor.

Veiligheid
Van belang bij veiligheid zijn de beleidsvelden leefbaarheid, ruimtelijke invulling, jeugd, participatie en sociale voorzieningen. Als daar gaten in zitten is er duidelijk kans op het gebrek aan het gevoel veilig te zijn. Veiligheid is natuurlijk objectief te meten, maar het gevoel is en blijft subjectief. Onverschilligheid voor wat er in de wijk gebeurt en een gebrek aan burgerschap en dus sociale cohesie draagt niet bij aan de wijkveiligheid.

Overlastbestrijding is een van de domeinen waar binnen het Nijmeegse veiligheidsbeleid aandacht aan gegeven wordt. Overlast van jongeren voorkom je in onze ogen door activiteiten en faciliteiten te bieden. Initiatieven als Futsal Chabbab (zie kader leefbaarheid) werken hier positief bij en versterken de leefbaarheid in de wijk. Door ruimte te geven kan er ook wat geëist worden van jongeren en kunnen jongeren die alsnog overlast veroorzaken streng worden aangepakt. Preventief jongerenwerk geeft zo ook kansen voor repressief optreden als dat moet.

Integrale handhaving werkt positief omdat diverse partijen samenwerken richting multiprobleemgezinnen. Er wordt gewerkt met stadsdeelveiligheidsplannen om per gebied specifiek acties in te kunnen zetten.

Ook de wijkveiligheid krijgt aandacht van de gemeente. Burgerparticipatie wordt hier als speerpunt benoemd waarbij het wantrouwen van burgers in de instellingen eerst weggenomen worden. Inwoners hebben nog te vaak het idee dat zaken melden en het doen van aangiften geen zin heeft. Hier zit een groot aandachtspunt voor politie en toezicht.

Als veelplegers eenvoudig in detentie te plaatsen zijn is dat goed voor de samenleving. Na afloop van de detentie moet er ook aandacht zijn voor de veelpleger, zodat hij niet terugglijdt. Deze aandacht is er en er wordt gewerkt aan de noodzakelijke leefmiddelen als wonen, inkomen en dagbesteding.

Huiselijk geweld en intimidatie zijn twee zaken die ingrijpend zijn voor de slachtoffers. We zien m.n. bij de intimidatie in de wijk grootschalige escalaties ontstaan. Het Sirocco-project in Hatert is stopgezet door bedreigingen.

Wonen: *Waterkwartier sociaal heroverd*
In het Waterkwartier wordt door de wijkvereniging Ons Waterkwartier veel werk verzet op het gebied van leefbaarheid, economie en wonen. Door een gevarieerd woningvoorraad worden problemen verminderd. In gezamenlijkheid worden problemen opgelost. Eigen voorzieningen als het Gemeenschapshuis worden nu door de gemeente overgenomen en verbeterd. De cultuur-historie van het Waterkwartier is in de wijk nog goed waarneembaar en herkenbaar.

Fysiek
De fysieke infrastructuur is dienend voor de sociaal-culturele en de sociaal-economische structuur binnen een grote stad. Als de ruimte in de stad en het wonen in de wijk niet goed op orde zijn komt het sociale en economische in gevaar. De kern van grotestedenbeleid zit echter in het besef dat het sociale domein weer een eis is voor een goede fysieke infrastructuur.

Nieuwbouw en renovatie in de wijken is een middel om de woningbouwvoorraad en de samenstelling te verbeteren. In de planperiode is m.n. in het begin door de positieve economie veel aangepakt. Ook het omzetten van huur naar koop geeft een positieve impuls aan een wijk qua leefomgeving. Er ontstaat dan meer een mix op het gebied van sociaal-economische status en sociaal-culturele afkomst.

Nieuwbouw is een noodzaak omdat er woningnood is (zie 'maatschappelijke opvang') en vraag naar huisvesting continue aanwezig is. Het is jammer dat de doelstelling in GSB-3 niet behaald is, maar in Nijmegen zelf is bijbouwen haast niet meer mogelijk. Het RSP-sleutelproject Koers West in de stad en de Waalsprong buiten de bestaande stad bieden meer kansen.

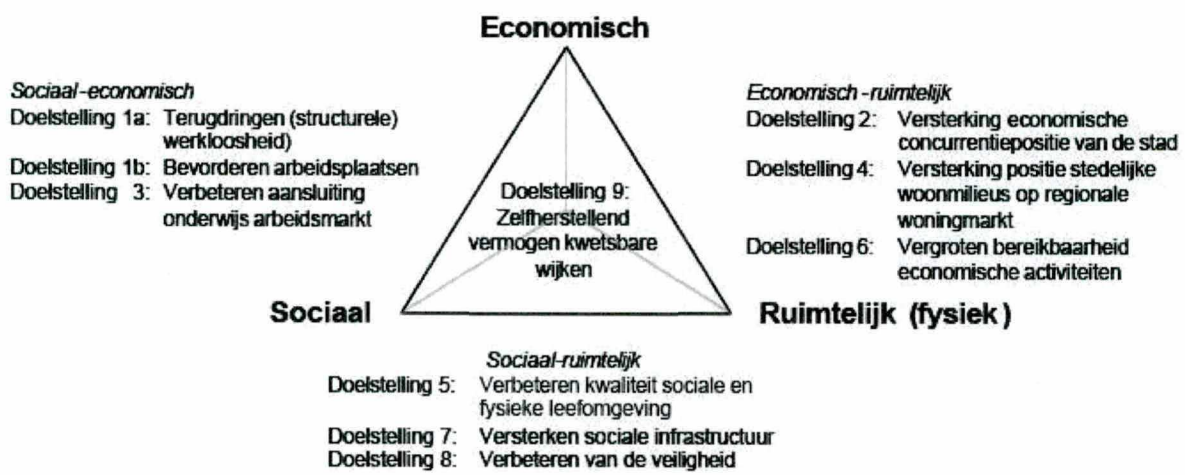
Wijkgroen geeft de leefbaarheid een stevige impuls. Groen geeft mogelijkheden om te bewegen en elkaar te ontmoeten. De openbare ruimte verbetert door jongerenvoorzieningen te plaatsen en de wegen, straten en pleinen op peil te houden.

Een tot nu gemist element in het grotestedenbeleid is mobiliteit. De SER signaleerde dit al in 2002 en wij delen die suggestie. Deze past in onze partijfilosofie om mobiliteit aan het begin van de keten te zetten.

Economisch

Kennisclusters naar Nijmegen halen is belangrijk voor de economie. In de eindverantwoording wordt aandacht besteed aan Health Valley en aan de acquisitie naar kennisinnovatieve bedrijven. Nijmegen is hier sterk in gebleken door de Universiteit en de Hogeschool.

Voor de grotestadsproblematiek van het grotestedenbeleid is het echter veel belangrijker om te kijken naar de economie in de wijk. Vragen over de buurtwinkel en de positie in de wijk van de markt zijn van belang voor de sociaal-economische structuur. Goed voorbeeld is de wijkmarkt in het Waterkwartier die door de grote bouwactiviteiten nu stil ligt maar in de toekomst weer gaat draaien. Het is jammer dat deze aspecten binnen het GSB-3 niet zijn ingevuld.

Sterke wijken, sociale stad

De gemeentelijke evaluatie uit juni 2010 blikte terug op het grotestedenbeleid zoals door Geert van Rumund en eerder Wim Hompe vormgegeven was. Nu deze periode is afgerond is het goed om ook kort terug te kijken naar de Meerjarenontwikkelingsvisie zelf. Het is jammer dat in de gemeenteraad niet inhoudelijk over het slot van het grotestedenbeleid is gesproken, want toen in november 2004 het besluit genomen werd over het MOP-3 is er uitgebreid en gefundeerd in de commissie Werk en Inkomen en in de gemeenteraad over gesproken.

Bij de tweede GSB-periode stonden de 5 o's centraal: ontmoeting, opvang, ontplooiing, ontspanning en organiserend vermogen. Er werd meer focus gelegd op de voorschoolse opvang in aandachtswijken. Ook werd er geïnvesteerd in een verbinding tussen voortgezet onderwijs en buurtsportwerk. Futsal Chabbab is een exponent hiervan (zie kader leefbaarheid). In het kader van de voor- en naschoolse opvang en het thema ontmoeting komen de open wijkscholen naar voren als doelstelling.

Ontplooiing, maar dan economisch, was al in 1999 een belangrijk item. Centrum 2000 (de sloop van het politiebureau en sociale dienst aan de Mariënburg en de totstandkoming van de Marikenstraat), het MTC (wat uiteindelijk is afgeblazen) en de Spoorzone (nog steeds in ontwikkeling) waren kernopgaven. We moeten nu constateren dat deze pijler niet geheel goed uit de verf is gekomen.

Een goed gevoel ontstaat als de openbare ruimte sociaal veilig en groen is. Dat was een gedachte die in het MOP-2 naar voren kwam. Het gevoel van veiligheid moest versterkt worden. Maatregelen om aan deze subjectieve doelstelling tegemoet te komen werden uitgewerkt. We zien nu dat er veel aandacht is voor de openbare ruimte in stad en wijk.

'Sterke wijken, sociale stad' is de naam van het laatste meerjarenontwikkelingsplan voor grotestedenbeleid (MOP-3) voor 2005-2009. in de raadsvergadering van 10 en 17 november 2009 werd dit document besproken en aanvaard.

Er werd in **de sociale pijler** van het MOP sterk ingezet op het voorkomen van schooluitval zonder startkwalificatie. In 2003 viel ± 5% (ongeveer 1100 leerlingen) tussen 12 en 23 jaar uit. Ook was er zorg voor het grote verschil in opleidingsniveau van Marokkanen en andere allochtonen. Zij bezoeken gemiddeld minder vaak Havo- of VWO-onderwijs. In de evaluatie kwamen deze thema's minder scherp terug. Deze thema's spelen nog steeds in de stad. Het is van belang dat huiswerkondersteuning breed voor handen is voor alle kinderen.

Ook werd ingestoken op een vergroting van jongeren aan sportactiviteiten. Sportservice zou meer ingezet moeten worden om een toeleidende rol te vervullen naar sportverenigingen. De 'formele' sportsetting is minder in trek bij allochtonen en bij kinderen in een achterstandssituatie.

Meldingen van jongerenoverlast ontstaan door twee factoren. Of jongeren veroorzaken echt overlast door hun gedrag in de openbare ruimte. Of anderen zijn bang omdat er jongeren op straat zijn, zonder overlastgevend gedrag maar gewoon elkaar ontmoetend. Jongerengroepen kunnen zelfs juist overlast gaan

veroorzaken omdat er steeds gezegd wordt dat ze overlast veroorzaken terwijl ze dat niet doen. De tolerantiegrens van mensen jegens jongeren daalt in ieder geval wel. In het MOP wordt hier aandacht op gevestigd. Aanpak kan zijn het creëren van jongerenontmoetingsplekken.

Rond maatschappelijke opvang en zorg lag de focus op vroegtijdig signaleren en preventief handelen om curatief en repressieve zorg te voorkomen. Zinvol, want mensen glijden hierdoor niet helemaal af en kunnen zo goed begeleid en geholpen worden.

In **de fysieke pijler** worden vanuit de Stedelijke Vernieuwingsdocumenten integrale wijkvisies gemaakt. Er zijn wijkvisies voor de 3 W-wijken, Hatert en Dukenburg. Daarnaast worden Koers West en de dijkteruglegging bij Lent benoemd als stedelijke ontwikkeling.

7.740 nieuwe woningen waren een doelstelling, omdat de gemeente inzag dat er een krapte in bepaalde segmenten ontstond, waardoor er geen doorstroming meer was. Minder mensen konden zich een koopwoning veroorloven. Deze ontwikkeling is alleen maar verder gegroeid door de recessie van 2008-2009. Voor GSO werden een aantal specifieke punten benoemd: de bebouwing op de Limos en de St. Josephhof met aandacht voor de cultuurhistorische elementen, een uitwerking van Wonen boven winkels en de herstructurering van woonwagencentrum Teersdijk. Wonen boven winkels is nog steeds een issue. Teersdijk nadert een afronding.

Groen in de stad wordt gerealiseerd middels de aanpak van de parken (Goffertpark en Kronenburgerpark) en de realisatie van het Park West dat van Neerbosch via Hees naar de Weurtseweg loopt. Ook het Park Brakkenstein krijgt een verbinding met de groene zones bij de campus en de ecologische zuidrand. In de Waalsprong komt het Park Lingezegen.

In het Willemskwartier is middels een voorloper van de Krachtwijkenaanpak gewerkt aan het sociaal verbeteren van de wijk door fysiek in te grijpen. Door renovatie en sloop van huizen en het Hermesterrein aan de wijk terug te geven is er nu een betere fysiek-sociale cohesie. Het nieuwe Wijkvoorzieningenhart (in het MOP-3 heet het nog WOC) dat recent is opgeleverd komt de hele buurt bij elkaar.

Op het gebied van **de economische pijler** is er aandacht voor de groeiende werkloosheid van dat moment en voor de in elkaar zakkende kantorenmarkt. Leegstaande bedrijventerreinen en kantoorpanden zijn niet goed voor de stad. Verder moet Nijmegen blijven focussen op kenniseconomie en innovatie. 45% van de banen is hoogwaardig op het gebied van kennis. Met Health Valley kan hier een gestroomlijnder beleid op worden gevoerd. Tenslotte komt er voor de ringstraten in de binnenstad een stratenmanager die aan de slag gaat met de branchering van deze straten. Echt Nijmeegse winkeltjes krijgen hier een plekje.

Mobiliteit krijgt in relatie met economie geen GSB- of GSO-gelden, maar wel wordt het als punt van aandacht genoemd. De bereikbaarheid per snelweg en per goederenspoor is een pijnpunt. De verbinding over het water is een groot pluspunt. De aanleg van de Stadsbrug wordt voor de twee ontwikkelingsgebieden als erg belangrijk gezien. De Vinex-wijk in Noord en het Sleutelproject in West krijgen zo een goede verbinding. Bereikbaarheid is van belang voor de stadseconomie.

De gemeente zet geen extra middelen in op dienstverlening, want er is een goed lopend Bedrijvenloket in de Stadswinkel.

Toekomst
Grotestedenbeleid is opgehouden in 2010 en zal niet worden opgevolgd door het kabinet-Rutte/Verhagen. Het kabinet wil kennisdelen en faciliteren, maar zonder financiële middelen. Opvallend is dat adviesorganen als de SER, RMO, Nicis en VROM-Raad en ook Minister Vogelaar allemaal aandrongen op een GSB-4, maar dat onder Minister Van der Laan is besloten om geen vierde tranche van het grotestedenbeleid in te gaan, maar alleen het krachtwijkenbeleid door te zetten. Een geruisloze beslissing die door de G32 zonder veel morren is geslikt.

Conclusie
Uit de evaluaties en de beschouwende rapporten en onderzoeken blijkt dat het grotestedenbeleid haar vruchten heeft afgeworpen. De steden liggen er beter bij op het gebied van wonen, werken en leven. Beter onderwijs levert betere banen op wat het leven op een beter niveau brengt omdat betere huisvesting dan binnen bereik is en een betere ontplooiing waaronder weer onderwijs. Een positieve spiraal dus. Duidelijk is ook dat het zelforganiserend vermogen van de samenleving geprikkeld werd door het grotestedenbeleid en nu door het krachtwijkenbeleid. Het gaat hierbij ook om het ontwikkelen van een vorm van interactief beleid in de stad: het samen (be-)sturen van je stad en wijk. Na het vaststellen van de Stadsvisie in 2001 hebben de betrokken inwoners niets meer vernomen over de uitvoering. Het GSB-convenant wat uit de Stadsvisie moest vloeien, het MOP, was toen ook al gesloten met het Rijk (in 1999).

Participatie: *Zevensprong bestuurt samen*
Bewoners willen gehoord worden en serieus genomen worden door de gemeentelijke bestuurders. Toen de gemeente met de reconstructie van de Dukenburgse woningbouw wilde beginnen hebben in 7 wijken mensen zich verenigd in platforms. Als koepelorganisatie voor die 7 platforms is de Zevensprong opgericht, waarin van elke wijk een vertegenwoordiger zitting heeft. Ook zijn er thematische groepen, zoals WMO, jeugd, groen, ruimte en veiligheid.

Vergelijken met Arnhem

Het kan zinvol zijn voor je eigen beleid in de stad om je te spiegelen aan een vergelijkbare stad in je eigen regio. Voor ons zijn dat Arnhem en 's-Hertogenbosch. In dit document beperken wij ons tot Arnhem.

Elke stad heeft zijn eigen karakter en profiel. Zo hebben Arnhem en Nijmegen hun positieve en negatieve kanten en is er door het eigen stadsculturele karakter van beide steden een gezonde competitie, binnen én buiten de eredivisie. Die competitie moet echter niet het van elkaar willen leren in de weg staan. Wij denken dat er over en weer zeker van elkaar te leren valt – in positieve en in negatieve zin – door bij elkaar in de keuken te kijken.

Een van de elementen die wij in Arnhem positief vinden is de wijze van participatie en overleg. In Arnhem is er een Centraal Overleg Wijken, waar alle wijkplatforms in gezamenlijkheid informatie uitwisselen en overleggen met de gemeente. In

Nijmegen gebeurt deze bundeling spaarzaam en hooguit op stadsdeelniveau (zie kader Participatie).

De wil om in te burgeren is bij integratie een issue. Vrouwen in de categorie 'Niet-uitkeringsgerechtigden' (NUG) en potentiële inburgeraars die vrijwillig een traject in zouden kunnen zijn moeilijk te bereiken. Arnhem heeft hier een onderzoek op uitgezet. Resultaten van dit externe onderzoek zijn interessant om te bezien voor de toekomst.

Educatie is merkwaardig genoeg geen onderwerp geweest binnen het Nijmeegse MOP-3, terwijl goed onderwijs middels de VAVO en volwasseneneducatie een middel kan zijn om mensen in een uitkeringssituatie weer aan de slag te krijgen. Deze vorm van onderwijs helpt dus zowel sociaal als economisch. Ook de VVE (voorschoolse educatie) is een hulpmiddel om geen achterstanden in het onderwijs bij bepaalde doelgroepen te laten ontstaan. Het terugdringen van de groep voortijdige schoolverlaters lukt als er een plek is om tot een nieuwe schoolkeuze te komen. Schakelklassen zijn hier ideaal voor als oriëntatiemogelijkheid.

Maatschappelijke opvang is ook in Arnhem een groot onderwerp. Uit de evaluatie blijkt niet of er een wachtlijst is, maar de praktijkervaringen in het centrum van Arnhem zijn wel dusdanig dat ons duidelijk is dat er een grote vraag is naar nachtopvang. De verblijfsduur van cliënten in de crisisopvang is te lang, omdat het tijd kost om de financiële achtergrond en problematiek op te lossen of in ieder geval in kaart te brengen. Opvallend en schrikbarend hoog zijn de cijfers van de verslavingszorg. Ook een nieuw zorgpunt wat in Nijmegen niet zo bekend is de problematiek van oudere daklozen. In Arnhem worden zij nu bekostigd vanuit de Awbz en is er een specifieke voorziening voor hen opgezet, nl. 'De Regenboog'.

Gezondheidsbevordering is in Arnhem ook aangepakt middels grotestedenbeleid. Hierbij moet worden gedacht aan de gezondheid van kinderen (overgewicht). In Nijmegen is er apart ingestoken op gezondheid middels de nota Gezond Nijmegen van wethouder Scholten.

Veiligheid is ook in Arnhem zoals in elke grote stad een issue geweest en is dat nog steeds. Het gevoel van onveiligheid is een moeilijk te bestrijden gevoel, ook in Arnhem is dat merkbaar. Nog steeds voelt 34% van de Arnhemmers zich onveilig. In Nijmegen is dat 28%. Adequaat reageren als overheid op meldingen en aangiften zal ook in Arnhem helpen om aan gevoel van onveiligheid wat te doen. Duidelijk is dat door de komst van het Veiligheidshuis Arnhem en het Centrum voor Jeugd en Gezin er een betere stroomlijning is gekomen voor de aspecten veiligheid en leefbaarheid.

Allochtonensport is een doelstelling binnen het MOP-3 van Arnhem geweest. Opmerkelijk, want dit wordt vaak ingezet als middel om een andere doelstelling te bereiken (zie kader Leefbaarheid).

In de fysieke pijler is natuurlijk wonen een belangrijk thema. Er is weldegelijk gebouwd in Arnhem, maar minder dan verwacht. Het omzetten van huur in koop is wel boven verwachting gelukt. In het binnenkort te verschijnen beleidsonderzoek over wonen gaan we nader in op deze cijfers.

Openbare ruimte wordt in Arnhem middels BGB aangepakt. BGB staat voor Buiten gewoon beter en werkt wijkgewijs aan het onderhoud van groen en grijs. Deze wijkgerichte aanpak is kennelijk aangeslagen in Arnhem.

Ook in Arnhem is er binnen de fysiek-economische pijler aandacht voor bedrijventerreinen en de herstructurering er van. Hier is natuurlijk focus op de EMT-sector wat ook in de economische agenda van wethouder Weeda al naar voren kwam. Verder wordt er gewerkt aan het versterken van dienstverlening en toerisme. Arnhem is uitgeroepen tot Beste Evenementen Gemeente 2009, wat aangeeft dat de doelstelling op het gebied van toerisme gehaald is.

Groen in de stad is een doelstelling die praktisch van aard is. Er worden in wijken waar weinig groen is tegen kale zijmuren groene verticale elementen geplaatst. Een idee wat ook in Nijmegen door wethouder Van der Meer is opgepakt, maar niet binnen het grotestedenbeleid.

Meer rijksbeleid: Vogelaarwijken

Pieter Winsemius, minister van VROM, heeft tijdens zijn ministersschap aangedrongen op gerichte aandacht op een aantal wijken. Hij kwam met een lijst van 56 wijken waar volgens hem meer focus op moest komen. Door de Ayaan-crisis viel het kabinet en werd deze gedachtenlijn in de koelkast gezet voor het daaropvolgende kabinet-Balkenende. Minister Ella Vogelaar ging met deze gedachtenlijn verder en heeft uiteindelijk 40 wijken in dit Actieprogramma Krachtwijken opgenomen.

In Nijmegen is er zo'n Vogelaarwijk, Hatert, waar hard gewerkt wordt aan het verbeteren van de leefbaarheid. De gemeenteraad heeft hiervoor het plan "Hatert onder de pannen" vastgesteld. Onlangs is de visitatiecommissie-Deetman onder dagvoorzitterschap van Jos van der Lans langs geweest en heeft de uitvoering bekeken van het Krachtwijkenproject in Hatert.

Bij deze visitatie kwam nogmaals de verbazing van de selectie van Hatert naar voren als Vogelaarwijk. Voormalig wethouder wijkzaken Hans van Hooft zei in 2007 al dat er andere wijken zijn in Nijmegen met sociaal-culturele problemen, als Willemskwartier en Meijhorst.

Nu het nieuwe kabinet heeft aangegeven geen extra gelden vanaf 2012 ter beschikking te stellen voor zowel wijkenbeleid als vouchersysteem is het zaak om de contacten, samenwerking en werkwijze vast te houden na 2011 zodat de Vogelaarsystematiek ook zonder rijksgeld doorgaat. Structurele projecten moeten niet met a-structureel geld worden gefinancierd. Op dit laatste punt volgen wij CDA-raadslid Albaer Hillen.

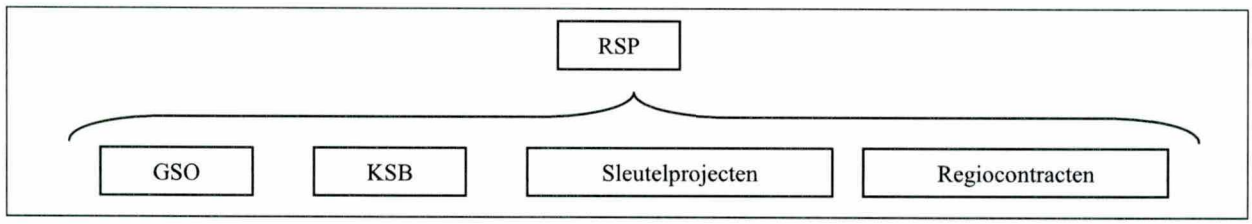
Het Krachtwijkenbeleid in Hatert zou in 2012 inhoudelijk een vervolg dienen te krijgen. Wethouder Turgay Tankir van wijkzaken is dat nu ook van plan.

Provinciebeleid: GSO-wijken

De GSO-aanpak is geïntroduceerd in Gelderland om aanvullend beleid te kunnen voeren op de grote steden. Voorkomen moest worden dat er een soort karavaan ontstaat van de onderkant van de samenleving die zich steeds verplaatst nadat hun

woonwijk is aangepakt (waterbedeffect). In Nijmegen zien we dit nu gebeuren rond de kanaalzone.

Vanaf 2006 maakt GSO (Gelders Stedelijk Ontwikkelingsbeleid) onderdeel uit van de Regionale Samenwerkingsprogramma's. In lijn met het Gelders Coalitieakkoord 2007-2011 gaat het om de uitvoering van het fysieke omgevingsbeleid, de regionale sociale agenda's, de sociale cohesie en het versterken van de centrumfunctie.

GSO heeft een inhoudelijk kader met doelstellingen, te weten:

- Bijdragen aan sociale samenhang:
  - Vroegtijdige signalering risicojongeren en voorzien in sluitende ketensamenwerking;
  - Voorkomen en wegwerken onderwijsachterstanden;
  - Voorkomen sociaal-culturele spanningen;
  - Verhogen sociale veiligheid/veiligheidsgevoelens;
  - Verhogen vrijwilligersgraad en participatie burgers;
  - Stimuleren ondernemerschap in wijken en economische weerbaarheid.
- Bijdragen aan een duurzame leefomgeving (doelstellingen met name in herstructureringsgebieden):
  - Tegengaan verloedering, verbeteren fysieke veiligheid;
  - Levensloopbestendig bouwen;
  - Verhogen kwaliteit woningen en woonomgeving (fysiek beheer en onderhoud);
  - Benutten kansen voor duurzaam bouwen en –energiegebruik;
  - Verbeteren milieukwaliteit (lucht, geluid, fijnstof, bodem, asbest).

In het kader Wijk wordt een concreet voorbeeld benoemd, wat door GSO is gerealiseerd. Van belang is het om in de wijk plekken te hebben om elkaar te ontmoeten. Dan kan er ook gewerkt worden door gemeente, professionals en de buurt zelf aan de buurt en de buurtbewoners.

Wijk: *Ontmoetingsplekken geven ontmoeting*
Zwanenveld is een van de GSO-wijken in Nijmegen. Een van de wensen van de inwoners was het hebben van een ontmoetingsplek. Daarnaast was er vanuit het Jongeren Advies Team, een bewonersgroep die met en vanuit de jongeren werkt, een wens om een ruimte voor jongeren te hebben. Nadat deze wensen diverse keren bij de gemeente zijn neergelegd middels inspraak en aantonen van steun en noodzakelijkheid zijn deze lokaties gerealiseerd door de gemeente.

Door het Regiocontract binnen het RSP is in Nijmegen de nachtopvang definitief gerealiseerd en is de maatschappelijke opvang – van oorsprong een GSB-doelstelling – nu goed definitief goed verankerd. Via het GSO-III wordt er indringend gewerkt aan de sociale en fysieke vernieuwing van de GSO-wijken, zodat deze niet

verder afglijden naar een Vogelaarwijk. Uit de herijking van 2010 blijkt dat het RSP en GSO op het goede spoor zitten.

Conclusie en aanbevelingen

Conclusie is dat wij enthousiast zijn over het grotestedenbeleid en over het wijkenbeleid. Wij betreuren de besluiten van de afgelopen kabinetten om hiermee te stoppen. Ook het huidige kabinet perkt dit beleid in wat wij een slechte zaak vinden. Wijkbewoners worden zo teleurgesteld. Deze mensen zijn actief met en in hun wijk, hun leefomgeving. Het zou goed zijn om als stad Nijmegen de organisatie van het grotestedenbeleid en het wijkenbeleid opgetuigd te houden, zodat de ontkokerde werkwijzes aanwezig blijven in de organisatie.

Wij doen de volgende aanbevelingen:

- Het grotestedenbeleid heeft haar nut bewezen. De ontkokerde manier van werken pakte tussen 1998 en 2009 de grote problemen van de stad aan. De integrale manier van het werken met sociaal-economisch, sociaal-fysiek en fysiek-economisch beleid was vernieuwend en is nu nog steeds nodig.
- Het verleggen van de focus van stedenbeleid naar wijkenbeleid is spijtig, omdat nu een waterbedeffect kan ontstaan. Het 'overtollige' van Hatert stroomt weg naar aanliggende wijken, waar nu de provincie middels GSO-beleid aan de slag is. Voor ons is dit het verplaatsen van het probleem. Wij zien graag een combinatie van steden- en wijkenbeleid.
- Bij aanvang van het GSB-II in 1999 zijn er in het kader van de Stadsvisie 2015 16 stadsdebatten gehouden. Er waren 4 busritten door verscheidene wijken om ter plekke te kijken naar wat later is gaan heten 'schoon, heel en veilig', 4 debatten over zorg en welzijn bij welzijnsinstanties, 4 debatten over verkeer en 4 debatten over werk. Nu we aan het eind staan van het GSB en bijna in 2015 leven zou het goed zijn om opnieuw dergelijke Stadsgesprekken te houden.

Literatuuroverzicht

Er is veel geschreven over grotestedenbeleid door vele raden van advies en onderzoekers, maar ook door de gemeente en het ministerie. Wij hebben geput uit deze kennis, maar ook uit onze eigen ervaringen en bevindingen rond het grotestedenbeleid en het krachtwijkenbeleid in de afgelopen jaren.

Nijmegen

- Ontwikkelingsplan Grotestedenbeleid 1999-2004, 1999
- Kieke naar je eige, Zelfanalyse, 2001
- Verslag raadscommissie Werk en Inkomen 4 november 2004
- Notulen raadsvergadering 10 en 17 november 2004
- Sterke wijken, sociale stad, Meerjarenontwikkelingsplan 2005-2009, 2004
- Plan Sociale herovering in Nijmegen Oud-West, 2006
- Onderzoek ex art. 213a Gemeentewet 'Doelmatigheids- doeltreffendheids-onderzoek GSB III/GSO II', 10 juli 2009
- Raadsbrief 'Voortgang PvA213a-onderzoek GSB-III en GSO-II', P200/10.1850, 22 februari 2010
- Evaluatie MOP-3, behorende bij jaarrekening 2009, versie 24 juni 2010, 2010
- Jaarverslag Futsal Chabbab/SSRRN 2009-2010, juli 2010
- Eindrapportage Visitatiecommissie-Van der Lans, 4 november 2010

Arnhem

- "Goede Wijken, Slechte Wijken", tv-uitzending ZEMBLA, VARA, 2007
- Reactiebrief op Voortgangsrapportage Arnhem, stad in balans, ONP (Mark Verhagen en Kim Jansen), 2007
- Verantwoording GSB-III 2005-2009, raadsbesluit 14 juli 2010
- Voortgangsbrief Arnhemse Krachtwijken en GSO-3 preventiewijken, 23 november 2010

Provincie

- Statenvoorstel 2008-219 Regionale Samenwerkingsprogramma's
- Statenvoorstel 2010-195 Herijking Regionale Samenwerkingsprogramma's 2010

Rijk

- Kwaliteit in de buurt, RMO, 1997
- Grotestedenbeleid, voortzetten en verbouwen, rapport 30, VROM-Raad, 2001
- Van uitzondering naar regel, maatwerk in grotestedenbeleid, RMO, 2001
- Steden zonder muren, toekomst van het grotestedenbeleid, ROB/Rfv, 2001
- Verrijkte steden, Expertgroep-Brinkman Zelfanalyse GSB Rijk, 2001
- Steden op koers, SER, 2002
- Steden op stoom, tussenstand GSB 1994-2002, Ministerie voor Grote Steden- en Integratiebeleid (Roger van Boxtel), 2002
- Samenwerken aan de krachtige stad, stelsel GSB-III, Ministerie voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties (Thom de Graaf), 2004
- Jaarboek GSB-II 2004, Ministerie voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties (Alexander Pechtold), 2006
- Steden van morgen, keuzes voor vandaag, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Atzo Nicolaï), 2006
- Midterm review GSB-III, Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie (Ella Vogelaar), 2007
- Actieplan Krachtwijken, Van Aandachtswijk naar Krachtwijk, Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie (Ella Vogelaar), 2007
- Na de sloop, Anne Slob e.a., Nicis Institute, 2008
- De wijk nemen, RMO, 2009
- Stad en wijk verweven, rapport 74, VROM-Raad, 2010
- Reactie op rapport "Stad en wijk verweven", Lijst Ramon Barends/ONP (Sent G. Wierda en Gerco Thijssen), 2010
- Voortgangsrapportage 40-wijkenbeleid, Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie (Eimert van Middelkoop), 2010
- Wijken in uitvoering 2010, bijlage bij de Voortgangsrapportage 40-wijkenbeleid (pp. 106-110), Ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie (Eimert van Middelkoop), 2010

Kaders

- Scoren doe je samen, Futsal Chabbab (Saïd Achouitar), 2010
- Achtergrondinformatie Waterkwartier (Ger Hesseling), 2010
- Achtergrondinformatie De Zevensprong (Peter v.d. Braak), 2010
- Website Platform Zwanenveld (René van Berlo), www.zwanenveld.info

Het eerste exemplaar van dit rapport werd op 6 juli 2011 door Ramon Barends gepresenteerd aan dhr. M.L.H.J. Nooijen, wnd.plv. voorzitter van de gemeenteraad.